Coperta colecţiei de
SERGIU GEORGESCU

CONSILIUL
PENTRU RĂSPÎNDIREA CUNOŞTINŢELOR
CULTURAL-ŞTIINŢIFICE

Introducere

Istoria a înregistrat o sumedenie de „mari surdităţi", a căror realitate pare astăzi greu admis. Aşa au fost, pentru a aminti numai eva dintre ele, deprinderea aducerii de jertfe nenești, sclavia oficializată pînă acum un col în cîteva din principalele state civilizate, gărele de exterminare înfiinţate de către zişti.

Procesele de vrăjitorie, bazate pe acuzaţia ujirii deliberate şi sistematice a „puterilor avoleşti", fac parte şi ele din lungul şir al bsurdităţilor istorice". Timp de secole, bună rte din Europa a trăit sub obsesia demonisului, ca la un moment dat psihoza să treacă peste Ocean. Sînt istorici care apreciază că putem înţelege pe deplin mentalitatea occintală în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea

dacă ignorăm atitudinea diverselor categor
sociale ale epocii față de vrăjitorie și reprim
rea ei.

În legătură cu „uneltele Satanei" s-au țes
nenumărate legende, care de care mai extr
ordinare, capabile să stîrnească deopotri
groaza și revolta. Depozițiile vrăjitoarelor, a
cum sînt ele înregistrate în condicile Inchiziți
și ale tribunalelor laice, abundă în ciudățen
care adeseori par să depășească resursele im
ginative ale oricărui scriitor de literatură fa
tastică. Lucrarea de față nu vrea totuși să f
o colecție de curiozități, ci încearcă să desl
șească originile sociale și mecanismele instit
ționale ale „goanei după vrăjitoare", fenom
istoric cu rădăcini adînci și cu manifestări
cît de felurite în timp, pe atît de dăunătoa
totdeauna.

Despre o anumită actualitate a acestei te
pledează nu numai amănuntul că în diver
facultăți de medicină din Apus sînt și ast
prezentate teze de doctorat în care se discu
cu toată seriozitatea criteriile după care o „ve
tabilă posesiune demoniacă" poate fi deosebi
de o afecțiune psihică „naturală", dar și re
divele campaniilor de depistare și anihilare
unor noi specii de „vrăjitoare", campanii org
nizate de către cei care vor să distragă aten
de la contradicțiile sociale reale, a căror rez
vare nu sînt în stare să o asigure.

Procesele vrăjitoarelor din secolele al XVI-l
și al XVII-lea constituie, apreciază istoric
englez Hugh R. Trevor-Roper, un „categor
avertisment" pentru cei care și-au format

ziune simplistă despre progresul umanității.
u trebuie uitat că aceste sinistre farse judiciare
u atins punctul lor culminant tocmai în epoca
arelui elan cultural al Renașterii. Iată de ce
ombaterea fanatismului prin permanenta exer-
itare a spiritului critic nu poate deveni vreo-
ată anacronică. Mersul înainte al omenirii nu
ste nicidecum liniar; el cunoaște adeseori sui-
uri anevoioase, ocoluri neașteptate și chiar
emporare dări înapoi.

Aprofundarea legilor de dezvoltare a socie-
ății și cultivarea neabătută a lucidității îngă-
uie indivizilor și colectivităților să evite multe
in dramele cu care îndeobște este presărat
ersul istoriei.

1

Pactul cu diavolul

Magia „savantă” şi vrăjitoria

Nu se poate spune că vrăjitoria este la fel de veche ca omenirea. Abia într-un anumit stadiu al dezvoltării societăţii primitive strămoşii noştri îndepărtaţi au început să recurgă la procedee magice, în speranţa că astfel vor izbuti să înduplece sau să controleze „puterile oculte“ despre care presupuneau că asigură fertilitatea şi ocrotesc sănătatea. Imaginile zugrăvite pe pereţii unor caverne, statuetele reprezentînd femei obeze, obiectele „de podoabă“ găsite în morminte demonstrează că, încă din paleolitic, omul a elaborat unele tehnici vrăjitoreşti, menite fie să garanteze înmulţirea vînatului şi reuşita vînătorilor, fie să îndepărteze duhurile răuvoitoare.

Practicile magice, expresie a strădaniei de a stăpîni forţele copleşitoare ale naturii, s-au perpetuat de-a lungul mileniilor, îmbogățindu-se nu numai cu reprezentări fantastice, dar și cu anumite noțiuni pozitive, rezultate din experiența curentă. Astfel, începuturile astronomiei stau deopotrivă sub semnul concepțiilor mistice despre esența Universului, elaborate în Orientul antic, ca și al observațiilor realiste despre mișcarea astrelor, efectuate de magii asiro-babiloneni.

Încă din antichitate se constată o oarecare diferențiere între *magia* „savantă“, cultivată mai ales de către deținătorii unei „înțelepciuni“ preștiințifice, în care datele pozitive sînt întrețesute cu credințe superstițioase, și *vrăjitorie*, cultivată în special de plebe pentru a obține, cu ajutorul invocațiilor și al descîntecelor, concursul unor „puteri“ tainice, gata să intre în slujba celui care deține anumite formule imperative. Această diferențiere nu are însă decît un caracter relativ, căci, de pildă, mulți „savanți magicieni“ s-au ocupat și cu vrăjitoria cea mai vulgară, în nădejdea dobîndirii pentru ei înșiși sau pentru alții a tinereții veșnice ori a unor fabuloase bogății. Am amintit totuși despre deosebirea pe care unii istorici țin să o sublinieze între magie și vrăjitorie fiindcă, efectiv, în epoca marilor prigoane împotriva vrăjitoarelor, practica magiei „savante“ era îndeobște tolerată, ba încă unii dintre prelații și magistrații care pronunțau sentințe neîndurătoare în procesele intentate umilelor țărănci sau tîrgovețe învinuite de legături cu diavolul, priveau cu bunăvoință activitatea, și ea destul de suspectă, a alchimiștilor și astrologilor.

Persecutarea vrăjitorilor nu este o inovație a evului mediu creștin. Spre vechea Romă, de pildă, unde încă din perioada republicii se semnalează importarea multora din zeitățile popoarelor cucerite, s-au îndreptat magi și descîntători din toate ținuturile de sub stăpînire romană ; fiindcă aceștia au fost considerați, cu timpul, un pericol public, datorită practicării „magiei negre“ aducătoare de nenorociri, triumvirii Octavian, Antoniu și Lepidus au decretat în anul 32 î. e. n. alungarea astrologilor, ghicitorilor și a celorlalți profesioniști ai vrăjitoriei. Că măsura s-a arătat inoperantă o dovedește reactualizarea periodică a decretului, pînă tîrziu în epoca imperială. De altminteri, pe cît se temeau împărații de uneltirile vrăjitorești, pe atît de des apelau ei și anturajul lor la serviciile prezicătorilor și făcătorilor de farmece.

Anumiți istorici socotesc că există o continuitate între magia practicată în antichitatea clasică și vrăjitoria reprimată în Occident spre sfîrșitul evului mediu și mai cu seamă în timpul Renașterii. Dar înainte de a examina valabilitatea acestei teze, este foarte util să precizăm trăsăturile generale ale „mitologiei demoniace“, așa cum se prezenta ea sub o formă deplin elaborată în jurul anului 1500, mitologie care a slujit la justificarea vînătorii de vrăjitoare de acum cîteva secole. Căci dacă magia, sub o formă sau alta, reprezintă în trecutul omenirii un fenomen universal, ale cărui origini se pierd în negura vremurilor, vrăjitoria „modernă“, adică cea din epoca Renaşterii, îşi are specificul său, reflex al ambianţei social-economice şi ideologice în care a apărut şi s-a dezvoltat psihoza demonismului.

„Înfăţişările" Satanei

Caracterul ilicit şi chiar criminal al vrăjitoriei decurgea din relaţia intimă, în genere de tip „contractual", presupusă a se stabili între Satana şi vrăjitori. Patronul acestora nu mai era deci spiriduşul poznaş şi harnic, al cărui ajutor îl solicitau populaţiile semipăgîne de la începutul evului mediu, ci „Răul" în persoană, îngerul care se răzvrătise şi fusese apoi prăvălit în Infern, duşmanul mîntuirii omului.

Dacă îngerii cei buni stăteau de strajă întru ocrotirea fiinţei trupeşti şi mai cu seamă a celei sufleteşti a muritorilor, Satana pîndea prilejul de a pune stăpînire pe cei nesăbuiţi şi imprudenţi. Cu atît mai grav se prezintă lucrurile cînd omul însuşi se oferă demonului sau îi dăruie acestuia pe cineva apropiat. Inchizitorul Jakob Sprenger povesteşte, către sfîrşitul secolului al XV-lea, despre un soţ care, înfuriindu-se pe nevasta sa însărcinată, a strigat : „Lua-te-ar dracul !", şi drept urmare copilul a devenit proprietatea diavolului. Asemenea prunci, ne încredinţează pomenitul „demonolog", au o foame de lup, încît nu-i pot sătura nici cinci doici, astfel că arată foarte slabi, măcar că sînt înzestraţi din faşă cu o putere neobişnuită.

Teologii şi alţi autori de scrieri pioase au schiţat portretul „fizic" al necuratului. Acesta se înfăţişează îndeobşte sub aspectul „clasic" al unei fiinţe care aminteşte de om, doar că este mai viguroasă şi mai păroasă, are pielea de culoare foarte închisă, posedă coarne, coadă şi copite, dar este lipsită de buric (întrucît, de regulă, nu a fost zămislită în pîntece de femeie). În iconografia religioasă se insistă asupra fizionomiei dezgustătoare şi a diformităţilor trupeşti ale diavolului, aspectul respingător al acestuia sugerînd josnicia sa morală.

Probabil, pentru a nu-i speria din capul locului pe candidaţii la vrăjitorie, dracul obişnuia ca la primele întîlniri să se prezinte cît mai decent şi, dacă se poate, sub o înfăţişare chiar atrăgătoare. Jeanne Hervillier, fiica unei vrăjitoare de lîngă Compiègne, arsă pe rug în 1578, „a recunoscut" că, la vîrsta de 12 ani, „mama sa a prezentat-o diavolului, care era un om înalt şi negru, îmbrăcat în negru, cu cizme, pinteni, o sabie la şold şi un cal negru la poartă". „Omul negru" apărea uneori în haine scumpe de catifea roşie. Ba, cu vremea, în epoca galanteriei, a devenit un personaj amabil şi spiritual, deşi niţel cam cinic, aşa cum îl recunoaştem sub trăsăturile lui Mefisto, din *Faust*-ul lui Goethe.

Dar, pentru a-i înşela pe muritori, diavolul se pricepea să ia formele cele mai neaşteptate. Preafericitul Reichalm, stareţ la Schöngau în cea de-a doua jumătate a veacului al XIII-lea căpătase „darul" de a descoperi spiritele malefice, orice înfăţişare ar fi luat ele şi oricît de

„fluidă“ ar fi fost întruparea lor. Acest expert în demonologie afirmă că duhurile se prezintă cîteodată la dimensiuni atît de reduse încît se agită ca niște fire de praf într-o rază de soare sau plutesc ca picăturile de burniță. Alteori, demonii iau înfățișarea unei femei ispititoare, sau a unor animale, precum țapul, berbecul, taurul, lupul, cîinele, cămila, bufnița, broasca, șarpele și foarte adeseori pisica, mai cu seamă cea neagră. Necuratul poate apărea, zice-se, sub forma cu totul nevinovată a unei pietre sau a unui copac. Cîteodată el nu-și manifestă prezența decît ca un glas fără trup, ca un bubuit de tunet, ca un miros, uneori plăcut, dar de obicei grețos, cum este cel de pucioasă, ca o atingere fugară sau ca o izbitură violentă, care lasă urme pe corp.

Se afirma că sfîntul Fortunatus a vindecat un om posedat de 6 670 de duhuri rele. La căpătîiul unui călugăr de la Hammenrode s-ar fi strîns 15 000 de demoni. O asemenea concentrare de spirite maligne nu are de ce să ne mire, dacă ținem seama de calculele demonologilor, care au stabilit, folosind formule „infailibile“, că există cu totul, conform unei aprecieri larg acceptate, 7 409 127 de diavoli, repartizați sub ordinele a 79 de „prinți“. Alți autori vorbesc despre 293 010 696 demoni, împărțiți în 66 de cohorte, fiecare cohortă cu cîte 666 de companii de cîte 6 666 „indivizi“.

Orice diavol are un nume, iar specialiștii în demonografie au alcătuit și cataloage cu fruntașii tagmei drăcești. În procesul lui Urbain Grandier din 1634 au fost „dezvăluite“

numele lui Astarot, Esas, Celsus, Acaos, Cedon, Asmodeu, Alex, Zabulon, Neftalius, Ham, Uriel și Ahas. De notat că se vorbea despre o întreagă ierarhie drăcească și o anumită profilare pe ramuri de activitate. Astfel, Astarte, Lilit și Nahema ar fi idolii desfrîului și ai avortului, Adrameleh al uciderii, iar Belial al anarhiei.

O mare categorie de demoni „subalterni“ era formată din incubi și sucubi. Primii căutau intimitatea femeilor, ceilalți — pe a bărbaților. De altfel, același demon putea acționa alternativ ca incub și ca sucub. Toma d'Aquino, celebrul teolog din secolul al XIII-lea, și-a însușit părerea că hunii ar fi produsul împreunării demonilor cu pămîntenii, iar populația insulei Cipru ar proveni din legătura incubilor cu muritoarele. Vrăjitoarele mărturiseau adesea că au întreținut asemenea nelegiuite relații. În 1275, Angèle de la Barthe, o bătrînă din regiunea Toulouse, a declarat că înainte cu șapte ani, deci la vîrsta de 53 de ani, trăise cu Satana, de la care avusese un fiu, cu cap de lup și coadă de șarpe, pe care l-a hrănit timp de doi ani cu carne de copii mici, pînă ce monstrul a dispărut. Se relatează că atare căsnicii între diavoli și muritoare sau între diavolițe și muritori ar fi durat cîteodată trei-patru decenii, cu o fidelitate absolută de-o parte și de cealaltă.

Demonografii, mai ales cei englezi, avertizau și asupra primejdiei relațiilor stabilite cu Satana prin intermediul „demonilor familiari“, animale domestice cu aspect nevinovat, dar

1316

de care vrăjitorii s-ar folosi sistematic în acțiunile lor nelegiuite. „În fiecare casă — aflăm dintr-un raport de anchetă întocmit în 1653 în Franța — există cîte o pisică neagră mare, pe care o țin în mare cinste, vorbindu-i ca și cum ar avea judecată, nefăcînd nimic fără să o pună la curent, crezînd că ea le ajută la treburi, neuitînd în nici o seară să iasă din coliba lor spre a o consulta, iar ea urmîndu-i pe ei oriunde se duc, și la pescuit, și la vînătoare. Măcar că acest animal are înfățișarea unei pisici, din privirea lui, care este înspăimîntătoare, am înțeles, așa cum cred și acum, că este vorba de un diavol familiar". Iată cît de departe ajunsese perspicacitatea „detectorilor de draci" !

De altfel, unii teologi s-au străduit să precizeze și durata vieții demonilor, care-ar fi de zece ori mai mare decît a legendarei păsări fenix, adică de 680 400 de ani...

Demonii răi și demonii buni

Una dintre ocupațiile preferate ale diavolilor era să se instaleze în corpul cuiva, pe care-l torturau apoi „pe dinăuntru". Cei posedați de demon puteau fi recunoscuți, zice-se, după anumite semne : tendința la convulsii, umflarea feței, fixitatea privirii, pierderea sensibilității pielii, capacitatea de a discuta pe limbi pe care nu le învățase niciodată etc. De fapt, era vorba fie de persoane suferind de anumite afecțiuni organice, fie de bolnavi psihici sau de isterici. Așa se explică marele număr de demoniaci semnalat în mănăstiri, mai cu seamă în cele de maici.

Biserica a făurit un întreg arsenal de practici menite să apere de agresiunea demonilor : formule profilactice, talismane sfințite, stropiri cu agheasmă, afumări cu pucioasă etc. S-au elaborat manuale de „exorcizare", adică de alungare a diavolilor cu ajutorul rugăciunilor, ba a fost creat și un ordin călugăresc specializat în asemenea operații. Uneori demonul cuibărit în trupul nefericitului posedat depunea o rezistență îndîrjită, necedînd terenul decît după repetarea ceremoniilor de dezlegare și după respectarea unor posturi îndelungate.

În urma aplicării exorcismelor, din trupul „posedatului" ieșeau cele mai surprinzătoare lucruri, în care se cuibărise diavolul : bucăți de cărbune, dinți, smocuri de păr, spini, cuțite, pernițe cu ace, dar și reptile, gîndaci și roiuri de muște, felurite păsări, pîlcuri de lilieci, sau măcar trîmbe de fum ori un miros de pucioasă. Este adevărat că unii bolnavi psihici obișnuiesc să înghită tot felul de obiecte, dar relatările despre infiltrațiile materiale drăcești în organismul demoniacilor sînt rodul unei fantezii cu totul necontrolate.

La Biblioteca Națională din Paris se păstrează documentele prin care anumiți demoni „exorcizați" făgăduiau să nu mai revină în trupurile călugărițelor ursuline de la mănăstirea de la Loudun. Respectivele angajamente poartă „semnătură autografă" a lui Asmodeu, a lui Neftalius și a altor draci puși la respect între

1629 şi 1637 de un întreg şir de preoţi „exorcizatori". Cel mai zelos dintre ei, iezuitul Surin, îi scria în 1635 unui frate de la Rennes „Mă aflu într-o permanentă conversaţie c diavolii ; de trei luni şi jumătate nu merg nică ieri fără a avea lîngă mine un diavol în funcţie. Cînd vreau să vorbesc, mă împiedică s spun un cuvînt ; mă opreşte brutal în timpu liturghiei ; la masă nu pot să pun o bucat în gură şi simt diavolul umblînd în mine c prin propria lui casă". Iată cît de departe ajunsese credinţa în „familiaritatea" dintre împieliţatul şi om !

Ar fi existat însă şi demoni care manifestau bunăvoinţă faţă de muritori. Multe legend medievale relatează despre spiritele care îndeplinesc, în lipsa gospodarilor, toate treburil casnice sau termină, în cursul nopţii, lucrul p care vreo calfă neîndemînatecă nu a fost î stare să-l execute pentru a dobîndi titlul d meşter. Cronicarul Caesar von Heisterbach povesteşte că un demon a intrat în slujba unu cavaler, pe care l-a servit cu desăvîrşit devotament. Soţia nobilului îmbolnăvindu-se grav sluga a salvat-o de la moarte, aducîndu-i p dată din Arabia singurul leac potrivit : lapt de leoaică. Cavalerul a intrat însă la bănuiel şi, din întrebările puse simbriaşului său, a înţeles că are de-a face cu un duh infernal. Neconvenindu-i apropierea de acesta, a hotărî să-l concedieze şi să-i ofere, drept răsplată jumătate din avere. Diavolul i-a mărturisit îndurerat ce mare mîngîiere fusese pentru el să trăiască printre oameni, iar din salariu nu a

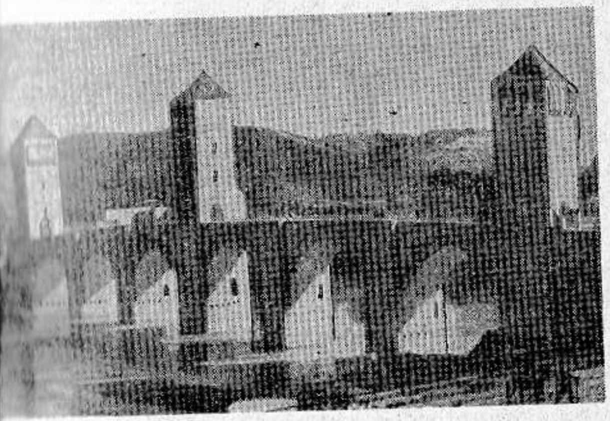

Podul de la Cahors, din Franţa, „construit de Satana"
(litografie de E. Gluck, din 1850)

acceptat decît cinci scuzi, pe care, de altminteri, i-a şi înapoiat de îndată fostului patron, cu rugămintea de a cumpăra cu ei un clopot pentru o anume biserică, astfel ca în fiecare duminică ţăranii să poată fi chemaţi la liturghie. Această poveste vădeşte în chip neîndoios o anumită complezenţă faţă de demoni, care sînt prezentaţi sub înfăţişarea amabilă a spiritelor complice omului din mitologiile naturiste ale popoarelor „barbare" convertite la creştinism.

Demonilor li se atribuia construirea a o mulţime de poduri, mai ales a celor peste fluvii largi şi prăpăstii adînci. Este drept că, uneori, necuratul „pretindea" un suflet ca recompensă, dar oamenii se pricepeau să dejoace intenţiile criminale ale „prinţului întunericului" :

o gravură populară îl înfățișează pe episcop
Cado înmînîndu-i diavolului o pisică, dre
plată pentru un pod monumental pe care aces
îl clădise.
Deși se spune că „dracul nu face biserici
legendele pomenesc despre intervenția decisiv
a necuratului în rezolvarea unor dificile pr
bleme de proiectare sau de tehnică a con
trucției cînd era vorba de înălțarea anumit
locașuri de cult. S-a întîmplat, zice-se, c
arhitecții să descopere dimineața schița de pla
pe care în ajun nu se pricepuseră să o def
nitiveze, perfect pusă la punct. Pînă la rest
urarea efectuată prin 1860 de către Viollet-le
Duc, vizitatorilor catedralei Notre-Dame di
Paris li se arătau migăloasele ferecături ale ce
lor două portaluri laterale ale fațadei ca fiin
opera din secolul al XV-lea a demonului Bis
cornet, căruia lăcătușul însărcinat cu aceast
lucrare i-ar fi făgăduit propriul suflet ca plat
pentru confecționarea feroneriei de la toat
cele trei portaluri ; dar diavolul nefiind capab
să atingă ușile din mijloc, cele prin care sîn
scoase la procesiuni sfintele odoare, temeraru
lăcătuș a putut fi dezlegat de promisiunea sa
Asemenea legende mai mult sau mai puți
pioase sînt semnificative pentru o stare de spi
rit care, într-un fel, explică atracția pentr
vrăjitorie a omului necăjit : de milă sau d
silă, dracul îi slujește pe muritori, ba încă s
arată de folos chiar și atunci cînd din parte
dumnezeirii nu vine nici un ajutor. Astfel, s-
ajuns la credința că cei care se bucură d
favorurile Satanei dobîndesc puteri vrednice d

fi invidiate : darul prezicerii și cel al descope-
rii lucrurilor ascunse, putința de a acumula
ogății, meșteșugul de a stîrni după voie pa-
ima iubirii, mijloacele de a se răzbuna pe
dușmani etc.

Invocarea diavolului

De aici preocuparea pentru descoperirea mo-
lalităților de a intra în contact prompt și
lirect cu căpetenia oastei demonilor. Foarte
adesea, dracul se ivea nechemat și, de prefe-
ință, în cele mai nepotrivite împrejurări.
Astfel, el încerca să tulbure serviciul religios,
șoptind vorbe impure la urechile credincioși-
lor sau chiar ale slujitorilor altarului ; alteori
se străduia să întrerupă meditațiile cuvioase
ale pustnicilor și teologilor. Exasperat de in-
sistențele diavolului care-l sîcîia cu obiecții de
rea-credință în cursul unei dispute pe teme fi-
lozofice și religioase, Martin Luther a aruncat
cu călimara în satanicul său convorbitor ; o
pată de cerneală de pe un perete al locuinței
lui de la Wartburg vrea să ateste acest episod
fantastic.
Dar nu asemenea „apariții“ accidentale,
aproape în întregime la inițiativa necuratului,
puteau să-i mulțumească pe cei dornici de a
dobîndi harurile demoniace. Ei năzuiau să in-
tre în posesia unor formule care să le îngăduie
să-l aibă oricînd și oriunde la dispoziție pe Sa-
tana cu cohortele lui. Toate tratatele de magie,
care cîndva au circulat intens în Occident ca

manuscrise ferite cu grijă și apoi, în epoca î
care totuși voga vrăjitoriei practic trecuse, ti
părite în ediții „populare", conțineau indicați
asupra ritualurilor de invocare a demonilo
Pînă la începutul secolului nostru, aceast
literatură „ocultistă" se bucura de o mare răs
pîndire în unele țări din Europa apuseană. Din
tre „grimoarele" sau „cărțile de farmece" ma
des reeditate în Franța, spre a fi vîndute l
sate de către colportori, amintim, pentru tit
lurile lor sugestive, cîteva faimoase broșuri
Secretele minunate ale lui Albert cel Mic, Ad
mirabilele secrete ale lui Albert cel Mare
Grimoarul papei Honoriu, Clavicula (cheița) *lu*
Solomon, Enchiridonul papei Leon, Comoar
bătrînului de la piramide, Găina neagră, Bala
urul roșu, pe lîngă alte „tratate" și „manuale
de tîlcuire a viselor, de ghicit în cărți și î
palmă, de interpretat „fizionomiile" etc. Pu
blicații similare, mai ales cu caracter astrologic
dar și de „magie practică", sînt editate di
abundență și astăzi de negustorași care spe
culează credulitatea superstițioasă a unor pă
turi ignorante și derutate.

Au existat adevărați specialiști în invocare
dracilor, ne încredințează scrierile demonolo
gice. În vestitele sale memorii, sculptorul Ben
venuto Cellini relatează o întîmplare trăită î
Roma secolului al XVI-lea, întîmplare carac
teristică pentru atmosfera de misticism și cre
dință în posibilitățile magiei ce domnea p
atunci în Europa. Artistul făcuse cunoștință c
un preot sicilian care se ocupa cu vrăjitori
„necromantică", adică cu consultarea spiritelo

morților, în vederea prezicerii și influențării evenimentelor viitoare. Într-o seară, Cellini, preotul și încă doi prieteni au purces la treabă. „Ne-am dus — povestește memorialistul — în Coliseu; acolo, după ce s-a înveșmîntat ca un necromant, preotul s-a apucat să deseneze cercuri pe pămînt, cu un ceremonial din cele mai frumoase; adusese cu el foc, mirodenii și materii urît mirositoare, iar cînd totul fu gata, făcu o deschizătură într-unul din cercuri și ne băgă înăuntru, unul cîte unul, ținîndu-ne de mînă. La urmă își începu vrăjile. Toată povestea asta a ținut mai bine de o oră și jumătate, după care Coliseul se umplu de numeroase legiuni de diavoli. Cînd preotul văzu că sînt atît de mulți, se întoarse spre mine, care mă îngrijeam de mirodenii, și-mi spuse: Cere-le ceva, Benvenuto. Am cerut să mi-o aducă pe Angelica mea, cea din Sicilia. În noaptea aceea n-am avut nici un răspuns; am avut totuși o mare bucurie văzînd aceste lucruri, pe care le dorisem atît".

Ședința de vrăjitorie a fost repetată în seara următoare, fiind de față, pentru sporirea eficacității farmecelor, și „un băiat virgin". După pregătiri rituale mai minuțioase ca prima oară, „necromantul își începu îngrozitoarele lui invocații chemînd pe nume un mare număr de căpetenii ale legiunilor de diavoli, cărora — în numele lui Dumnezeu cel necreat, viu și etern — le dădu diferite porunci în ebraică, dar mai mult în greacă și latină; ca urmare, cît ai clipi din ochi, Coliseul se umplu cu un număr de diavoli însutit mai mare decît cel

din ajun". O spaimă cumplită îi cuprinse p
„vrăjitori", mai ales pe copil.

Dar panica magicienilor s-a risipit dintr-
cauză neașteptată și puțin corespunzătoare „so-
lemnității" împrejurărilor : de spaimă, unul di
necromanți a scăpat un vînt. „Din pricin
groaznicei împuțiciuni și zgomotului, băiatu
săltă capul și, auzindu-mă rîzînd, se liniș
puțin și ne spuse că diavolii au început să plece
furioși nevoie mare. Am stat așa pînă în re-
vărsatul zorilor" [1].

Am reprodus aceste relatări nu numa
fiindcă aici găsim o descriere fidelă a „tehni-
cilor" magiei, dar și fiindcă ne oferă cîtev
elemente necesare înțelegerii atît de complexu-
lui fenomen care a fost psihoza vrăjitoriei
Nu vrem să punem vedeniile lui Cellini p
seama sifilisului, boală de care el mărturisește
că a suferit : poate că această afecțiune făcus
cumva să se accentueze labilitatea psihică ș
capacitatea emotivă a ilustrului sculptor și giu-
vaergiu, dar nu avem nici un motiv să presu-
punem că atunci ar fi manifestat simptom
evidente de sifilis nervos. De altfel, vedeniil
demoniace le-au avut toți participanții la ședin-
țele de necromanție și îndeosebi băiatul, care
datorită vîrstei fragede, era cel mai impresio-
nabil. Avem de-a face, așadar, cu fenomene d
autosugestie, îmbrăcînd caracterul unui deli
colectiv. Totuși Cellini și-a păstrat oarecum
luciditatea sau, cel puțin, simțul umorului. Sa

---

[1] *Viața lui Benvenuto Cellini, scrisă de el însuș*
I, 64 ; trad. de Șt. Crudu.

lutarul său scepticism în ce privește virtuțile vrăjitoriei rezultă nu numai din rezistența față de îndemnurile insistente ale preotului sicilian de a se consacra necromanției, dar și din însemnarea că mult dorita Angelică nu a apărut la sorocul făgăduit de presupușii demoni.

Cărțile de farmece conțin numeroase formule cărora li se atribuie virtutea de a-l obliga pe diavol să se prezinte. Unele din aceste formule sînt scrise într-o limbă inexistentă, deci cu atît mai prestigioasă.

Cine este vrăjitorul?

Nu oricine invoca demonii era însă un vrăjitor. Definiția pe care o dă marele jurisconsult și gînditor social Jean Bodin în faimoasa lui scriere din 1580 *Despre demonomania vrăjitorilor* este următoarea : „Vrăjitor este acela care se străduiește cu bună știință și prin mijloace drăcești să ajungă la ceva". Sînt subliniate aici caracterul intențional și mai ales „practic" al vrăjitoriei, ocupație deliberată, orientată către atingerea unui anumit scop avantajos, dar lipsește din definiția de mai sus un element pe care teologii, în general, și inchizitorii, în special, puneau foarte mare preț : presupusa adorare a diavolului de către vrăjitori. Istoricul francez Théodore de Cauzons remarcă în această privință : „Deși teoretic distincte, două fapte se contopesc în vrăjitorie — *minunea* de origine satanică și *cultul* spiritului răului“. Fiindcă, în general, diavolul și acoliții săi n-ar face servicii omului decît în schimbul recunoașterii de către acesta a existenței unui raport de subordonare a muritorului față de „prințul întunericului“. Era vorba deci de anumite relații de „vasalitate“ ocultă, calchiate după cele curente pe plan social-politic în lumea feudală : Satana oferă privilegii, iar vrăjitorul este dator să-și proclame credința în tenebrosul său senior.

Pentru a încheia acest contract de vasalitate, candidatul la vrăjitorie se adresa necuratului în termenii următori, consemnați în grimoarul *Balaurul roșu* : „Împărate Lucifer, maestre al tuturor duhurilor răzvrătite, te rog să-mi fii binevoitor în privința cererii pe care o fac marelui tău sfetnic Lucifug Rafacal, avînd dorința de a încheia un pact cu el ; te mai rog, prințe Belzebut, să mă ocrotești în tot ceea ce întreprind. O, conte Astarot, fii-mi prielnic și fă ca în noaptea aceasta marele Lucifug să-mi apară sub o formă omenească și fără nici un miros neplăcut, și să-mi acorde, prin mijlocirea pactului pe care i-l voi înfățișa, toate bogățiile de care am nevoie ! O, mare Lucifug, te rog să-ți părăsești locuința, în orice parte a lumii te-ai afla, ca să vii să-mi vorbești, căci altminteri te voi sili prin forța puternicelor cuvinte ale marii clavicule a lui Solomon, de care acesta se slujea pentru a obliga duhurile răzvrătite să primească pactul său ; de aceea, ivește-te cît mai degrabă, sau te voi chinui într-una cu puternicele cuvinte ale Claviculei“.

Se presupunea că demonul trebuie să se lase impresionat de acest nătîng amestec de măguliri pline de umilință și amenințări găunoase. Grimoarul dădea asigurări cititorilor că, dacă vor îndeplini întocmai prescripțiile magice, diavolul avea să se arate și să declare : „Nu pot să răspund favorabil cererii tale decît cu condiția să mi te dai mie peste douăzeci de ani, pentru a face din corpul tău și din sufletul tău ce îmi va plăcea“.

Candidatul-vrăjitor trebuia să prezinte atunci textul pactului, înscris pe o filă de pergament nefolosită vreodată, și să semneze în prezența demonului. Cartea de farmece amintită mai recomandă ca, în timpul acestei ceremonii, semnatarul să rostească în gînd o rugăciune de răscumpărare : „Insuflă-mi, o, Dumnezeule mare, simțămintele trebuincioase pentru a mă elibera din ghearele demonului și ale tuturor duhurilor rele !“

Pactul cuprindea, de obicei, angajamentul de a renunța la credința strămoșească. Mărturie stă unul din puținele documente de acest fel care ni s-au păstrat : originalul „contractului încheiat cu diavolul“ de preotul Urbain Grandier din Loudun, eroul principal al ultimului mare proces de vrăjitorie desfășurat în Franța. Condamnarea la moarte a acestuia se întemeia și pe descoperirea, la locuința prelatului, a unui pergament, păstrat actualmente la Biblioteca Națională din Paris, cu următorul text : „*Făgăduiala lui Grandier*. Monseniore și maestre, vă recunosc drept dumnezeul meu, fågă-

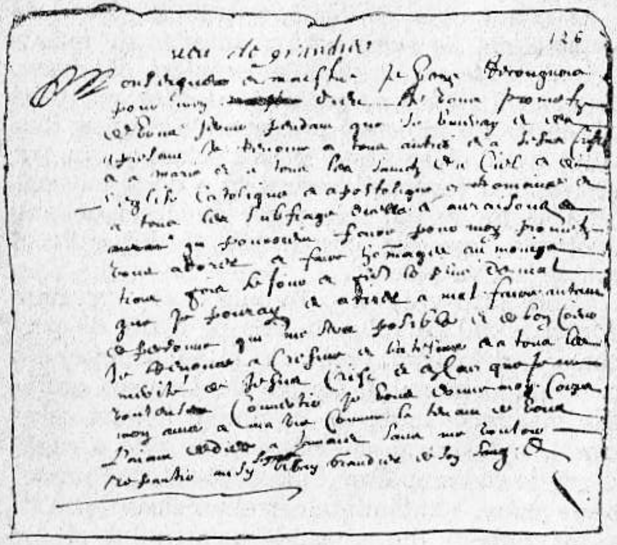

„Pact cu diavolul", *semnat de Urbain Grandier*
(Biblioteca Națională din Paris)

duiesc să vă servesc cît voi trăi, și încă de pe acum renunț la oricine altul, și la Iisus Hristos, și la Maria, și la toți sfinții cerului și ai bisericii catolice și apostolice și romane, la toate slujbele acesteia și la rugăciunile pe care le-ar putea face pentru mine ; făgăduiesc să vă ador și să vă mărturisesc respect cel puțin de trei ori pe zi și să fac cît mai mult rău îmi va sta în putință și să-i împing să facă rău pe cîte persoane voi putea, și cu dragă inimă renunț la mir, la botez și la toate meritele lui Iisus

Hristos și, de vreme ce am acceptat să mă convertesc, vă dau corpul meu, sufletul meu și viața mea, ca avînd-o de la dumneavoastră, închinîndu-v-o pe veci și încă fără să vreau să mă căiesc. Semnat de Urbain Grandier, cu sîngele său".

Documentul citat ar putea fi o plăsmuire a anchetatorilor, dar nu este de loc exclus să avem de-a face cu un produs al imaginației înfierbîntate a însuși părintelui Grandier. Chiar dacă-i vorba de un act autentic, trimiterea pe rug a celui care l-a întocmit ne apare astăzi tot o crimă, căci din textul de mai sus rezultă cu prisosință că autorul său n-a fost decît un exaltat aproape de demență.

Uneori, contractele cuprindeau clauza că posedă o valabilitate limitată la unu, zece sau alt număr de ani. După care obligațiile reciproce se stingeau, ca în orice afacere comercială...

Deprinderea încheierii de pacte cu diavolul nu se întîlnește numai în lumea creștină. În scrierea lui Dimitrie Cantemir *Cartea sistemei sau a stării religiei mohamedane* se amintește despre vrăjitorii arabi care invocă spiritele infernale. Un astfel de magician a impus unui nobil croat care locuia la Pera să semneze un contract cu Satana, pentru a cîștiga grațiile femeii iubite. Asemenea demersuri magice, precizează Cantemir, se dovedesc totdeauna zadarnice. Nici vorbă însă la musulmani de reprimarea judiciară a vrăjitoriei, ca în Occidentul creștin.

Vrăjitorii erau preoții demonului, remarcă Grillot de Givry. Oamenii simpli, deprinși, la vremea aceea, să caute determinismul tuturor evenimentelor în antagonismul polar Dumnezeu-Satana, două forțe supranaturale cu posibilități sensibil egale, au ajuns la concluzia că fiecare dintre cele două principii cosmice opuse trebuie să-și aibă imperiul său și, prin urmare, biserica sa. Vrăjitorii erau considerați a reprezenta clerul „bisericii infernale“, o biserică întru totul simetrică și opusă celei cerești.

Tocmai fiindcă nu erau admise cu drepturi depline în tagma preoțească a bisericii creștine, femeile păreau menite să devină suportul cultului demoniac, constată autorul citat mai sus. Sprenger aprecia în 1485 că „trebuie spus *erezia vrăjitoarelor*, și nu a vrăjitorilor, întrucît aceștia înseamnă prea puțin“. Iar un publicist de pe vremea lui Ludovic al XIII-lea afirma că „la un vrăjitor există zece mii de vrăjitoare“, evaluare mult exagerată, dar interesantă prin aceea că subliniază poziția „privilegiată“ din punct de vedere cantitativ și calitativ a femeii ca victimă curentă a campaniilor de combatere a vrăjitoriei. Iată de ce vorbim, în genere, de „procesele *vrăjitoarelor*“, chiar cînd în respectivele afaceri judiciare sînt implicați și bărbați.

Cauzele acestui fenomen i-au interesat pe istorici, sociologi și psihiatri, dar explicațiile propuse nu sînt pe deplin satisfăcătoare. S-a

spus că, prin „natura sa mai sensibilă la diverse influențe“, prin „fragilitatea sa“ morfo-funcțională, prin accentuata sa „labilitate temperamentală“, femeia ar fi fost mai susceptibilă să se contamineze de fanatismul demoniac. Mai consistentă decît aceste speculații cu caracter biologic și psihologic este ipoteza emisă de unii istorici, în frunte cu Jules Michelet, că femeia veacurilor trecute a manifestat o mai mare predilecție pentru vrăjitorie întrucît era nu numai mai simțitoare, dar și mai nefericită decît bărbatul. Asupra ei apăsa sarcina întreținerii gospodăriei, ei îi reveneau ostenelile maternității, asupra ei se exercita disprețul bărbaților, fără ca măcar să fie totdeauna scutită de povara participării la truda dobîndirii de pe ogor a pîinii de toate zilele. Căci vrăjitoria a fost prin excelență un fenomen rural, astfel că vrăjitoarele, cele „reale“, ca și multimea celor născocite de anchetatori, s-au recrutat mai cu seamă dintre țărănci.

Cît despre bărbații vrăjitori, istoricul francez Jean Palou observă că anumite profesiuni dădeau un contingent foarte însemnat de „preoți ai Satanei“. În frunte veneau ciobanii, suspectați fiindcă trăiesc izolați de omenire, în tovărășia doar a dobitoacelor, și fiindcă cunosc tainele cerului, pe care-l contemplă ziua și noaptea, și ale naturii însuflețite și neînsuflețite, cu care stau în permanent contact. Aceeași bănuială apăsa asupra fierarilor, întrucît lucrează în mijlocul flăcărilor, ceea ce evocă focul iadului. Motive la fel de fanteziste justificau acuzația de vrăjitorie adusă pe alocuri croitorilor, cizmarilor, frînghierilor, tăietorilor de lemne sau negustorilor ambulanţi.

Exista, de altfel, şi o profesiune feminină rezervată, s-ar zice, presupuselor vrăjitoare : cea de „doftoroaie“, în general, şi de moaşă, în special. „Unicul medic al poporului timp de o mie de ani — remarcă Michelet — a fost vrăjitoarea. Împăraţii, regii, papii, baronii cei mai bogaţi aveau doctorii lor de la Salerno, mauri, evrei, dar masa... nu o consulta decît pe *Saga* sau pe *Sage*-femme (femeia *pricepută*, denumirea franceză actuală a moaşei — *G. B.*). Dacă nu te vindeca, o insultai şi-i spuneai vrăjitoare“. Îi spuneai vrăjitoare şi fiindcă treaba tămăduirii cu ajutorul remediilor de origine vegetală, minerală sau animală părea a fi de inspiraţie mai degrabă diavolească, întrucît clerul recomanda cu precădere la caz de boală rugăciunile, postul şi alte ritualuri de pocăinţă şi curăţire. „Biserica — notează Michelet —, care nu vede viaţa decît ca pe o încercare, se fereşte de a o prelungi. Leacul său este resemnarea, aşteptarea şi speranţa morţii“. Iată-l deci pe Satana dobîndind „un vast cîmp de acţiune“, acela de „medic, vindecător al celor vii“.

„Crimele” vrăjitoreşti

Toate necazurile şi năpastele care se abăteau asupra omenirii, îmbolnăvirile individuale sau epidemiile, avorturile, morţile violente, pierderea unor lucruri, incendiile, compromiterea recoltei prin îngheţ, inundaţie sau grindină, boleşniţa în vite, cutremurele de pămînt, toate acestea erau atribuite, de regulă, uneltirilor vrăjitoreşti. Bodin a întocmit următoarea listă a celor 15 crime comise sistematic de către „slujitorii Satanei“ : renegarea lui Dumnezeu ; hulirea acestuia ; închinarea către diavol ; predarea către diavol a copiilor nou-născuţi ; sacrificarea către diavol a copiilor încă nebotezaţi ; făgăduirea către diavol a copiilor aflaţi în pîntecele mamei ; jurămîntul de a aduce pe oricine în slujba diavolului ; jurămîntul în numele diavolului şi în cinstea acestuia ; incestul ; uciderea oamenilor pentru a-şi procura organele necesare preparării farmecelor ; antropofagia practicată la adunările vrăjitoreşti patronate de diavol ; folosirea otrăvurilor şi a filtrelor amoroase ; farmecele pentru a distruge turmele, farmecele pentru a distruge roadele pămîntului ; împreunarea trupească cu diavolul.

Nu toţi vrăjitorii erau consideraţi capabili să făptuiască toate aceste nelegiuri mult apreciate de Satana. De altminteri, după părerea inchizitorului Sprenger, există trei categorii principale de vrăjitoare ; cele care pot face rele, dar nu le pot vindeca ; cele care le pot vindeca, dar nu le pot pricinui ; cele care pot şi face şi desface relele. După cum se vede, se credea că o anume specie de vrăjitoare nu este în stare să provoace nenorociri, ci numai să le înlăture. Era vorba în acest caz de aşa-numitele, pe alocuri, „vrăjitoare bune“, printre care se numărau mai cu seamă „doftoroaiele“ și moașele. Aceste vrăjitoare multă vrem nici nu au fost socotite „slugi ale diavolului drept care erau cruțate de anchetatorii cleri sau laici ; dar la un moment dat, tribunalele refuzat să mai facă o deosebire între vră toarele "bune“ și cele „rele“, toate formele magie fiind considerate vrednice de osîndă.

O credință destul de înrădăcinată era ace că un farmec care a început să acționeze mai poate fi oprit de a-și exercita influen nefastă. Nici chiar intervenția sfinților nu arăta capabilă să zăgăzuiască ravagiile lui. Si gurul remediu părea să fie aplicarea unor an mite procedee de „magie curativă“ de către alt vrăjitor. Așa se face că uneori magistra cei mai înverșunați împotriva vrăjitoriei chiar înaltele fețe bisericești, în frunte cu pap se vedeau nevoiți să apeleze la asemenea „pre ai necuratului“.

Se cunoșteau totuși „mijloace“ de a o d masca pe presupusa vrăjitoare criminală și a o sili să repare, în măsura posibilităților, st căciunile pe care le provocase. Astfel, cîn datorită farmecelor, unei vaci îi seacă lapte se recomandă, scrie Bodin, ca un rest mai ve de lapte de la aceeași vită să fie pus pe f și bătut cu nuiaua : diavolul va lovi și el un băț pe vrăjitoarea vinovată, care se va gră să întoarcă laptele secat.

De o deosebită considerație se bucurau de cîntecele și rețetele care pretindeau că te f invizibil. Puteai obține acest rezultat purtî sub brațul drept o inimă de liliac, una de găi neagră și una de broască sau rostind anun

formule, însoțite de efectuarea unor manopere vrăjitorești speciale.

Cu aceeași ușurință, vrăjitorii se transformau, chipurile, în anumite animale. Demonograful Henri Boguet relatează, într-o lucrare din 1603, că un vînător s-a întîlnit în Munții Auvergne cu un lup, care l-a atacat furios. Vînătorul a izbutit să taie o labă a fiarei, care după aceea s-a îndepărtat urlînd. Voinicul a vîrît laba în tolbă și a mers să se adăpostească peste noapte la un prieten. Mare i-a fost însă mirarea cînd, voind să arate gazdei trofeul, a scos din geantă o mînă de femeie, într-un deget cu un inel pe care l-a recunoscut ca fiind al soției sale. Cercetînd-o pe aceasta, a băgat de seamă că ea își ascunde sub veșmînt un braț. Și nu degeaba, ci fiindcă avea mîna tăiată. Ea a fost dată pe mîna justiției, care a condamnat-o la arderea pe rug ca vrăjitoare. Credința în „licantropie“, adică în transformarea voluntară, prin mijloacele „magiei negre“, a omului în lup a persistat timp de secole în Europa.

Numeroase erau „băuturile magice“ preparate de vrăjitoare pentru a trezi pasiunea amoroasă în ființa dorită. Unul din aceste „filtre“ conținea inimă de porumbel, ficat de vrabie, fiere de rîndunică și fudulii de iepure, totul amestecat cu sîngele persoanei spre folosul căreia se făcea farmecul. Marea greutate consta în a obliga persoana jinduită să înghită amestecul vrăjit. De aceea se recomanda ca mai practic procedeul de „a-ți freca mîinile cu suc de verbină și a atinge apoi persoana căreia vrei să-i transmiți iubirea“. Călugărul carmelit

Ricordi de la Carcassonne a fost condamnat pe tru vrăjitorie cînd s-a descoperit că făcea p puși pe care le uda cu un amestec de saliv sînge propriu și sînge de broască și le depun pe pragul casei unde locuia femeia dorită ; dre mulțumire pentru reușită, îndrăgostitul sac fica diavolului... un fluture.

Vrăjitorii se pricepeau la fel de bine în împiedica, prin farmece „efectele căsătoriei Mulți soți puneau neputința lor pe seama „l gării șnurului" : ar fi fost suficient ca o pa gică sau o bucată de sfoară innodată să-i f strecurată nefericitului sub pernă ori într-u buzunar pentru a-l face incapabil să-și înd plinească obligațiile conjugale. Din fericir desfacerea nodului însemna și anularea fa mecului.

Poate că cea mai temută formă a vrăjitori consta în confecționarea unei figurine de lem sau de ceară botezată cu numele victimei vi tuale, simulacru care era apoi aruncat în f sau „rănit" cu cuțitul sau cu acul. Curțile r gale din veacurile al XVI-lea și al XVII-l au trăit sub teroarea acestui procedeu de „m gie imitativă". Într-adevăr, nu rareori se î tîmpla să se descopere la palat o păpușă cu andrea înfiptă în cap ori în inimă, evenime care declanșa imediat vînătoarea de vrăjitoar

S-a remarcat că exista un anumit specific vrăjitoriei practicate în diferitele zone ale lu occidentale. Astfel, în regiunile de miaz predomina teama de forța dăunătoare a p virii magicianului, capabilă să provoace tu

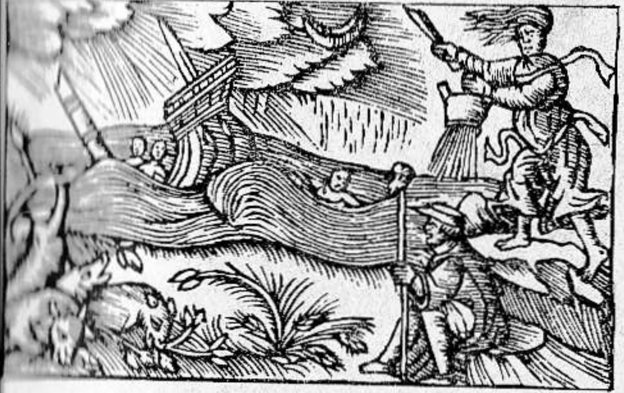

O vrăjitoare dezlănțuind furtuna și provocînd un naufragiu
(după tratatul lui Olaus Magnus din 1555)

burările cunoscute sub numele de „deochi" ; tot ici era răspîndită credința în „legarea" prin armece a potenței masculine. În ținuturile nor-dice și cu deosebire în regiunile de coastă, lo-uite de corăbieri și pescari, temute erau vră-itoarele care dezlănțuiau furtunile.

Nopțile Valpurgiei

Mai ales în țările unde Inchiziția și-a des-șurat din plin activitatea, se semnalează formă aparte de vrăjitorie, *sabaturile*, în care endințele eretice își aflau cea mai cuprinză-oare, ca și cea mai stupidă expresie. Căci, de eparte, „crima" vrăjitorească cea mai oribilă ra pretinsa participare la aceste sabaturi, „re-

uniuni în care vrăjitorii și vrăjitoarele preze
tau omagii diavolului devenit vizibil sub form
corporală, primeau ordinele și darurile lui,
prostituau cu el, celebrau între ei cultul sat
nic și se dedau la o mulțime de ceremonii, une
mai fantastice decît altele" (Th. de Cauzon
Mitologia sabatului a concentrat, într-adevă
chintesența absurdităților debitate timp de s
cole pe seama bărbaților și mai ales a femeil
acuzate de „magie neagră". Sabatul reprezen
punctul culminant al presupusului „cult p
gîn" oficiat cu perversitate de „preoții Satane
Imaginația îndelung exercitată a inchizitoril
și a judecătorilor civili a reușit să sistematize
programul unui complicat ritual fictiv al ad
rării Necuratului de către vrăjitor, ritual ax
metodic pe ideea sacrilegiului și profanării.

Se pare că originea termenului *sabat* nu tr
buie neapărat căutată în limba ebraică. De al
fel, din depozițiile la procesele de vrăjitor
ca și din relatările demonologilor rezultă că
ziua de sîmbătă, „ziua a șaptea" (cea core
punzătoare ebraicului *sabat)*, nu se obișnuia
se organizeze faimoasele reuniuni drăcești. U
vor să derive sabatul din verbul francez *s'e*
battre — a zburda, a se hîrjoni.

Reuniunile aveau loc mai cu seamă joia, d
și lunea, miercurea, vinerea sau duminica, i
mai tîrziu și marțea. Se vorbea însă despre ad
vărate congrese ale vrăjitoarelor, programa
la intervale mai mari, de vreo patru ori pe a
în anumite locuri consacrate, uneori cu rep
tație „internațională". Astfel, la 30 aprilie s-
fi desfășurat pe muntele Brocken sau Block

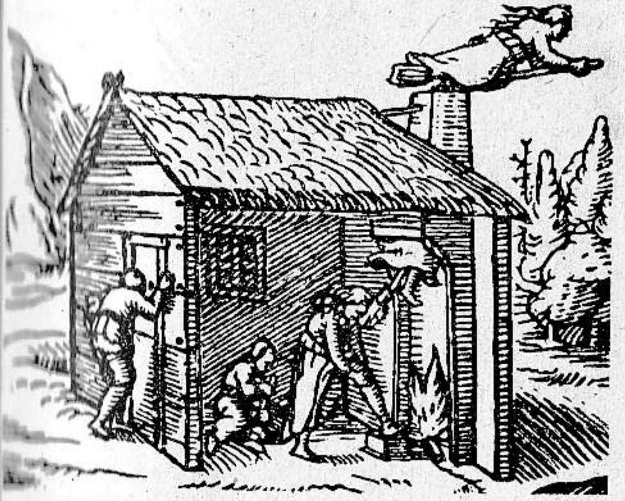

Plecarea la sabat
(după tratatul lui Thomas Erastus din 1570)

berg din Harz celebra festivitate imaginară cunoscută sub denumirea de „noaptea Valpurgiei", la care, chipurile, afluau vrăjitoare de pretutindeni. Pe unele vechi hărți geografice germane respectivul munte era indicat ca „locul vrăjitoarelor". De o faimă asemănătoare se bucurau cîmpia Blakulla din Suedia și plaja de la Hendaye, unde se adunau, zice-se, pînă la 12 000 de vrăjitoare. Legendele vorbeau și de un misterios punct de întîlnire situat tocmai dincolo de rîul Iordan din Palestina. În Lorena, istoricii au identificat vreo 800 presupuse locuri de sabat. Despre multe pajiști izolate,

avînd în apropiere vreo stîncă de formă c
rioasă sau niște ruine, se spunea că sînt cerc
tate în anumite nopți de demoni și de vr
jitoare.

Se afirma că participanților la sabat nu
pasă dacă sînt convocați în locuri necunoscut
Arta diabolică „le îngăduia“ să ajungă oriun
într-o clipită. La adunările ținute în apropie
se putea merge și pe jos, dar „eticheta“ cer
ca vrăjitoarele să se deplaseze la asemen
reuniuni zburînd călare pe un ciomag de
cîntat sau pe o mătură, ori purtate prin văzdu
de un cal, țap, cîine sau alt animal în care
întrupa vreun demon „auxiliar“. În situa
„privilegiate“, mai cu seamă la prima frecve
tare a sabatului, invitatele ar fi fost tran
portate la locul de întîlnire de Satana însu
care se putea înfățișa ca un gentilom elegan
doar cu chipul ceva mai smoliu.

Pentru a reuși performanța zborului, se pr
tindea ca participanții la sabat să folosească
alifie secretă, preparată, într-una din variant
în modul următor : azima de împărtășanie, f
rată de la biserică, trebuia dată unui brosc
care era apoi ars, iar cenușa lui amestecată
sînge de nou-născut nebotezat, cu pulbere
oase de spînzurat și cu diverse ierburi. Inter
sante sînt rețetele reproduse în monograf
despre vrăjitorie a lui Margaret Murray ; u
cuprinde grăsime de copil, funingine, suc
păstîrnac, de omag, de cinci-degete și de m
trăgună. Dintre ingredientele enumerate atr
atenția îndeosebi plantele : omagul, care co
ține alcaloidul aconitina, și mătrăguna sau b

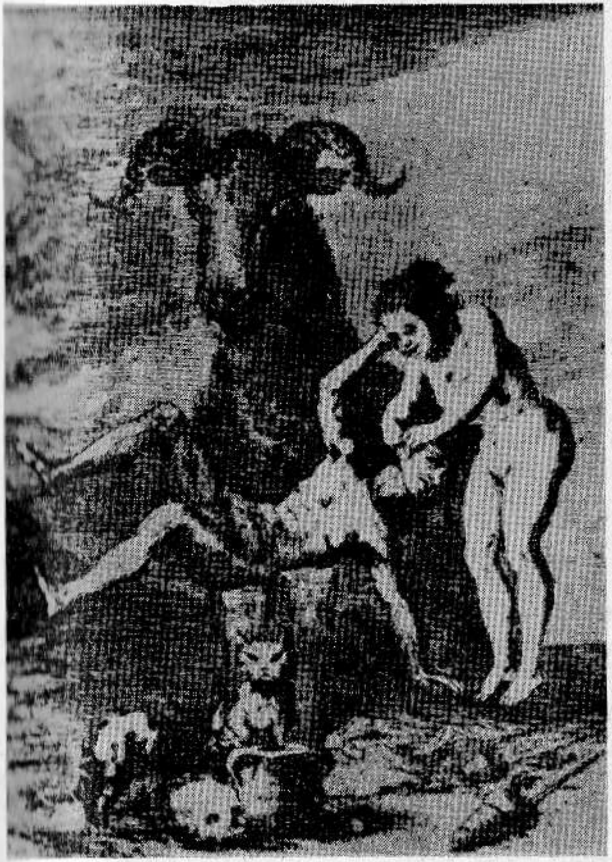

„*Încercări*“, gravură de Goya din ciclul „Capricii“. În prezența „Maestrului Leonard“, vrăjitoarea aplică „semnul diavolesc“ pe un neofit

ladona, care conține și ea o serie de alcaloiz
Aceste substanțe toxice pot fi relativ lesne ab
sorbite prin piele, mai cu seamă cînd sînt in
cluse în unguente, dînd, eventual, tulburăr
funcționale și o stare de confuzie, care poat
ajunge pînă la delir. Așa se explică viziunil
demoniace de a căror realitate „vrăjitoarele
păreau să nu se îndoiască. Unii cercetători con
sideră că iluzia zborului putea rezulta din com
binarea efectelor beladonei și aconitinei, prim
provocînd delirul, iar cealaltă dereglînd ritmu
cardiac, ceea ce creează binecunoscuta senzați
de cădere în gol. De menționat că vrăjitoarelo
li se recomanda ca înainte de sabat să doarm
puțin ; somnul acesta se putea însă prelung
iar femeia intoxicată cu drogurile din „unsoa
rea diabolică" dobîndea impresia că realment
a luat parte la reuniunea prezidată de Satana
Mai ales că starea de epuizare consecutivă uti
lizării unguentului toxic putea fi interpretat
ca oboseala de după agitația și emoțiile iluzo
riei adunări vrăjitorești.

Numeroase picturi și gravuri semnate de uni
din cei mai vestiți artiști ai vremii, de la Düre
pînă la Goya înfățișează vrăjitoarele pregătin
du-se pentru sabat. Interesul arătat aceste
teme se datorește, de altminteri, nu numai cu
riozității manifestate față de orice aspect a
magiei, dar și faptului că în scenele de saba
trebuiau să figureze nuduri feminine. Într-a
devăr, ritualul cerea ca vrăjitoarea să se dez
brace complet și să se frece cu alifia secretă
care era folosită și la ungerea bastonului sau
a cozii de mătură folosită pentru zbor ; cu

acest miraculos „vehicul aerian", vrăjitoarea se înălța în văzduh și părăsea încăperea fie prin fereastra deschisă, fie prin horn.

Reuniunea avea loc noaptea, căci se credea că lumina zilei nu este prielnică întreprinderilor drăcești. La locul hotărît, invitații erau întîmpinați de „maestrul Leonard", organizatorul ceremoniei, care se înfățișa ca un țap cu trei coarne, cel din mijlocul frunții luminînd adunarea. Vrăjitorii trebuiau să-i prezinte diavolului repetate omagii, constînd mai ales din sărutări sub coadă. De multe ori, alături de Satana ar fi stat pe tronul infernal și vrăjitoarea preferată, „regina sabatului". Acum avea loc și recomandarea „novicilor", căci invitații trebuiau să vină cu copii, care urmau să fie inițiați în cultul satanic. Se pretindea că vrăjitoarea care nu izbutea să fure și să aducă cu ea vreun copil din vecini, era obligată să se înfățișeze cu propria-i progenitură. Iată, în versiunea demonologului Pierre de Lancre, formula rostită de novici în cursul ceremoniilor de sabat care ar fi avut loc în 1609 în ținutul Basses-Pyrénées : „Îl reneg mai întîi pe Dumnezeu, apoi pe Iisus Hristos, fiul său, pe Sfîntul Duh, pe Fecioară, pe sfinți, Sfînta Cruce, mirul, botezul și credința de care aparțin, pe nașul și nașa mea și mă las în toate privințele în puterea și în mîinile tale, nerecunoscînd un alt dumnezeu, astfel că tu ești dumnezeul meu, iar eu sclavul tău". După care, afirmă demonologul, nou-venitului „i se poruncește să-și arate adorația față de diavol ; astfel că, plecîndu-se și stînd în genunchi, îl sărută lîngă ochiul stîng, pe piept, pe fese, pe coapsă și pe părțile ascunse, iar apoi, ridicîndu-i coada, îi sărută dosul".

În sfîrșit, novicelui i se aplică pe trup „semnul diavolului", pe care inchizitorii îl vor căuta cu stăruință în timpul anchetei. Acest pretins semn consta fie dintr-o pată pe piele de mărime și formă diferită, adesea amintind parcă de o broască, așa cum au pe corp mulți indivizi, fie dintr-o mică mamelă supranumerară, particularitate anatomică iarăși destul de frecvent întîlnită ; persoana care, dintr-un capriciu al eredității sau al dezvoltării embrionare, se năștea cu un asemenea „stigmat" trăia deci sub amenințarea de a fi oricînd demascată că s-a oferit Satanei. Dar „semnul diavolesc" putea fi și invizibil, ceea ce părea să dovedească cu mai mare evidență viclenia puterilor infernale. Pata consta atunci dintr-o zonă insensibilă, pe care anchetatorii o căutau zgîriind și înțepînd fiecare colțișor al trupului acuzatului. Se știe că într-o serie de afecțiuni, mai cu seamă în cele pe care psihiatrii mai vechi le considerau „isterice", se observă fenomene de anestezie a anumitor regiuni ; dacă anchetatorii descopereau sau aveau impresia că au descoperit asemenea locuri nesimțitoare, „dovada" legăturii personale cu dracul era făcută.

Profanare și antropofagie

Pentru a sublinia caracterul pîngăritor al sabaturilor, se afirma că la atare reuniuni Satana obișnuia să oficieze, în calitate de mare

preot al întunericului, ceea ce se numea „liturghia neagră", o parodie a serviciului religios creștin, constînd din rostirea de-a-ndaratelea a rugăciunilor. Diavolul, suit pe o caricatură de altar, „binecuvînta" adunarea făcînd semnul crucii cu stînga, în care ținea o lumînare neagră. Și în această privință cărțile demonologilor abundă în amănunte menite să trezească revolta drept-credincioșilor. Menționăm doar recomandația pe care, chipurile, dracul o făcea acoliților săi de a nu renunța să îndeplinească formal obligațiile rituale ale creștinului, adică de a merge la biserică, a-și face cruce, a se împărtăși etc., avînd însă grijă ca de fiecare dată să rostească formula : „Cu îngăduința stăpînului meu". Această legendă avea rostul să explice cum se face că persoanele acuzate de vrăjitorie duseseră o viață întru totul asemănătoare celei a masei credincioșilor.

În cadrul sabatului se aduceau, zice-se, și sacrificii infernale. Novicele îi oferea diavolului să bea din sîngele său și, la rîndul lui, necuratul îl lăsa pe candidatul la vrăjitorie să-i sugă sîngele. Alteori se jertfea un animal, de pildă o găină, dar eventual și o ființă omenească, mai cu seamă un nou-născut. Există, în fine, relatări despre „autosacrificarea" diavolului, care sărea singur în foc, ca vrăjitorii să-și împartă apoi cenușa lui, pentru a o folosi la farmece.

Bună parte din sabat se petrecea în dansuri frenetice și lascive, dansul fiind, de altminteri, principala desfătare a populației rurale medievale, mai ales a celei feminine. După care ar

În cursul anchetelor, presupusele participante la sabat erau aduse în situația de a da amănunte scabroase despre dureroasa îmbrățișare a diavolului sau despre răceala de gheață a seminței lui, născociri desigur ațîțătoare pentru prelați și pentru procurorii laici.

Cîntecul cocoșului spărgea, în sfîrșit, groaznica serbare, iar vrăjitorii se risipeau care încotro, unii pomenindu-se, în chip miraculos, în propriul pat.

Micul sabat

Va fi existat totuși un grăunte de adevăr în nemaipomenitele istorisiri despre sabat? În documentele oficiale și oficioase privitoare la vrăjitorie se menționează și despre un așa-numit *mic-sabat* sau *esbat*, cum preferă să-i spună istoriografa engleză Margaret Murray, generalizînd un termen cu utilizare locală. Demonologii recunosc că acest „mic sabat" se desfășura într-un cadru cu mult mai modest decît „sabatul cel mare", aceasta datorită mai cu seamă absenței de la reuniune a diavolului. Cu alte cuvinte, era vorba de o „petrecere cîmpenească", în care se bea și se mînca (și probabil, mai mult se bea decît se mînca), se dansa, se făceau pozne, se spuneau vorbe licențioase și răutăți despre autoritățile civile și eclesiastice, iar cîteodată se trecea peste limitele îndeobște puse în relațiile dintre sexe. Seniorul și, îndeosebi, preotul nu puteau vedea cu ochi buni asemenea adunări ieșite cu totul de sub controlul lor „spiritual", adunări în care răbufneau foarte adesea nemulțumirile față de rînduielile social-economice și chiar față de tările de lucruri din sînul bisericii. Devenite practic subversive, aceste „mici sabaturi" au ins să se transforme, cu concursul inchizitoilor și al celorlalți apărători ai „ordinii" spiituale și economico-administrative, în presupuse congrese infernale.

Pe bună dreptate se întreabă istoricii care nu renunță la spiritul critic cînd este vorba de aprecierea valabilității documentelor privitoare la îndeletnicirile magice, ce le-ar fi putut îndemna pe atîtea femei să aducă la sabat pe propriii lor copii, pentru a fi umiliți, chinuiți i, eventual, chiar uciși, să se hrănească acolo u mîncărurile cele mai dezgustătoare sau să lăpteze broaște, să caute împreunarea dureroasă cu întruparea bestială a dracului, să accepte blestemul veșnic cu care biserica le amenința pe vrăjitoare? Iată de ce par suspecte elatările despre atașamentul pasionat al vrăjitoarelor față de Diavol și despre fervoarea cu are „preotesele Satanei" participau la reuniunile drăcești. Este de crezut că multe din declarațiile de devotament pentru Diavol stoarse n cursul proceselor nu sînt decît expresia unei xaltări patologice, exacerbate de torturile fizice și morale la care erau supuse persoanele nchetate.

Pentru a demonstra cît de irezistibile sînt rmecele drăcești și cît de pervers poate deveni omul, demonologii reproduceau relatări buloase în legătură cu atracția nefirească manifestată de vrăjitoare pentru reuniunile in-

fernale. Astfel, vrînd să-şi împiedice nevast
să plece la Sabat, soţul unei vrăjitoare a le
gat-o de pat în seara „convocării", însă aceast
s-a preschimbat pe dată în liliac şi şi-a lu
zborul către locul de întîlnire cu dracul. L
fel, o femeie arestată în 1547, în Navara, da
care reuşise să păstreze la ea cutia cu unsoar
magică, a putut să se prefacă în bufniţă şi s
părăsească închisoarea, pornind spre sabat su
ochii îngroziţi ai inchizitorilor.

Cît de puternică devenise domnia superst
ţiei, ca asemenea invenţii nătîngi să găseas
pretutindeni crezare, ba încă să devină pie
de argumentaţie în scrierile teologice şi ju
ciare care furnizau suportul teoretic al vîn
torii de vrăjitoare !

2

Vrăjitorie şi erezie

„La vecchia religione"?

Pitoreasca şi sinistra mitologie vrăjitorească,
le cărei trăsături le-am schiţat în paginile pre-
edente, nu s-a născut dintr-o dată, ca efect
l unei misterioase „revelaţii" sau ca produs
l imaginaţiei nestăvilite a unui individ oare-
are. Ea este opera timpului, căci elemente dis-
arate ale credinţei în caracterul diavolesc al
agiei pot fi întîlnite cu mult înainte de sfîr-
itul secolului al XV-lea, epoca la care demo-
ologia vrăjitorească a dobîndit forma ei doc-
inală „definitivă", concretizată în anumite
ule papale şi mai cu seamă în tratatele inchi-
itorilor.

Din păcate, informaţiile de care dispunem
espre vrăjitorie, îndeosebi cele referitoare
vremurile mai îndepărtate, sînt destul de
sigure şi foarte adesea chiar derutante, în-

trucît provin aproape exclusiv din cercuri
eclesiastice și administrative mai mult sau m
puțin specializate în reprimarea ereziilor, a su
perstițiilor neomologate de biserica oficială ș
în general, a doctrinelor inconformiste pe pla
ideologic sau politic. Aceste cercuri erau in
teresate să exagereze primejdiile vrăjitoriei, s
descopere pretutindeni uneltiri diavolești și s
pună practicile vrăjitorești sau presupus vră
jitorești într-o lumină cît mai înfricoșătoa
și mai respingătoare. Preocuparea de obiect
vitate nu-și mai avea rostul cînd trebuiau d
mascate operele Satanei, ba încă o asemen
preocupare ar fi putut părea suspectă, ea v
dind un zel insuficient în combaterea rătăc
rilor inspirate de diavol. Tocmai pentru aceast
autorii scrierilor de demonologie, ca și reda
torii textelor judiciare de condamnare a vr
jitorilor se întreceau în a zugrăvi ravagiile d
monismului, drept care îi încărcau pe „slu
torii Necuratului“ cu acuzații de imoralita
perversitate și bestialitate, menite să spulbe
orice îndoială în justețea acțiunilor represiv
Iată de ce nu se poate pune prea mult te
pe asemenea documente, al căror scop nu es
promovarea adevărului, ci „educarea“ masel
în spiritul vigilenței antidemoniace și al d
plinei acceptări a ideologiei religioase și po
tice oficiale. Este, de altminteri, îndeobște n
recomandabil să te documentezi despre un c
rent sau o personalitate numai din afirmați
adversarilor, mai cu seamă cînd acești advers
manifestă o evidentă atracție pentru luăr

de poziție fanatice, fie ele sincere, fie ele ipocrite.

Dar, întrucît practic nu dispunem de alte informații privind originile vrăjitoriei reprimate în lumea creștină occidentală în afara datelor pe care ni le furnizează scrierile teologilor și actele din arhivele judecătorești, sîntem nevoiți să recurgem doar la aceste izvoare documentare.

Penuria informațiilor ne împiedică, de pildă, să adoptăm o atitudine categorică în legătură cu ipoteza emisă de unii cercetători mai vechi, în frunte cu istoricul german Wilhelm Gottlieb Soldan, privitoare la originea greco-romană a vrăjitoriei cultivate în evul mediu și în perioada Renașterii. După părerea acestor cercetători, vrăjitoria nu ar fi altceva decît supraviețuirea cultului zeităților păgîne, și în primul rînd al Dianei, zeița Lunei, deci și a nopții cea prielnică operațiilor magice. Chiar termenul românesc *zănatic*, care poate desemna un individ cu mințile rătăcite datorită posesiunii drăcești, derivă și el, pare-se, din latinescul *dianaticus*, după cum *zîna* noastră, fie ea bună sau răutăcioasă, se trage, afirmă filologii, din antica *Diană*. Scriitorii bisericești denunță pînă în secolul al VIII-lea, ba și mai tîrziu, perpetuarea cultului vechilor divinități, țăranii aducînd jertfe în fața păpușilor grosolane care trebuiau să figureze pe Jupiter, pe Venus sau pe Diana. Dar penibila supraviețuire a acestor elemente degradate ale religiei greco-romane este incapabilă să explice extinderea reală sau fictivă pe care aveau să o ia practicile vrăjitorești.

Faptul că pînă astăzi vrăjitoria mai est
denumită în Italia și *la vecchia religione* n
poate nici el constitui un argument în favoare
eventualei continuități absolute dintre adora
rea panteonului antic și slujirea oștilor diavo
lești, ci demonstrează doar că masa credin
cioșilor și-a însușit punctul de vedere oficia
conform căruia ritualurile magice au un fon
păgîn.

Și mai puțin demnă de crezare este presu
punerea anumitor autori mai vechi și mai re
cenți că, încă din antichitate, vrăjitorii era
constituiți în cercuri secrete, în care admitere
se făcea pe baza unor riguroase criterii de se
lecție ; această „castă“ s-ar fi perpetuat di
generație în generație, devenind treptat o as
ciație de conspiratori împotriva ordinii creștin
Teoria aceasta despre obîrșiile păgîne și rost
rile complotiste ale vrăjitoriei nu urmărea dec
să justifice utilizarea oricăror mijloace în lup
împotriva vrăjitorilor.

La fel de inconsistentă se dovedește a fi ip
teza unor istorici, începînd cu Jakob Grim
că vrăjitoria nu ar fi altceva decît o formă
persistență a vechiului cult teutonic, pe ca
creștinismul nu l-a putut desființa cu tot
rămînînd să fie oficiat cu regularitate, deși
ascuns, în anumite colectivități sătești. Un a
gument în favoarea acestui punct de vedere
fi, de exemplu, presupusa convocare a sab
turilor, în Lorena, pe înălțimile unde, cu seco
mai înainte, fuseseră celebrate ritualurile c
tice sau, în alte regiuni ale Franței și mai al
în Bretania, pe cîmpiile unde se înalță menh

rele și dolmenele, misterioasele blocuri de piatră, care cîndva au avut, fără îndoială, și o semnificație religioasă. Dar faptul că populația țărănească din evul mediu manifesta un respect superstițios pentru asemenea monumente enigmatice ne dă oare dreptul să presupunem existența unei continuități între cultul practicat de cei care au înălțat construcțiile megalitice și fantezistele ceremonii vrăjitorești ? Pornind de la atît de dubioasele descrieri ale desfășurării sabaturilor, Margaret Murray a încercat să reconstituie presupusul sistem religios al Europei occidentale dinaintea extinderii agriculturii, sistem care ar fi oferit vrăjitoriei medievale bagajul său fundamental de credințe și rituri ; era vorba, afirmă savanta engleză, de cultul unei zeități întrupate într-un bărbat, o femeie sau un animal, cult ale cărui ceremonii erau menite să asigure mai ales fertilitatea, de unde predilecția pentru organizarea de orgii la anumite epoci ale anului.

Deși, remarcă Trevor-Roper, din mitologia vrăjitoriei nu lipsesc elementele de certă filiație păgînă, esențialul acestei mitologii constă totuși dintr-o armătură teoretică făurită în ambianța spirituală a sfîrșitului evului mediu. Este vorba, mai ales, de credința în pactul cu diavolul și de cea în relațiile carnale dintre diavol și om, „noțiuni-cheie“ ale demonologiei „moderne“ și care nu-și au echivalentul (cel puțin cu aceeași greutate specifică) în sistemele religioase precreștine. Michelet este categoric în această privință : „Nici vechea magiciană, nici prorocița celtică sau germanică nu sînt încă adevărata Vrăjitoare. Nevinovatele sabazii (d la Bahus Sabasius), mici sabaturi rurale, semnalate în evul mediu, nu sînt de fel Liturghi neagră din secolul al XIV-lea, marea sfidar aruncată solemn lui Iisus. Aceste concepții teribile nu s-au ivit datorită lungii filiere a tradiției ; ele au izbucnit datorită ororilor epocii

Biserica și „vechea“ vrăjitori

Atitudinea bisericii creștine față de vrăjitori și de cei care practicau vrăjitoria a variat mu în timp și în spațiu. Afirmația lui Jean Palo că, spre deosebire de ce avea să se întîmpl mai tîrziu, biserica s-a arătat, pînă în secolu al XIII-lea, „calmă și generoasă față de vrăj tori și vrăjitoare“ pare oarecum simplificatoar deși nu se poate nega că în primul mileniu d existență a creștinismului a predominat o at tudine de relativă toleranță față de magie, ma ales în lumea apuseană.

Într-o primă perioadă asistăm la rivalitate dintre cultul păgîn și cel creștin în privint capacității fiecăruia de a efectua miracole. Tertulian, celebrul apologet din secolul al III-lea se plînge că adoratorii lui Jupiter au atribui jertfelor aduse zeului lor meritul producer unei ploi pe care, de fapt, Dumnezeu a stîrnit- dînd urmare invocațiilor creștine. Legenda l- pus pe sfîntul Petru să se înfrunte cu Simo Magul, un filozof agnostic iudeu, care îl uimis și pe împăratul Neron cu meșteșugul său vrăjitoresc ; pentru a dovedi superioritatea „art

oculte“, Simon s-a înălțat în aer, dar rugăciunile sfîntului Petru l-au prăvălit din înalt, cu care prilej și-a sfărîmat cîteva oase și, mai cu seamă, a dat de rușine puterile magice păgîne.

Împăratul Constantin nu s-a mai mulțumit să polemizeze cu magii și făcătorii de farmece, ci urmînd exemplul unor cezari mai vechi, a înăsprit măsurile de combatere a meșteșugului ghicitului, interzicînd total practicarea lui și prevăzînd aplicarea torturii pentru smulgerea de mărturisiri de la ghicitori și de la clienții acestora. A urmat o campanie înverșunată împotriva celor care îndrăzneau să recurgă la mijloace magice, campanie căreia i-au căzut victime pînă și purtătorii de banale amulete. Mulți intelectuali din Imperiul bizantin și-au ars atunci cărțile pînă la una, de teamă să nu fie declarați vrăjitori pe motiv că cercetează slovele scrise. Prigoana contra magicienilor s-a prelungit, cu intermitențe, vreme îndelungată.

Acuzația de vrăjitorie furniza prinților, cîteodată, posibilitatea de a se debarasa de adversarii prea incomozi. Căci în *Biblie* este înscrisă recomandația clară : Pe vrăjitoare să n-o lăsați cu viață“ (*Ieșirea*, XXII, 17). Astfel, împăratul Maximus a condamnat la moarte, în anul 384, la Trier, pe Priscilian, episcopul de Avila, învinuindu-l de erezie și vrăjitorie. Atunci, sfîntul Martin de Tours s-a adresat cezarului, cerîndu-i în termeni foarte energici să nu pună în aplicare o sentință atît de crudă. Dar, deși a promis că se va arăta clement, Maximus a poruncit, pînă la urmă, ca episcopul de Avila să fie executat. Multe fețe bisericești din această epocă au considerat că îndeobște pedeapsa cu moartea și în special cea aplicat vrăjitorilor este incompatibilă cu morala creștină.

Legea salică, promulgată de regii barbar prin secolul al V-lea, după instalarea francilo în Galia, prevede ca vrăjitoarea care a ucis și a devorat un om să fie pedepsită, dar nu luîndu-i-se viața, ci obligînd-o să plătească o amendă de opt mii de dinari sau de două sute de scuzi de aur ; pentru farmece, amenda era doar de 72 scuzi.

Legislația adoptată de vizigoții care au cucerit Spania era puternic inspirată de principiile dreptului roman, dar conținea, de regulă, prevederi mai blînde decît ale edictelor romane. De această clemență a beneficiat și vrăjitoria, la sancționarea căreia nu se aplica pedeapsa capitală. În edictele lui Chindaswind se precizează că aceia care-l invocă pe diavol, care atrag grindina asupra viilor, care „înnoadă" bărbăția cuiva, care fac farmece vătămătoare oamenilor, dobitoacelor sau recoltelor vor primi două sute de bice, vor fi rași și expuși în locurile publice, după care vor fi închiși. Aceia care-i consultă pe ghicitori în privința sănătății regelui sau a altora vor fi și ei biciuiți, iar averea le va fi confiscată, dacă se dovedește că copiii lor au fost complici la făptuirea delictului. Sancțiuni asemănătoare loveau pe judecătorii care, pentru a limpezi cazurile îndoielnice, recurgeau la divinatori. Aceste dispoziții au rămas în vigoare vreme îndelungată pe teritoriul Peninsulei Iberice.

Conciliile din anii 742 și 743 au sancționat acordul bisericii și al autorităților laice în vederea stăvilirii magiei. De subliniat însă că pentru vrăjitorii dovediți se prevedeau tot numai pedepse cu amenda. Mult mai drastice nu sînt nici măsurile edictate în 805 de Carol cel Mare, care a confirmat dispoziția ca delictele de vrăjitorie să fie de resortul organelor judecătorești eclesiastice, episcopii avînd îndatorirea de a face anchete în dioceza lor pentru descoperirea celor care practică magia și divinația : tortura putea fi utilizată „cu moderație" pentru obținerea de mărturisiri și se autoriza încarcerarea acuzaților pînă ce manifestau căință. Mai interesantă este dispoziția dată de același ilustru monarh ca de curînd convertiții saxoni care, pe viitor, își vor îngădui, conform unei deprinderi tradiționale la această populație, să ardă și să mănînce vrăjitoare pe motiv că acestea ucid și devorează oameni, să fie pedepsiți ei înșiși cu moartea ; pe de altă parte, ghicitorii și magicienii trebuiau să devină sclavi ai bisericii. Un cod legislativ contemporan sancționat de către Gaerbald, episcopul de Liège, prevedea pentru vrăjitorie pedepse mergînd pînă la șapte ani de pocăință și împărțire largă de pomeni, în cazul omuciderii făptuite prin magie, dar oricît de gravă i-ar fi fost vina, vrăjitorul nu era amenințat să-și piardă viața. Amănunt semnificativ, codul lui Gaerbald, ca și celelalte legiuiri penale ale epocii, nu menționează crima, atît de frecvent reprimată peste cinci-șase sute de ani, a întreținerii de relații sistematice cu diavolul.

În perioada de care ne ocupăm se făcea o distincție destul de netă între două categorii de vrăjitoare : *malefica*, cea care face farmece vătămătoare, atrăgînd boli asupra unui individ sau „legîndu-i" bărbăția, înfierbîntînd simțurile ființei dorite zadarnic, nimicind recoltele ori dezlănțuind furtuna, și *striga* (strigoaica din folclorul nostru), un fel de demon feminin, care împrumută înfățișarea a diverse animale și zboară prin văzduh, însetat de sînge omenesc, mai ales de copii, și pornit să ucidă pe cine se nimerește.

Legiuirile bisericești și cele mirene de acum o mie de ani se fereau să-i acorde diavolului un rol eminent în treburile vrăjitorești. Încă în anul 563 conciliul de la Braga, din Portugalia, a ținut să decreteze : „Oricine crede că diavolul, întrucît a făptuit și el anumite lucruri, poate de la sine să producă tunete și fulgere, furtuni și secetă, așa cum propovăduiește Priscilian, să fie afurisit". La fel, un conciliu irlandez din secolul al IX-lea amenința cu afurisenia pe oricine credea în existența vrăjitoarelor. Papa Grigore al VII-lea îi scria în anul 1080 lui Harold cel Simplu al Danemarcei, mustrîndu-i pe aceia care le atribuie preoților și femeilor iscarea furtunilor, a molimelor și a altor năpaste ; acestea sînt urmarea judecății divine, remarca papa, și a te răzbuna pentru ele pe niște nevinovați înseamnă a ințeți mînia lui Dumnezeu. Regele Ladislau cel Sfînt al Ungariei, care a domnit către sfîrșitul secolului al XI-lea, le-a încadrat pur și simplu pe vrăjitoare în dispozițiile legale privind pe

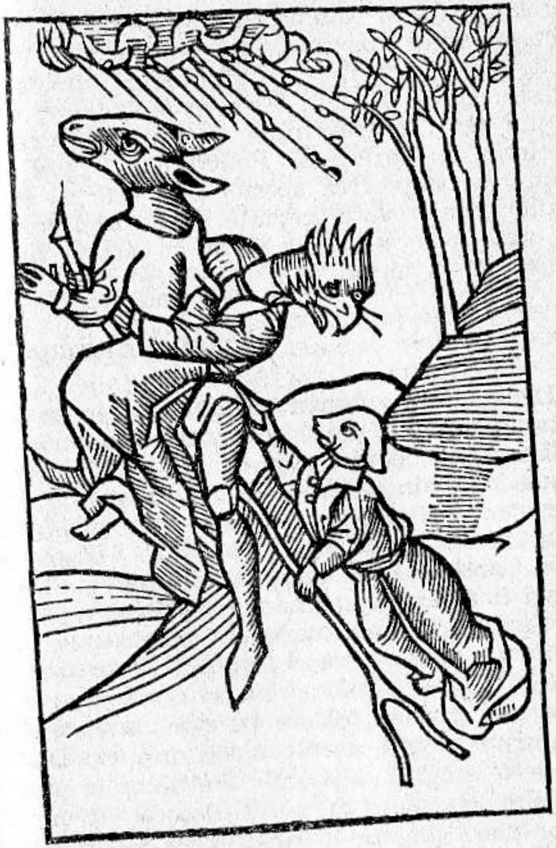

Vrăjitoare transformate în animale
(după tratatul lui Ulrich Molitor din 1489)

prostituate, iar succesorul său Coloman a renunțat să se mai ocupe de vrăjitorie în legiuirile sale, pe motiv că „vrăjitoarele nu există". Peste cîteva decenii, Jean de Salisbury, episcopul de Chartres, nota despre vrăjitorie în scrierea sa intitulată *Policraticus*: „Cel mai bun leac împotriva acestei boli este să te ții cu tărie de dreapta-credință, să nu pleci urechea la asemenea minciuni și să nu acorzi nici o atenție unor aiureli atît de jalnice".

Canonul Episcopului

Documentul cel mai caracteristic în această privință rămîne însă așa-numitul „canon al Episcopului", despre care se pretindea că ar fi fost adoptat în conciliul de la Ancira din anul 312, dar care ne este cunoscut abia sub forma inserată în „capitularele" din 872—873 ale regelui Carol al II-lea Pleșuvul al Franței: „Unele femei ticăloase, înapoindu-se la Satana, ispitite de iluziile și fantasmagoriile demonului, cred și afirmă că, pe timpul nopții și împreună cu Diana, zeița păgînă, și cu o ceată nesfîrșită de femei, străbat, călare pe dobitoace, spațiul în liniștea nopții, ascultînd de ordinele Dianei ca de-o stăpînă absolută. În anumite nopți, ele sînt chemate ca s-o slujească. Și măcar de-ar pieri singure în nelegiuirea lor și să nu tragă după ele, în moartea necredinței, atîția oameni! Dar o mulțime nenumărată, înșelată de aceste rătăciri, se abate de la dreapta-credință și se împotmolește în greșeala păgînă,

de a presupune că ar mai exista o oarecare putere divină în afară de unul Dumnezeu. De aceea, preoții trebuie să predice pretutindeni că le este cunoscută înșelăciunea acestor rătăciri, că aceste semne mincinoase sînt trimise de către duhul rău, care-i ispitește pe oameni în somn. Care dintre noi nu este amăgit de vise și nu vede în somn multe lucruri pe care treaz nu le-a văzut niciodată? Cine poate fi atît de nebun încît să-și închipuie că cu trupul său se întîmplă aievea tot ce se petrece numai în gînd? Trebuie spus sus și tare că oricine crede în asemenea lucruri și-a pierdut credința și nu-i mai aparține lui Dumnezeu, ci diavolului".

Acest text, despre care nu se știe sigur nici cine l-a redactat, nici cînd a fost adoptat, nici cum a ajuns în culegerea de acte normative a regelui carolingian, a fost invocat cu stăruință, și pe bună dreptate, de-a lungul secolelor următoare, de cei pe care-i revoltau excesele la care se dedau persecutorii vrăjitoarelor. Este formulată aici o concepție realistă și raționalistă despre semnificația credinței în vrăjitorie, credință deșartă și, chiar din punctul de vedere al religiei, cu caracter diversionist. „Canonul Episcopului" încearcă să dea o explicație pozitivă eresurilor care, la acea epocă începeau să capete o circulație tot mai largă, privitoare la reuniunile nocturne demoniace. Zborul femeilor către locul pretinsei adunări este considerat a fi o simplă halucinație, de care nimeni nu este responsabil și care nu reprezintă deci un păcat. Păcatul intervenea doar atunci cînd asemenea iluzii nevinovate erau luate drept realitate şi erau prezentate altora într-o lumină capabilă să înlesnească propagarea superstiţiilor păgîne. Îndepărtînd cu totul bănuiala că aici ar fi cumva vorba de intervenţia Satanei, amintitul „canon" le impută pretinselor vrăjitoare doar faptul că pun la îndoială atotputernicia lui Dumnezeu, pe care-l obligă să împartă cu o fictivă forţă străină stăpînirea asupra Universului. Va trebui să mai treacă o jumătate de mileniu pînă ce Jakob Sprenger va înscrie ca moto al manualului său de combatere a demonismului faimoasa deviză : *„Haeresis est maxima opera maleficarum non credere"* (Cea mai mare erezie este să nu crezi în vrăjitorie).

Trebuie însă arătat că, deşi biserica nega, în documentele sale oficiale, realitatea vrăjitoriei, slujitorii cultului nu se dădeau înapoi de la practicile magice. Era prea vie dorinţa unanimă de a intra în posesiunea unor forţe supranaturale pentru ca tagma clericală să-i poată rezista. Mai cu seamă că preoţii, avînd inculcată, prin însăşi formaţia lor spirituală, convingerea că miracolul „intră în firea lucrurilor", erau mai puţin dispuşi să considere simple absurdităţi istorisirile despre isprăvile extraordinare ale vrăjitorilor. Aşa se face că, la mijlocul secolului al X-lea, episcopul Atto de la Vercelli, din nordul Italiei, a socotit necesar să reactualizeze un canon al celui de-al patrulea conciliu de la Toledo, prin care episcopii, preoţii, diaconii sau oricare alţi slujitori ai altarului care recurgeu la oficiile magilor, vrăjitorilor şi ghicitorilor erau ameninţaţi cu degradarea şi închiderea pe viaţă, spre pocăinţă, într-o mănăstire.

Ceea ce nu i-a împiedicat pe mulţi clerici să dobîndească faimă de vrăjitori. În 1170, de pildă, episcopul de Besançon a apelat la anumiţi călugări pricepuţi în necromanţie, pentru a-l ajuta să demaşte pe eretici. Papa Alexandru al III-lea l-a pedepsit, cam în aceeaşi perioadă, cu suspendarea timp de un an pe un preot care, furîndu-i-se din biserică un obiect, a recurs la manoperele unui magician, invocator al demonilor, pentru a-l afla pe hoţ.

Despre o modalitate specială folosită prin jurul anului 1000 pentru a stabili vinovăţia sau nevinovăţia unei persoane acuzată de vrăjitorie, povesteşte cronicarul Adhemar de Chabannes. La Angoulême a fost arestată o femeie bănuită că ar fi făcut farmece împotriva contelui Guillaume. Fiindcă ea refuza să se recunoască vinovată, anchetatorii au obligat-o să-şi încredinţeze soarta „judecăţii dumnezeieşti", printr-un duel. Reprezentantul femeii, deşi se presupunea că recursese la mijloace magice, a fost învins de către reprezentantul contelui, care însă a graţiat-o pe vrăjitoare. În schimb, fiul mărinimosului senior, ajungînd peste cîtăva vreme el stăpînul, a pus să fie arse cîteva femei învinuite de vrăjitorie. Iată dar că, în decurs de o generaţie, atitudinea faţă de magie s-a modificat în sensul renunţării la îngăduinţă.

Caesar von Heisterbach consemnează istoria unui anume Everwach, intendentul episcopului Otto de Utrecht, acuzat fără temei că a săvîr-

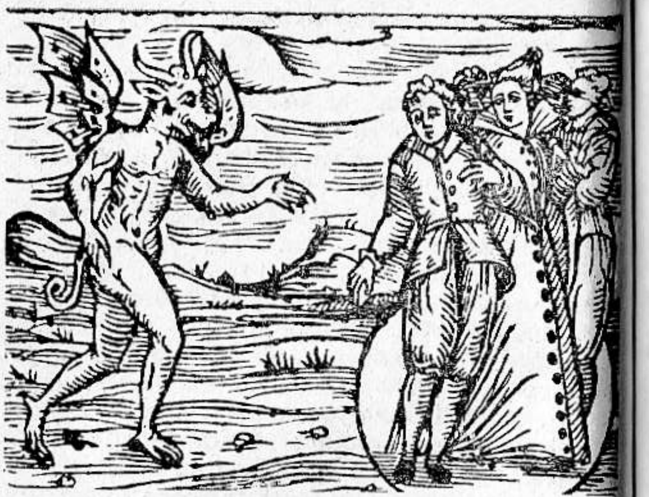

Invocarea diavolului (după tratatul lui Guaccius din 1626)

șit nereguli. Constatînd, pe deasupra, că i-au dispărut unele cărți proprietate personală, el ar fi strigat cu deznădejde : „Stăpîne, dacă-mi vii în ajutor la această grea nevoie, te voi cinsti și te voi sluji în toate !" Diavolul, relatează von Heisterbach, se prezentă îndată și-i pretinse să renege pe Hristos și pe Fecioară, iar Everwach acceptă să încheie tîrgul cu Satana. După aceasta treburile sale contabilicești se îndeplineau ca de la sine și fără greș, ceea ce-l îndemnă pe intendent să se ocupe cu zel de magie și să declare public : „Cei care-l slujesc pe Dumnezeu sînt săraci și nefericiți, iar cei care cred în Diavol sînt copleșiți de belșug".

Everwach a mers pînă acolo cu insolența, încît l-a contrazis gălăgios pe maestrul Olivier, teolog din Colonia, aflat „în cruciadă" la Utrecht. Mustrat aspru de predicator, el a încercat să-l ucidă pe acesta, dar îmbolnăvindu-se și murind, nu și-a mai putut pune în execuție planul funest. Ajungînd în iad, dracii l-au înhățat și au început să-l chinuiască. Făcîndu-i-se totuși milă de el, Dumnezeu l-a înviat cu puțin înainte ca trupul să-i fie băgat în mormînt. Everwach a dat de atunci încolo semne de admirabilă căință. Printre altele a efectuat, în tovărășia episcopului Otto, un pelerinaj la Sfîntul Mormînt, a dăruit bisericii întreaga sa avere și s-a retras în mănăstirea de la Stalum, unde trăia în deplină cuvioșie.

Istorisirea aceasta prezintă interes din mai multe puncte de vedere. În primul rînd, fiindcă demonstrează ce grad redus de autenticitate au relatările în legătură cu vrăjitoria, chiar cînd se referă la contemporani și provin de la „martori oculari". În al doilea rînd, fiindcă în povestirea transmisă de Caesar von Heisterbach este vorba de „pactul cu diavolul", ritual vrăjitoresc care curînd va deveni de uz curent. De pildă, despre ereticii arși la Besançon în 1180 s-a afirmat că purtau ascunse la subțioară mici suluri de pergament pe care erau înscrise asemenea contracte. Unii istorici consideră că doctrina „pactului infernal" ar fi fost împrumutată din anumite legende bizantine, a căror circulație în Occident este atestată începînd mai ales din secolul al IX-lea. Dar abia în veacul al XIV-lea pare să se fi elaborat concepția conform căreia vrăjitoarele îşi inaugurează activitatea printr-o înţelegere contractuală cu diavolul, consemnată, de regulă, într-un document special. În sfîrşit, istoria lui Everwach este interesantă şi prin aceea că oferă un indiciu despre relativa toleranţă cu care, în jurul anului 1200, mai era încă privită vrăjitoria : departe de a pretinde, aşa cum stătea scris în *Vechiul Testament*, uciderea necondiţionată a magicianului, Dumnezeu însuşi l-ar fi readus la viaţă pe vrăjitor.

S-ar spune, aşadar, că pînă prin secolul al XIII-lea, biserica a considerat cu oarecare îngăduinţă magia, mai ales „magia albă“, binefăcătoare, ca obiective, şi cît mai puţin în contact cu diavolul, ca mijloace de acţiune. Ameninţările care pluteau asupra celor care practicau vrăjitoria sau erau numai suspectaţi că se dedau la o asemenea îndeletnicire sporeau însă în permanenţă. Multe concilii, precum cel de la Rouen din 1189 sau cel de la Paris din 1212, denunţă în termeni tot mai drastici rătăcirea satanică a magiei, preconizînd totuşi doar excomunicarea celor care o cultivă. Dar din ce în ce mai des vrăjitorii „dovediţi“ sau bănuiţi ajungeau să plătească cu viaţa crima de a întreţine legături cu puterile necurate. Un tînăr frate din oraşul Soest, din Westfalia, a fost învinuit de o femeie neruşinată, ale cărei avansuri le respinsese, că a folosit farmece pentru a o seduce. Acuzatul a fost urcat pe rug, dar în mijlocul flăcărilor a continuat să intoneze imnul *Ave Maria*, pînă ce o rudă a denunţătoarei i-a vîrît în gură o nuia aprinsă. Recunoscîndu-i-se ulterior nevinovăţia, date fiind „minunile“ semnalate că s-au petrecut în apropierea locului unde îi fusese înhumată cenuşa, călugărul a fost reabilitat, iar pe mormîntul său înălţată o capelă.

Începe cruciada antivrăjitorească

Numai că asemenea manifestări de simpatie, fie ea şi postumă, faţă de victimele psihozei vrăjitoriei vor fi tot mai rare. În mase prindea rădăcini şi se dezvolta un dublu sentiment de groază : groază faţă de uneltirile vrăjitoreşti şi groază faţă de autorităţile bisericeşti şi mirene însărcinate cu lichidarea vrăjitorilor. Şi teroarea nu făcea decît să înceapă !

În 1183, papa Lucius al III-lea a dispus, prin intermediul Episcopului de Reims, legatul său, ca un număr important de vrăjitori să fie arşi în Franţa. Execuţiile acestea au constituit un fel de preludiu al dramei care se va juca nu peste multă vreme.

Secolul al XIII-lea marchează o cotitură în atitudinea faţă de vrăjitorie, prin aceea că în sînul bisericii încep să se dizolve îndoielile privitoare la realitatea demoniacă a practicilor magice. Tot mai mulţi savanţi scolastici sînt de părere că vrăjitoria prilejuieşte efectiv manifestarea forţelor diavoleşti. Caesar von Heisterbach proclamă existenţa unor monştri de sex feminin care se complac în uciderea pruncilor, iar Guillaume de Paris crede şi el că strigoaicele mănîncă copii, dar ţine să precizeze că e vorba nu de femei în carne și oase, ci de spirite nocturne.

Semnificativ este amănuntul relevat de istoricul american Henry Charles Lea că în primul manual de procedură al Inchiziției, publicat probabil în 1280, nu se întîlnește nici o aluzie la sabaturi sau măcar la „excursiile nocturne“ ale vrăjitoarelor, deși acest manual conține îndrumări minuțioase pentru conducerea interogatoriului celor învinuiți de vrăjitorie, astfel încît lucrarea se prezintă ca un adevărat compendiu al superstițiilor curente la acea epocă. Iată însă că în edițiile ulterioare găsim un formular special de interogatoriu pentru acuzația de participare la sabat, ceea ce dovedește că, între timp, doctrina „congreselor diabolice“ se cristalizase, iar inchizitorii o luaseră în considerație. Merită menționat și faptul că, în jurul lui 1250, cîțiva episcopi au încredințat călugărului dominican Etienne de Bourbon sarcina redactării unei descrieri a sabatului, ca la un secol după aceea Inchiziția să ia pentru prima oară sub anchetă o acuzație de participare la asemenea „reuniuni drăcești“.

Inchizitorii îi revendică pe vrăjitori

Înființarea Inchiziției în prima jumătate a secolului al XIII-lea și modificarea constatată tot atunci a atitudinii Bisericii față de vrăjitorie să fie o simplă coincidență ? Credem că la această întrebare nu se poate da un răspuns

categoric. Pe de o parte, ar fi eronat să deducem nemijlocit din starea de spirit creată prin instituirea tribunalelor Inchiziției apariția manifestărilor de crescîndă intoleranță față de vrăjitorie ; între aceste două fenomene nu pare să existe o legătură, de la cauză la efect. Dar pe de altă parte, nu se poate nega că ambele fenomene au fost condiționate direct de ambianța social-ideologică a epocii.

Secolul al XIII-lea se caracterizează prin adîncirea fenomenelor de criză a lumii feudale, criză care se evidențiază cu precădere la nivelul instituției fundamentale a evului mediu occidental : biserica romano-catolică. În acest secol, principala formă de opoziție față de dominația ideologică, politico-administrativă și, în parte, chiar economică exercitată de ierarhia clericală a fost reprezentată de erezia catară, al cărui centru geografic se stabilise în sudul Franței. Tocmai aici s-au instalat primele contingente de călugări dominicani, care au pus bazele Inchiziției. A fost nevoie de purtarea unor adevărate războaie religioase pînă ce catarii sau albigenzii să fie reduși la tăcere și a fost nevoie ca investigațiile Inchiziției să continue apoi cu asiduitate pentru ca rămășițele ereziei să fie oferite focului purificator.

În cursul acestor anchete, inchizitorii au ajuns la concluzia că între erezia manicheană catară și practica vrăjitoriei poate fi stabilită o legătură : manicheismul proclama egalitatea între principiul binelui și cel al răului, ridicîndu-l astfel pe Satana la nivelul lui Dumnezeu, concepție care, într-un fel, putea explica și cultul demoniac pe care se presupunea că-l întrețin vrăjitorii. Descoperirea acestei legături doctrinare, mai mult sau mai puțin reale, avea de ce să-i bucure pe inchizitori, cărora li se oferea astfel un nou cîmp de acțiune; pe măsură ce rîndurile catarilor se răreau, atenția „sfintelor tribunale“ se concentra asupra suspecților din inepuizabilul rezervor de superstiții care a fost satul medieval.

De fapt, ceea ce înrudea vrăjitoria cu erezia manicheană era egala lor ostilitate față de rînduielile feudale și față de catolicism, pilonul central al sistemului social opresiv. Ca și ereticul, vrăjitorul întorcea spatele bisericii și își punea speranța în demonii familiari, care cel puțin nu pactizau deschis cu nobilimea hrăpăreață, așa cum păreau să facă sfinții, în cinstea cărora seniorii înălțau locașuri, impunînd noi dări și corvezi. Dar trăsăturile sale distinctive și justificările ei „teoretice“, vrăjitoria acestei epoci avea să le capete, cum vom vedea, doar cu ajutorul demersurilor „modelatoare“ ale Inchiziției.

Bună parte din autoritățile eclesiastice tradiționale nu se grăbeau nici acum să abată asupra vrăjitorilor pedepsele maxime. Conciliul de la Tours din 1236 le cerea preoților să interzică, sub amenințarea excomunicării, folosirea farmecelor de tot felul; indivizii vinovați de crima vrăjitoriei urmau să fie biciuiți în public sau pedepsiți altcum, dîndu-li-se totuși posibilitatea să-și răscumpere păcatul prin plata unei amenzi, fixate de judecător, în folosul săracilor din parohie. Conciliul de la Valence din 1248 a hotărît ca ereticii să fie predați Inchiziției, iar magicienii — episcopilor, care puteau să-i închidă sau să-i sancționeze în chipul considerat a fi cel mai potrivit. Conciliile din deceniile următoare nu au recomandat pentru vrăjitorie sancțiuni mai grave decît excomunicarea.

Caracteristic pentru poziția adoptată de cărturarii din sînul bisericii este punctul de vedere al lui Astesanus, cel mai apreciat jurist al timpului, care, într-o scriere din 1317, deplînge pedepsele sălbatice aplicate magicienilor de către tribunalele imperiale și reamintește că, în această privință, canoanele prevăd o penitență de 40 de zile; în caz că păcătosul refuză acest mijloc de răscumpărare, el va fi excomunicat, dacă este laic, sau deținut în mănăstire, dacă este cleric; cel care va stărui în greșeală va fi biciuit, dacă este serv, sau închis, dacă este om liber; episcopii trebuie să-i alunge din dioceza lor pe toți magicienii, eventual, așa cum se obișnuiește pe alocuri, scurtîndu-le mai întîi veșmintele și tunzîndu-i. Semnificativ ni se pare mai cu seamă răspunsul lui Astesanus la întrebarea dacă preoții care folosesc la riturile magice împărtășania, mirul sau agheasma și care botează figurine nu se pun cumva prin aceasta în afara tagmei lor; iată o problemă nerezolvată, declară celebrul teolog, care adaugă recomandația ca oamenii bisericii care se îndeletnicesc cu asemenea treburi să ceară, pentru a evita orice risc, o dispensă specială. Atare îngăduință are de ce să ne uimească.

Dar Inchiziţia veghea. Încă în 1257, ea se adresase papei Alexandru al IV-lea, cerîndu-i să-i extindă jurisdicţia şi asupra acuzaţiilor de practicare a magiei, dar sfîntul părinte a răspuns că aceste afaceri nu intră în competenţa inchizitorilor decît dacă, în cazul respectiv, există şi bănuiala de erezie.

În unele împrejurări speciale, sfintele tribunale au reuşit totuşi să-şi lărgească simţitor aria de acţiune. Astfel, în 1270, Alphonse de Toulouse a acordat inchizitorilor, înainte de plecarea în cruciadă la Tunis, dreptul de a judeca pe oricare din supuşii săi care avea să se facă vinovat de renegarea credinţei, de erezie, de magie, de vrăjitorie sau de sperjur, privilegiu care desfiinţa dintr-o dată mai toate îngrădirile de care Inchiziţia avusese să se izbească pînă atunci.

Teologii favorabili noii instituţii judecătoreşti eclesiastice au căutat să demonstreze, recurgînd la subtile argumente scolastice, că în orice act vrăjitoresc există şi o doză de erezie. Iată cîteva asemenea raţionamente : ca o figurină de ceară utilizată la vrăjit să poată influenţa soarta persoanei vizate trebuia botezată, procedeu care vădea o doctrină eretică în legătură cu taina botezului ; vrăjitorul în cauză apărea astfel în postura de eretic şi deci Inchiziţia era datoare să se ocupe de el. La fel stăteau lucrurile cu magicianul care-l invoca pe Satana : dacă făcea invocarea crezînd că nu comite un păcat, era un eretic, deoarece nu recunoştea caracterul nelegiuit al relaţiilor cu diavolul ; dacă ştia că face un păcat, nu era eretic, fiindcă îşi dădea seama de impietatea contactului cu demonii, dar merita să fie considerat eretic, fiindcă îşi punea încrederea în puterile necurate. Pînă la urmă, indiferent de justificările celui care recurgea la serviciul demonului, el se arăta a fi un eretic vrednic să ia loc pe banca acuzaţilor din tribunalul Inchiziţiei.

Bula „Super Illius Specula“

De altminteri, inchizitorii aveau să dobîndească, pînă la urmă, atît de rîvnita împuternicire de a-i judeca pe magicieni şi vrăjitori. Autorizaţia le-a fost acordată, în etape, de către papa Ioan al XXII-lea, care mai înainte, ca episcop de Languedoc, patronase o serie de campanii împotriva albigenzilor. Papa trăia sub teroarea ereziei, a comploturilor şi a vrăjitoriei, ca la sfîrşitul vieţii, ironie a destinului, să fie el însuşi învinuit de erezie de către Filip al VI-lea de Valois, regele Franţei.

În 1317, un tribunal episcopal a stabilit, folosind tortura, că un anume Jean d'Amant, chirurg-bărbier, împreună cu alţi cîţiva membri ai personalului reşedinţei papale de la Avignon, hotărîseră să atenteze la viaţa „sfîntului părinte“ prin farmece practicate asupra unei figurine. Complotiştii au fost executaţi, dar papa nu-şi mai găsea liniştea. Hotărît să smulgă din rădăcini magia, Ioan al XXII-lea a declanşat acţiuni judiciare în dreapta şi în stînga, trimiţînd în faţa tribunalului, printre alţii, pe

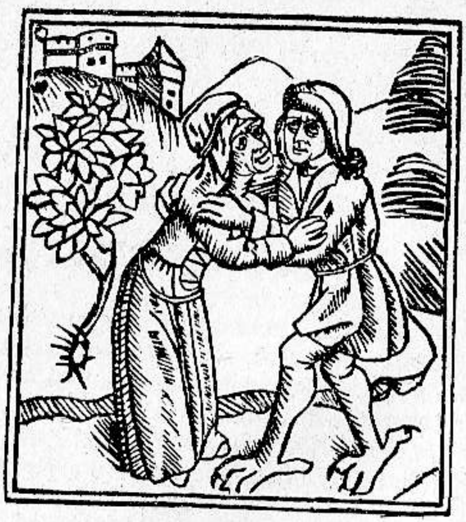

Vrăjitoare îmbrățișîndu-se cu diavolul
(după tratatul lui Ulrich Molitor din 1489)

Robert, episcopul de Aix, acuzat că s-a ocupat de artele diabolice pe vremea cînd se afla la Bologna. În 1318, papa a pornit o mare ofensivă împotriva vrăjitoriei în părţile răsăritene ale lumii catolice, convins fiind că Orientul este marele rezervor al superstiţiilor şi demonismului; la această ofensivă, el a încercat să-l atragă şi pe patriarhul de Constantinopole. Peste doi ani, papa a dispus să se emită scrisori circulare prin care se stabilea fără echivoc că inchizitorilor le revine sarcina de a urmări şi judeca delictele de magie.

În cîteva bule ulterioare, Ioan al XXII-lea întăreşte această trecere deplină sub competenţa Inchiziţiei a reprimării vrăjitoriei. Dintre ele, mai cunoscută este cea intitulată *Super Illius Specula*, emisă în 1326, unde se arată: „Există oameni, creştini doar cu numele, care au părăsit lumina curată a adevărului pentru a se întovărăşi cu moartea şi a cădea la învoială cu iadul. Ei aduc jertfe şi li se închină demonilor, întocmesc sau îşi procură chipuri, inele, sticluţe, oglinzi şi încă alte lucruri, în care, prin meşteşuguri magice, închid demoni, de la care scot răspunsuri şi cer sprijin pentru îndeplinirea unor planuri urîte, îndatorindu-se la cea mai ruşinoasă robie pentru treburile cele mai ruşinoase". Exprimîndu-şi îngrijorarea faţă de întinderea influenţelor diabolice, papa ordona ca sentinţele de anatemizare a magicienilor să fie aduse la cunoştinţa publică şi ca aceştia să fie condamnaţi pentru erezie (ceea ce implica şi eventualitatea pedepsei capitale), iar cărţile de magie să fie toate arse. Istoricul Lea observă că avertismentele papei împotriva „pactelor infernale" sau a închiderii demonilor în diverse obiecte, ca şi ameninţările teribile la adresa tuturor celor care nu vor rupe într-un termen foarte scurt orice legătură cu Satana au avut drept principal efect excitarea curiozităţii publice, întărirea convingerii că magia nu este o iluzie, ci „un lucru serios", şi deci solicitarea mai frecventă a magicienilor de către creduli şi neghiobi.

O deosebită semnificaţie are, în cadrul procesului de transformare a vrăjitoriei în erezie, adoptarea în 1398, de către facultatea de teologie a Universităţii din Paris a unei serii de 38 de articole, în care era expusă doctrina referitoare la demonologie. Se arăta aici că practicarea superstiţiilor, neputînd fi inspirată de Dumnezeu, implică un pact cu Satana. Faptul că biserica interzicea închiderea demonilor şi a spiritelor în obiecte-talismane echivala cu recunoaşterea realităţii diabolice a acestor operaţii. Mai mult încă, documentul stabilea că este o erezie să afirmi că vrăjitoria şi magia se întemeiază pe iluzii, drept care cei ce neagă realitatea acestor ocupaţii infernale trebuie consideraţi suspecţi. A nu crede în existenţa ereziei era o erezie.

Cît de departe ajunsese către sfîrşitul secolului al XIV-lea credinţa în posibilităţile vrăjitoriei, rezultă şi din relatările unor cărturari contemporani de vază despre isprăvile unui anume Zyto, magicianul favorit al lui Venceslas al VI-lea, zis cel Beţiv, împăratul Germaniei şi regele Boemiei. Zyto i-a uluit pe invitaţii la nunta stăpînului său cu fiica electorului de Bavaria: apropiindu-se de o căruţă cu saltimbanci aduşi de socru pentru a-i înveseli pe meseni, magicianul l-ar fi înghiţit pe conducătorul trupei, scuipînd îndată numai cizmele murdare ale acestuia; după asta l-ar fi vărsat pe nefericit într-un bazin cu apă, udîndu-l leoarcă. Tot despre Zyto se povestea că obişnuia, la ospeţe, să preschimbe în copite mîinile comesenilor, care astfel nu mai puteau duce la gură bucatele. Altă plăcere a lui era să-i împodobească cu coarne rămuroase pe invitaţii care făceau imprudenţa să aplece capul pe fereastră, împiedicîndu-i să revină la masă, ceea ce îi îngăduia lui Zyto să consume mîncarea şi băutura servită lor.

Într-o asemenea ambianţă socială şi culturală, favorabilă cultivării superstiţiilor, Inchiziţia găsea, fără îndoială, suficient teren de acţiune. Dînd urmare cu dragă inimă îndemnurilor Sfîntului Scaun, inchizitorii au înteţit reprimarea vrăjitoriei şi au început să introducă în formulele de căinţă impuse ereticilor o clauză privitoare la magie, astfel încît, dacă aceştia erau cîndva dovediţi că şi-au reluat ocupaţiile vrăjitoreşti, puteau fi arşi imediat ca sperjuri.

Este adevărat că, în secolul al XIV-lea şi mai ales în Franţa, Inchiziţia nu a putut monopoliza în permanenţă anchetarea cazurilor de magie, căci la un moment dat, din motive neprecizate, însuşi Ioan al XXII-lea a ordonat ca tribunalele eclesiastice să nu se mai ocupe de vrăjitori fără autorizaţia specială a papei. Făgaşul era însă croit şi nimeni nu a mai putut opri dezlănţuirea prigoanei împotriva „slujitorilor diavolului“.

Una din cele mai răsunătoare afaceri judiciare de magie ale vremii s-a desfăşurat în 1325 lîngă Paris, tocmai în perioada cînd inchizitorii dobîndeau drepturi depline în materie de instruire şi judecare a vrăjitorilor. La o răscruce din localitatea Château-Landon, cîinii scurmau cu furie ţărîna. Autorităţile au dezgropat în acel loc o cutie, în care era închisă o pisică neagră, avînd alături bucăţi de pîine înmuiate într-un lichid uleios, identificat a fi un amestec de mir și aghiasmă ; două tuburi împlîntate în cutie trebuiau să asigure supraviețuirea pisicii îngropate. Au fost convocați toți tîmplarii din sat, iar unul dintre ei a recunoscut cutia, pe care o lucrase pentru un anume Jean Prévost. Acesta, pus la chinuri, a recunoscut că, în complicitate cu abatele de Sarcelles, de la mănăstirea cisterciană, cu alți cîțiva clerici, cu un călugăr caterisit și cu magicianul Jean de Persant, hotărîse să se îmbogățească prin mijloace demoniace. După o ședere de trei zile în cutie, pisica trebuia ucisă, iar pielea ei tăiată în fîșii, cu care urma să se tragă un cerc. În mijlocul cercului ar fi stat un om, avînd în fund o bucată din carnea pisicii ; el l-ar fi invocat pe demonul Berich, care le-ar fi indicat cum să pună mîna pe averi. Inchizitorul Parisului a dispus ca Jean de Persant să fie ars pe rug, împreună cu cadavrul lui Jean Prévost, care decedase în detenție, poate și din pricina tratamentului la care fusese supus în cursul anchetei. Cît despre călugări, ei au fost degradați și închiși pe tot restul zilelor. De notat că regulamentul din 1290 al ordinului cistercienilor prevedea ca pedeapsă maximă doar interzicerea primirii oricărei demnități dotate cu venituri, excluderea de la adunările deliberative, ocuparea locurilor ultime în biserică și la masă și obligația de a posti vinerea cu pîine și apă. Dacă deci sancțiunile aplicate pentru practica vrăjitoriei fețelor bisericești se înăspriseră în cursul unei jumătăți de secol, ele erau totuși mai blînde decît cele rezervate mirenilor.

Mulți istorici apreciază că magistrații civili, care își însușiseră cu promptitudine metodele inchizitoriale de anchetă prin tortură, condamnau mai lesne la moarte decît judecătorii eclesiastici care, la vremea aceea, încă mai respectau procedura tradițională conform căreia declarația de pocăință a acuzatului făcea inoperantă condamnarea la moarte. Dar un bun cunoscător al sistemului penitenciar din acele vremuri, cum este Lea, își pune întrebarea „dacă suferința crudă a rugului nu era preferabilă clemenței inchizitoriale, care le rezerva celor pocăiți doar detenția pe viață în lanțuri și la regim de pîine și apă ; nu mulți oameni aveau însă suficient curaj pentru a accepta să se pună capăt deîndată chinului lor, iar condamnații nutreau mereu speranța că vor obține, prin purtarea exemplară în închisoare, o îmbunătățire a situației“.

Cavalcadele vrăjitorești, iluzie sau realitate?

La sfîrșitul secolului al XIII-lea, Jean de Meug afirma că o treime din populație participă la cavalcade nocturne prin văzduh, în tovărășia „doamnei Habonda“ (nume sub care poate fi, eventual, identificată vechea divinitate germanică Holda). Pe măsură ce, datorită atmosferei de teroare mistică întreținută de Inchiziție, superstiția găsea crezare în cercuri tot mai largi, teologii au început să plece urechea la șoaptele despre „congresele diabolice“.

Belgianul Thomas de Cantimpré, călugăr benedictin și versificator latin, afirma că unii demoni, precum Diana, obișnuiesc să transporte oamenii la ceremonii păgîne; alți demoni iau cu ei femei, lăsînd în loc simulacre nesimțitoare, iar acestea sînt uneori înmormîntate, crezîndu-se că ar fi cadavrele femeilor care, de fapt, dispăruseră.

Reuniunile vrăjitorești profanatoare păreau să se identifice cu adunările conspirative ale catarilor, ceea ce sublinia, pentru inchizitori, caracterul eretic al practicilor magice. S-a ajuns, de altminteri, ca ancheta în afacerile de vrăjitorie să nu fie considerată încheiată pînă nu se smulgeau mărturisiri despre participarea la sabat a celui interogat.

O problemă esențială, la care inchizitorii trebuiau numaidecît să răspundă, fiindcă de acest răspuns depindea atitudinea față de inculpat, era vechea dilemă despre realitatea sau irealitatea legăturii cu diavolul. Desigur că măsurile represive nu puteau fi prea severe dacă s-ar fi demonstrat că zborul către sabat se petrece doar „în gînd", așa cum rezulta din înseși textele bisericești oficiale, precum faimosul „canon al Episcopului", care condamna *iluzia* cavalcadelor vrăjitorești.

În 1458, inchizitorul Nicolas Jaquerius a găsit soluția care permitea depășirea impasului. El afirma că vrăjitoarele contemporane se deosebeau întru totul de rătăciții vizați în „canonul Episcopului". Aceia erau victimele unei tulburări a simțurilor, pe cînd ereticii actuali au de-a

face sistematic cu Satana în persoană. Vestitul demonograf Jakob Sprenger, despre care am mai pomenit, a insistat și el asupra acestei doctrine, conștient fiind că, dacă s-ar fi admis caracterul iluzoriu al sabatului, trebuia admis și caracterul iluzoriu al vrăjitoriei, ceea ce ar fi dus la năruirea edificiului teologic și juridic construit cu atîta trudă de Inchiziție. Sprenger îi acorda diavolului puterea, contestată de unii scriitori, de a transporta trupuri omenești la mari depărtări; după părerea acestui demonolog, vrăjitoarele participau la sabat fie corporal (în care caz, pentru a-l amăgi pe soțul neangajat și el față de Satana, un duh rău lua înfățișarea femeii și se culca lîngă bărbat), fie spiritual (în care caz, trupul devenit insensibil al femeii rămînea acasă, iar sufletul singur, sub forma unui abur albicios, se îndrepta către locul de întîlnire).

În pofida raționalismului pe care îndeobște l-a promovat, celebrul umanist Pico della Mirandola a considerat că sabaturile nu sînt născociri și că, datorită puterilor drăcești, vrăjitoarele pot să se deplaseze trupește sau doar cu închipuirea, ceea ce nu le micșorează vina, pînă dincolo de Iordan, unde se țineau de obicei ospețele satanice. Un argument destul de ciudat în favoarea realității diavolești a vrăjitoriei a adus, în jurul anului 1500, inchizitorul Bernardo di Como, care susținea că, deoarece o mulțime de oameni fuseseră arși de vii pentru participarea la sabat și deoarece o asemenea măsură nu putuse fi aplicată decît cu asentimentul Sfîntului Scaun, vina de erezie era pe deplin probată, întrucît biserica nu pedepsește decît crimele dovedite...

S-au ridicat însă și în această perioadă glasuri împotriva vînătorii de vrăjitoare. Juristul Gianfrancesco Ponzinibio a scris un tratat despre magie și vrăjitorie în care, sprijinindu-se pe vechile texte dogmatice, ca și pe argumentele furnizate de bunul simț, demonstra că procesele intentate vrăjitoarelor se întemeiază doar pe superstiții și ficțiuni, căci mărturisirile acuzatelor nu prezintă garanții de autenticitate, măcar pe considerentul că este vorba de persoane bănuite că nu au altă preocupare decît cea de a înșela. El făcea totodată propunerea ca la instruirea și judecarea cazurilor de vrăjitorie să ia parte și magistrați laici, cunoscători ai regulilor de procedură.

Tratatul lui Ponzinibio a declanșat un șir de replici indignate din partea sprijinitorilor Inchiziției. Vom aminti doar cele trei scrieri pe care Bartolomeo de Spina, maestrul Palatului papal, le-a consacrat, la mijlocul secolului al XVI-lea, respingerii tezelor sceptice ale juristului. L-a mîniat pe Bartolomeo mai ales propunerea ironică a lui Ponzinibio ca vrăjitorii să facă declarația de renegare nu numai a legăturilor cu Satana, dar și a „canonului Episcopului", în care aceste legături sînt declarate fictive, drept care nu pot implica responsabilități excesive.

Strădaniile ierarhiei clericale de a legitima represiunea judiciară a vrăjitoriei s-au sprijinit pe eforturile unei pleiade de teologi, care au elaborat o întreagă demonologie teoretică și „practică". Unul din inițiatorii studiilor asupra demonismului a fost Augustin, episcopul Hiponei, localitate de pe teritoriul Algeriei de astăzi; în opera acestui „părinte al bisericii" catolice se întîlnesc vehemente atacuri la adresa magicienilor, care mișunau acum un mileniu și jumătate în lumea nord-africană, încă slab creștinată. Un mare rol în fondarea demonologiei „moderne" i-a revenit lui Toma d'Aquino, „doctorul îngeresc" din secolul al XIII-lea, care a excelat în considerații scolastice despre esența și limitele puterilor diavolești. Aquinatul susține că Satana nu acționează decît cu permisiunea lui Dumnezeu, teza aceasta fiind menită să spulbere dogma catară a echilibrului dintre principiul binelui și cel al răului. Vestitul teolog încerca să demonstreze că, deși activitatea nefastă a forțelor infernale se desfășoară cu știința divinității, omul rămîne răspunzător pentru căderea în ispita diavolească.

În anul 1437, inchizitorul elvețian Johann Nider a redactat un „studiu popular" pentru demascarea vrăjitoriei, intitulat *Formicarius* (Furnicarul). Revelațiile conținute aici nu proveneau atît din datele culese de el direct de la persoanele anchetate, ci din experiența de judecător laic a unui anume Peter von Bern, care trimisese în exil și pe rug o mulțime de „preoți ai Satanei". Folosind declarațiile stoarse de la vrăjitoare, Nider a alcătuit o lucrare care urmărea un dublu scop: pe de o parte, să convingă opinia publică despre adîncimea ravagii-

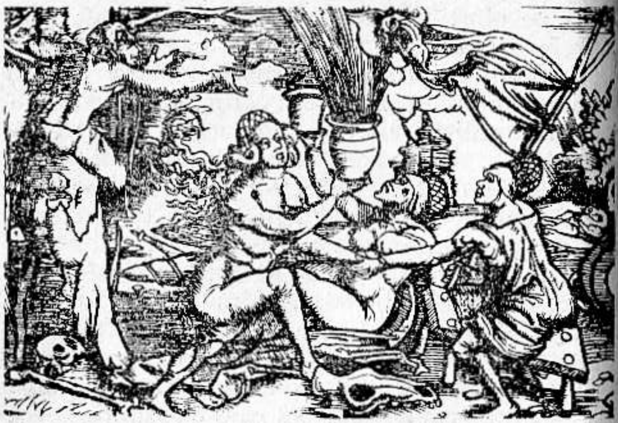

Adunare de vrăjitoare
(după tratatul lui Johannes Geiler von Keisersperg din 1517)

lor cultului demoniac, iar pe de altă parte, să slujească inchizitorilor drept ghid la conducerea interogatoriilor, astfel ca nici o crimă vrăjitorească să nu rămînă nedescoperită din şiretenia acuzatului şi din neatenţia anchetatorului.

Jean Vineti, un călugăr dominican care funcţionase ca inchizitor la Carcassonne, în mijlocul unei populaţii puternic infestată cu virusul ereziei, a scris şi el un studiu demascator asupra vrăjitoriei, în care încearcă să demonstreze că este vorba de un fenomen real, alarmant şi nou, fără legătură cu formele de magie al căror caracter iluzoriu fusese subliniat de „canonul Episcopului“.

Redactarea acestor două „manuale“ pentru uzul specialiştilor în combaterea demonismului coincide cu o intensificare fără precedent a vînătorii de vrăjitoare. Un prim val dintr-o lungă serie de represiuni necruţătoare s-a abătut asupra Europei Occidentale între 1330 şi 1347, mii de bărbaţi şi mai cu seamă de femei căzînd jertfă ambiţiei judecătorilor bisericeşti sau mireni de a smulge din rădăcini demonolatria. În această perioadă, în văile de sub Alpi din actualul departament francez Isère au fost executaţi, în cadrul campaniei împotriva ereziei şi vrăjitoriei, 57 de bărbaţi şi 110 femei ; în cifrele de mai sus nu sînt cuprinşi cei care s-au sinucis în închisoare, pentru a scăpa de torturile din cursul instrucţiei. Bilanţuri la fel de sinistre au furnizat şi tribunalele inchizitoriale care funcţionau în alte regiuni ale Franţei, în Italia sau în Germania, fără ca vreo ţară din lumea creştină apuseană să fi fost cu desăvîrşire scutită de manifestările degradante ale psihozei antidemonismului.

Trebuie precizat că noua şi crunta fază a vechiului război purtat contra aşa-zisului „cult satanic“, fază inaugurată către mijlocul secolului al XV-lea şi care a durat peste două sute de ani, se caracterizează prin persecutarea preferenţială nu a magiei „savante“, ci a vrăjitoriei „vulgare“, cea practicată sau presupus practicată mai ales de populaţia umilă a satelor, de ţărănci şi de păstori. Represiunea ia acum, pe alocuri, aproape un caracter de masă, vădind astfel rădăcinile sociale ale fenomenului.

„Ciocanul vrăjitoarelor”

Germania devenise între timp centrul activităţii Inchiziţiei. Prin zelul manifestat în combaterea ereziilor se distinseseră aici doi călugări dominicani, Jakob Sprenger şi Heinrich Kraemer *(Institoris)*, care se simţeau însă stînjeniţi în activitatea lor de faptul că în mandatul pe care-l prezentau autorităţilor religioase şi laice nu se specifica nimic despre vrăjitorie, ca delict satanic intrînd în jurisdicţia lor. Adresîndu-se papei Inocenţiu al VIII-lea, acesta a semnat, la 5 decembrie 1484, bula intitulată *Summis Desiderantes Affectibus*, care face dată în istoria reprimării vrăjitoriei. Iată cîteva pasaje din acest document capital :

„De curînd a ajuns la urechile noastre, nu fără a ne produce o amară mîhnire, ştirea că în unele părţi ale Germaniei de miazănoapte, ca şi în provinciile, cetăţile, teritoriile, districtele şi diocezele Mainz, Colonia, Trier, Salzburg şi Bremen, multe persoane de ambele sexe, uitînd de propria lor mîntuire şi îndepărtîndu-se de la credinţa catolică, s-au lăsat în voia demonilor, incubi şi sucubi, şi că prin descîntece, farmece, invocaţii şi alte vrăji şi meşteşuguri blestemate, prin excese şi sacrilegii groaznice, au ucis prunci în pîntecele mamelor, precum şi odraslele vitelor, au nimicit roadele pămîntului, strugurii din vii, fructele din copaci, ba chiar bărbaţi şi femei, dobitoace de povară, cirezi de vite, precum şi alte feluri de animale, vii, livezi, pajişti, păşuni, grîne, cereale şi alte bucate ; mai mult încă, aceşti ticăloşi necăjesc şi chinuie bărbaţi şi femei, dobitoace de povară, cirezi de vite, precum şi alte feluri de animale, cu suferinţe jalnice şi boli dureroase, atît interne, cît şi externe ; ei îi împiedică pe bărbaţi de la împreunare şi pe femei de la zămislire, încît soţii nu-şi pot cunoaşte soţiile, iar soţiile nu-şi pot primi soţii ; mai presus de orice, ei renunţă în chip pîngăritor la acea credinţă care este a lor prin taina botezului şi, la îndemnul duşmanului omenirii, nu se dau înapoi de la a făptui şi a săvîrşi cele mai odioase mîrşăvii şi mai murdare excese, primejduindu-şi de moarte propriile suflete, lucru prin care jignesc dumnezeirea, provoacă indignare şi pun în pericol pe orice om“.

În continuare, papa îşi mărturisea uimirea şi mînia că s-au găsit totuşi persoane care „nu s-au ruşinat să susţină cu cea mai sfruntată obrăznicie că asemenea ticăloşii nu se întîlnesc în acele provincii“, atitudine care i-a împiedicat pe inchizitorii Kraemer şi Sprenger „să procedeze la pedepsirea, întemniţarea şi amendarea criminalilor“. Drept care, pentru ca nu cumva amintitele teritorii „să fie lipsite de binefacerile Sfîntului oficiu al Inchiziţiei“, papa îi împuternicea din nou pe cei doi anchetatori să instruiască şi să pedepsească în mod corespunzător toate crimele pomenite în bulă, indiferent de calitatea făptaşului. Iar aceia care ar fi încercat să se împotrivească mandatului inchizitorilor, oricine ar fi fost ei ca rang, clasă socială, poziţie, privilegii sau demnităţi, erau pasibili de toate sancţiunile considerate necesare, şi aceasta fără drept de apel.

Înarmaţi cu scrisoarea papală, cei doi dominicani au trecut imediat la punerea în aplicare a planului lor de extirpare a vrăjitoriei de pe trupul Germaniei. Dar rezistenţa întîmpinată din partea populaţiei, a autorităţilor laice şi chiar a unor căpetenii bisericeşti a fost destul de fermă, chiar atunci cînd se ascundea sub masca unei ineficace bunăvoinţe.

În Tirol, de pildă, Kraemer şi-a atras ura datorită persecuţiilor barbare îndreptate împotriva celor bănuiţi de vrăjitorie. După cîteva intervenţii fără rezultat pe lîngă inflexibilul inchizitor, episcopul de Brixen i-a pus în vedere să părăsească dioceza, căci nu mai putea garanta pentru viaţa lui.

Pe alocuri, împuterniciţii papei au izbutit totuşi să facă prăpăd. Ei se lăudau, printre altele, cu cele 48 de persoane pe care le-au trimis pe rug în orăşelul Ravenspurg într-un interval de numai cinci ani. Dar asemenea „realizări“ li se păreau neîndestulătoare.

Şi astfel, cei doi inchizitori au trecut la întocmirea celui mai important manual de combatere a demonologiei scris vreodată. L-au intitulat *Malleus Maleficarum* (Ciocanul vrăjitoarelor) şi, curînd după redactarea lui, l-au obligat pe decanul Universităţii din Colonia să convoace o adunare a facultăţii de teologie. În mai 1487 s-a ţinut reuniunea corpului profesoral al acestei facultăţi, la care inchizitorii au obţinut, după anumite pertractări, aprobarea unui document, semnat de către toţi cei

prezenţi, prin care se recunoştea justa orientare şi marea utilitate a lucrării lor. *Malleus Maleficarum* a dobîndit astfel girul scolasticilor şi nu rămînea decît să fie adoptat efectiv ca ghid al inchizitorilor. Ceea ce s-a şi întîmplat în scurtă vreme. Pînă în 1669 el a fost reeditat de zece ori, iar în decurs de mai puţin de un secol după aceea de alte nouă ori.

Prima parte a lucrării este consacrată argumentării logice a realităţii vrăjitoriei sau, mai bine zis, demonstrării tezei că a nu crede în realitatea vrăjitoriei înseamnă a te plasa pe o poziţie eretică. Partea a doua conţine o descriere a varietăţilor vrăjitoriei şi a modalităţilor de a recunoaşte contaminarea diabolică. Ultima parte a scrierii se ocupă de formele legale de instruire şi judecare a cazurilor de vrăjitorie.

Cartea conţine o mulţime de relatări absurde despre crimele vrăjitoarelor, relatări care au fost apoi reproduse în operele lor de toţi apologeţii Inchiziţiei. Autorii (sau autorul, căci „meritul“ redactării lui *Malleus* îi este, în general, atribuit lui Sprenger) ajung la concluzia că, fiind vorba de fiinţe vîndute Satanei, orice metodă este permisă spre a smulge vrăjitoarelor mărturisiri : ameninţarea, linguşirea, făgăduielile mincinoase, tortura etc. Inchizitorul nu se va împovăra cu nici un păcat, oricum ar proceda. Acest cinism, combinat cu fanatismul şi naivitatea pe care le vădesc nemaipomenitele istorisiri despre activităţile diabolice ale vrăjitoarelor, conferă operei lui Sprenger un aer pe alocuri de-a dreptul sinistru. Lea apreciază că *Malleus Maleficarum* este „cel mai uimitor monument de superstiție pe care l-a cunoscut lumea“.

Malleus Maleficarum este expresia fidelă a frămîntărilor, perplexităților și rătăcirilor unei întregi epoci, și din acest punct de vedere poate fi încadrat în categoria „cărților reprezentative în viața omenirii“, cum le denumește Nicolae Iorga. Istoricul german Joseph Hansen consideră, de altminteri, că anul 1480 marchează momentul elaborării complete a doctrinei moderne a vrăjitoriei și își întemeiază această datare tocmai pe emiterea bulei *Summis Desiderantes Affectibus* și pe apariția lui *Malleus Maleficarum.* Într-adevăr, la începutul secolului al XVI-lea, vînătorii de vrăjitoare erau înarmați atît cu un sistem doctrinar de justificare a luptei necruțătoare împotriva demonolatriei, cît și cu împuternicirile necesare organizării practice a acestei lupte. Marea hăituială putea începe !

Vrăjitoria, fenomen cu substrat social-economic

Dar înainte de a vedea cum se desfășura o asemenea vînătoare, să ne oprim asupra semnificației istorice a proceselor de vrăjitorie din epoca Renașterii.

Ceea ce izbește, de la prima ochire, în asemenea afaceri judiciare este coloratura religioasă a delictelor instruite. Chiar atunci cînd vrăjitoarea apare în fața unui tribunal civil pentru

vîna de a fi urmărit să asasineze ori să pro-
voace distrugeri și alte daune fizice sau morale,
principala acuzație care i se aduce explicit sau
măcar implicit este de natură teologică : sluji-
rea Satanei. Înainte de a fi un element antiso-
cial, vrăjitoarea pare a se înfățișa ca o ființă
teologic damnată, care s-a autoexclus din co-
munitatea creștină a lumii acesteia și mai ales
din cea a vieții viitoare.

Și totuși, în cazul vrăjitoriei „moderne“ și al
persecutării ei este vorba de manifestarea *sub*
o formă predominant religioasă a unui complex
de fenomene *cu substrat eminamente social-*
economic.

Pentru bună parte din populație, cadrul tra-
dițional al rînduielilor feudale devenise cu
totul nesuferit ; mai cu seamă țăranul simțea
presiunea înăbușitoare pe plan material și spi-
ritual a unui sistem în care împilarea părea a
fi legea imuabilă a existenței omenești. Miche-
let remarcă în această privință : „Regimul feu-
dal poseda exact cele două caracteristici care
definesc Infernul : pe de o parte, o extremă
fixitate, omul fiind pironit de pămînt și emi-
grarea imposibilă, iar pe de altă parte, o foarte
mare nesiguranță în ce privește situația perso-
nală“. La capătul unei evoluții istorice mile-
nare, biserica își asumase sarcina de a fi prin-
cipalul stîlp de susținere al regimului, ceea ce
a expus-o, în chip inevitabil, atacurilor indi-
recte și chiar directe ale celor nemulțumiți
într-un fel sau altul de stările de lucruri social-
economice și administrativ-politice.

De altfel, grave fenomene de descompunere se manifestau și în sînul bisericii. Temeiurile instituționale ale catolicismului erau continuu zguduite fie datorită acțiunilor de protest ale elementelor „contestatare“, dornice să determine înnoiri în viața eclesiastică, fie datorită spectacolului degradării și corupției în care se complăceau multe din fețele bisericești de pe toate treptele ierarhice. Devenind mare putere lumească, ba încă cea mai mare putere lumească, catolicismul a trebuit să concentreze împotriva sa bună parte din nemulțumirile celor lezați și frustrați de ordinea economică și politică existentă. Și cu cît s-a înverșunat să mențină și să consolideze această ordine devenită anacronică, cu atît biserica oficială a devenit mai impopulară. Așa se explică extinderea pe care au luat-o, cu timpul, mișcarea de reformă și curentele „eretice“, care pe alocuri au atras de partea lor imensa majoritate a populației.

Existența de fiecare zi devenise atît de cenușie și de apăsătoare în satele care lîncezeau în umbra amenințătoare a castelului seniorial sau a zidurilor mănăstirilor, încît s-ar fi zis că tot pămîntul este un iad, în care cei leneși și răi pot să-i chimuiască nestingheriți și nepedepsiți pe cei cinstiți și muncitori. „Omul — constată Michelet — simțea absența lui Dumnezeu. Fiecare incursiune de pradă demonstra că o sosit domnia Satanei și convingea că lui trebuia să i te adresezi acum“. Fiindcă patronul divin al rînduielilor tradiționale părea că și-a întors fața de la lume, trebuia căutat neapărat un alt stăpîn, la fel de puternic, dar mai accesibil, mai dispus să intre în legătură cu muritorii, mai atent față de cei care i se închină. Omul de la sfîrșitul evului mediu „ar fi crăpat, dacă n-ar fi sperat în demon“, declară marele istoric francez. Tonul acestei afirmații este prea patetic, dar are meritul de a sugera dramatismul existenței celor care ajungeau la hotărîrea de a-l invoca pe diavol.

Încurajarea oficială a superstiției

Instaurarea acestui rudimentar cult demoniac, a cărui amploare istoricii catolici ai vrăjitoriei se străduiesc din răsputeri să o exagereze, a fost mult înlesnită de încurajarea de care se bucurau credințele și practicile superstițioase în cadrul bisericii însăși. Creștinismul s-a văzut de la început nevoit, observă Théodore de Cauzons, să concureze religiile păgîne în ce privește capacitatea de a realiza miracole și a satisface rugămințile credincioșilor. Noul cult nu putea să-și atragă sufragiile generale decît dacă promitea adoratorilor mai mult decît cele pe care le desființa. Așa au luat naștere povestiri cît mai instructive și cît mai convingătoare despre faptele a nenumărați sfinți mai mari și mai mici, care înviau morți, vindecau bolnavi, alungau demoni, pedepseau conducători abuzivi, ajutau pe săraci etc. Unor astfel de sfinți li se adresează la nevoie credincioșii, pentru a alina suferințele trupești și sufletești, pentru a rezolva diferendele familiale, pentru a adu-

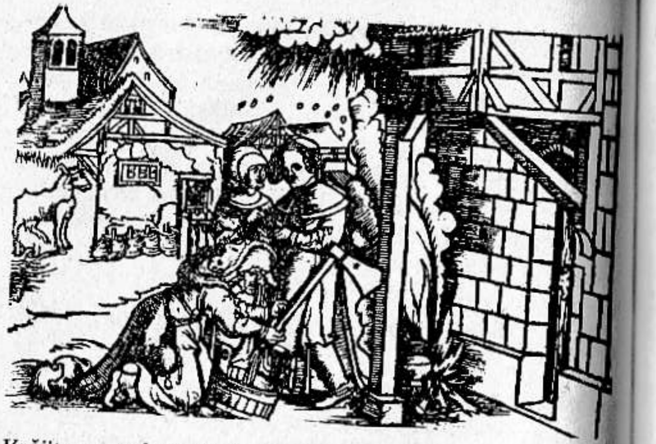

Vrăjitoare mulgînd lapte dintr-o coadă de topor (după tratatul lui Johannes Geiler von Keisersperg din 1517)

ce bunăstarea, pentru a asigura triumful dreptății, pentru a atrage ploaia și a îndepărta grindina etc. În unele țări, de pildă, fetele înfig un cui în statuia sfîntului Cristof, în speranța că astfel vor dobîndi un soț bun. Distanța dintre acest ritual și manoperele la care recurg vrăjitoarele și magicienii este minimă.

Pe de altă parte, tot în scop „educativ", biserica a ținut mereu trează atenția credincioșilor asupra persoanei diavolului. Satana apare ca protagonist în numeroase episoade din viețile sfinților, este drept ca un protagonist pe care-l așteaptă, asemenea criminalilor din majoritatea romanelor polițiste, eșecul inevitabil, dar continua evocare a figurii demonului i-a conferit

acesteia un aer „familiar". Amenințările cu infernul la care credincioșii erau în permanență supuși de către clerici i-au obișnuit, de asemenea, pe oameni cu „vecinătatea" imediată a împărăției întunericului, dacă ei nu ajunseseră cumva la convingerea că iadul subteran nu poate fi în nici un caz mai rău decît cel pămîntesc. Iar faptul că preoțimea odioasă îl defăima pe Satana nu putea decît să-l facă simpatic, prin recul, pe îngerul căzut. Oamenii au descoperit cu uimire că „dracul nu este chiar atît de negru".

Psihoza demonismului nu a căpătat însă proporțiile uriașe de la sfîrșitul evului mediu decît datorită eforturilor desfășurate sistematic de teologi, inchizitori și magistrați pentru a dovedi că toate relele se datoresc diavolului și slujitorilor acestuia. Biserica se considera deținătoarea înțelepciunii supreme, unice și neumbrite ; și totuși lumea zăcea în mizerie, suferință și ignoranță. Dreapta credință și servitorii ei nu puteau fi însă făcuți vinovați pentru o asemenea revoltătoare stare de lucruri. Cineva trebuia să poarte răspunderea tuturor neajunsurilor și nefericirilor : dacă diavolul nu exista, el trebuia inventat spre liniștirea sufletelor credincioșilor și spre cinstea și slava puterii dumnezeești, de la care purcedea puterea lumească a bisericii și a prinților binecredincioși. Orice doctrină instituționalizată care-și arogă o infailibilitate supranaturală se vede nevoită, cînd este pusă la încercare și trebuie să explice eventualele sale nereușite pe planul practicii sociale, să intenteze procese ale vrăjitoarelor, pentru a demonstra că vina eșecului este pe de-a-ntregul în afara ei. Biserica și statul teocratic trebuiau să apară în fața credincioșilor și a supușilor purtînd în permanență nimbul perfecțiunii și al succesului.

Pentru a pune pe deplin în evidență culpabilitatea cuiva care se îndepărta de la normele tradiționale de comportament social, acesta era declarat eretic. La fel, pentru a nu mai exista nici o îndoială asupra caracterului ilicit al magiei, aceasta a fost asimilată cu erezia, iar practicile vrăjitorești banale au fost prezentate în lumina în care dobîndeau înfățișarea unor sacrilegii. Vrăjitoria a făcut trup cu demonolatria, iar vrăjitorul a fost proclamat preot al Necuratului.

Un pas înainte l-a constituit acuzația de vrăjitorie aruncată asupra oricărui adversar. Sfetnicii suspectați de a conspira, savanții neconformiști, clericii roși de îndoieli, bogătașii insolenți, țăranii colțoși, toți puteau fi dovediți că-și datoresc independența spirituală sau îndrăzneala de a înfrunta autoritățile constituite unei infame încrederi în sine deprinse din contactul cu diavolul.

Epoca reformei și contrareformei

Perioada luptelor dintre catolici și reformați a prilejuit o impresionantă revărsare de acuzații de vrăjitorie. Fiecare din tabere o învinuia pe cealaltă de erezie și demonism. Ridicîndu-se împotriva abuzurilor săvîrșite necontenit de ierarhia catolică, protestanții nu au denunțat și „goana după vrăjitorie“, ci dimpotrivă, și-au organizat propriul lor aparat represiv, destinat terorizării vrăjitoarelor papistașe.

În materie de combatere a „magiei negre“, reformații s-au dovedit a fi la fel de fanatici și de puțin raționaliști ca și adversarii ale căror excese le denunțau. Catolicul Jean Fernel, a cărui erudiție medicală i-a adus titlul de „Galen al Franței“ secolului al XVI-lea, credea în posibilitatea transformării, prin mijloace magice, a omului în lup. Nu mai puțin celebrul său contemporan protestantul Ambroise Paré, fondatorul chirurgiei moderne, era în stare și el să scrie : „Cei posedați de demon vorbesc... din burtă și prin alte orificii ale corpului ; ei vorbesc diferite limbi necunoscute, stîrnesc cutremure, tunete, fulgere, dezrădăcinează și smulg arbori, mișcă munții dintr-un loc într-altul, ridică în aer un castel și-l așează la loc, deoache și iau vederea“.

Luther, care, printre altele, era convins de existența demonilor incubi și sucubi, aprecia că vrăjitoarele trebuiau arse chiar cînd nu se poate dovedi că au făcut vreun rău, căci contractul cu diavolul justifică el singur lichidarea lor. De altminteri, în 1540 au și fost urcate pe rug, în Wittenbergul lui Luther, patru femei acuzate de vrăjitorie. Calvin proclama și el la Geneva : „*Biblia* ne învață că există vrăjitoare și că ele trebuie ucise... Dumnezeu ne poruncește răspicat că toate femeile care fac vrăji și farmece trebuie date morții, iar această lege dumnezeească este o lege universală“.

Trevor-Roper atrage atenția asupra faptului că oriunde s-a întins reforma, a apărut și psihoza vrăjitoriei; în Transilvania, de pildă, misionarii calviniști au fost cei care au implantat aici mitologia vrăjitoriei „moderne“. În multe țări, protestanții s-au arătat la fel de pricepuți în alimentarea rugurilor „purificatoare“ ca dominicanii și franciscanii, la sfîrșitul evului mediu, sau ca iezuiții, în perioada Renașterii și după aceea.

Nu-i vorbă că și contrareforma manifesta o cruzime cel puțin egală, cînd în anumite ținuturi aflate un timp sub stăpînire protestantă era reinstaurată domnia prinților devotați Romei: întreaga Navară franceză, unde protestantismul se bucurase de o bună primire, a fost declarată în 1609, la restabilirea ordinei catolice, infestată de vrăjitorie și supusă, în consecință, operațiilor de sacră epurare și dezintoxicare. Aceeași teroare împotriva slujitorilor diavolului a fost instituită după „recucerirea“ Flandrei, Renaniei, Bavariei și a părților din Ungaria sau Polonia intrate temporar sub dominația reformată. Faptul că vînătoarea de vrăjitoare a fost o ocupație la fel de cultivată în epoca Renașterii de către reprezentanții mai tuturor confesiunilor din Europa apuseană dovedește și el că fenomenul avea rădăcini istorice foarte adînci și nu a fost determinat de simpla atitudine negativă a clerului catolic față de magie.

Vrăjitoria, fenomèn „montan“?

Trevor-Roper și alți istorici dinaintea lui au remarcat „originea montană“ a vrăjitoriei medievale. Într-adevăr, cîteva din marile campanii de reprimare a cultului satanic s-au desfășurat în mijlocul populației unor ținuturi de munte: în Pirinei (mai ales pe versantul nordic) și în Alpi (atît pe versantele francez și italian, cît și pe cel tirolez), precum și în Apenini, în podișul Boemiei sau în zonele muntoase ale Scoției. În aceleași regiuni erau, de altfel, situate și centrele principalelor mișcări eretice care au înspăimîntat ierarhia catolică prin caracterul lor cu adevărat popular.

Istoricul englez explică această localizare a ereziei și a vrăjitoriei în regiunile de munte prin rezistența manifestată de locuitorii respectivelor ținuturi față de formele social-economice și culturale feudale, pe care catolicismul se străduia să le extindă și aici. Oamenii satelor de munte izbutiseră pînă atunci să-și salveze în mare măsură independența materială și spirituală, amenințată de rapacitatea seniorală și de totalitarismul eclesiastic. Datorită relativ marei dispersiuni a localităților și locuințelor de la munte, datorită imposibilității „legării de pămînt“ a unor populații care practică agricultura doar cel mult ca pe o ocupație anexă, datorită modului de viață mult mai „individualist“ al păstorului, pădurarului și vînătorului, muntenii se putuseră sustrage de la o riguroasă încadrare în sistemul dependențelor feudale.

~~3515~~
2225

Izolarea în care trăiau a permis, pe de altă parte, ca aici să supravieţuiască mai lesne străvechi tradiţii culturale, inclusiv oarecare rămăşiţe ale cultului păgîn. Unii etnografi şi psihiatri sînt gata să le atribuie locuitorilor înălţimilor o anumită tendinţă la tulburări nervoase însoţite de manifestări halucinatorii, pe care aceşti savanţi încearcă să o pună pe seama atmosferei mai rarefiate, alimentaţiei mai deficitare şi altor eventuali factori carenţiali. Teoria aceasta pare destul de hazardată, dar larga răspîndire a ereziei manicheiste în regiunea Pirineilor sau a sectei *„des vaudois“* în Alpii meridionali este o realitate incontestabilă.

Cruciadele purtate împotriva vrăjitoriei în ţinuturile de munte au prilejuit totdeauna obţinerea unor bogate recolte de suflete fie eliberate de influenţele satanice, fie oferite focului purificator. Inchizitorul dominican al diocezei de Como raporta la începutul secolului al XVI-lea că în regiunea marilor lacuri italiene erau judecate anual pentru vrăjitorie o mie de persoane, din care o zecime nimereau pe rug. Episcopul, sesizat de populaţia revoltată, a delegat un magistrat să ancheteze asupra situaţiei reale, iar acesta a declarat că doar un număr infim de ţărănci puteau fi considerate „veritabile vrăjitoare“.

Oriunde se înteţeşte vînătoarea de vrăjitoare avem de-a face aşadar cu o răbufnire a încordării sociale care creşte în permanenţă, în această epocă de disoluţie a formelor economice şi ideologice caracteristice orînduirii feudale.

Întrucît biserica era pe plan politic cimentul lumii medievale, a trebuit ca ea să-şi asume rolul principal în campaniile îndreptate contra acelora care se arătau reticenţi cînd era vorba de deplina lor integrare în formele generale de viaţă feudală. Şi fiindcă aceste forme poartă pecetea apăsată a fenomenului religios, reprimarea elementelor recalcitrante şi neasimilabile a căpătat şi ea o coloratură religioasă. Iată-i deci pe ţăranii refractari transformîndu-se în vrăjitori şi, prin aceasta, devenind eretici.

Istoricii au remarcat un fenomen curios : în Spania, unde tribunalele Inchiziţiei au funcţionat din plin şi unde teroarea spirituală a fost atît de puternică, persecutarea vrăjitoarelor a început destul de tîrziu şi nu a luat amploare. Cauza acestui paradox constă, după părerea lui Trevor-Roper, în canalizarea eforturilor apărătorilor „dreptei credinţe“ în direcţia reprimării altor categorii ostile integrării în comunitatea feudală creştină : maurii şi evreii. Tocmai fiindcă inchizitorii erau ocupaţi cu urmărirea păgînilor convertiţi formal, vrăjitorii — cîţi vor fi existat — au fost oarecum lăsaţi în pace.

„Marele iobag răsculat”

Că persecutarea ereziei vrăjitoreşti este o expresie a intoleranţei sociale o demonstrează şi statutul social umil al marei majorităţi a victimelor Inchiziţiei din ţările unde psihoza demonolatriei a cunoscut dezvoltarea maximă.

Învinuirea de vrăjitorie era menită să înăbușe din germene orice încercare, a gloatei orășenești și mai ales sătești, de a contesta îndreptățirea ordinii politico-religioase existente. Pentru apărătorii acestei ordini, răzvrătitul era o unealtă a diavolului, dușmanul bunei înțelegeri între oameni și al concordiei sociale. Nu întîmplător, Satana era denumit în Germania și „marele iobag răsculat“.

Expresia „a-l trage pe dracul de coadă“, crede Palou, a desemnat cîndva o stare de sărăcie adîncă, pentru depășirea căreia omul era gata să ceară și ajutorul dracului. Lui Michelet i se pare plină de semnificație observația cuiva că, înainte de secolul al XIV-lea, pactele cu diavolul sînt extrem de rare: în acest secol, cînd sistemul plății în bani a dărilor către senior tindea să se generalizeze, situația servilor s-a înrăutățit simțitor, ceea ce nu a putut să nu-i îndemne pe mulți dintre ei, ajunși în pragul deznădejdii, să încerce să se vîndă cu trup și suflet Satanei. Probabil că așa se explică și obsesia căutării de comori care i-a urmărit pe atîția vrăjitori din epoca Renașterii, cu observația totuși că printre acești candidați la îmbogățire prin mijloace magice se numărau destui nobili și chiar clerici.

Căci dacă vrăjitoria „vulgară“ a rămas apanajul categoriilor sociale desmoștenite, voga magiei și a „liturghiilor negre“ a cuprins în secolul al XVII-lea aristocrația și burghezia, mai cu seamă în Franța, unde se semnalează cîteva răsunătoare afaceri de demonomanie, în care au fost implicate înalte personaje de la Curte și favorite ale regelui. Vrăjitoarele și magicienii erau frecventați cu asiduitate: de la ei se procurau filtre amoroase, ei făceau vrăji pentru reușita unor întreprinderi sau pentru nimicirea dușmanilor și, eventual, tot de la ei se obțineau otrăvuri. Ludovic al XIV-lea izbutise să aducă nobilimea în situația de a nu mai avea altă aspirație decît aceea de a fi admisă în preajma suveranului, pentru „a-i face curte“; intriganții și ariviștii nu se dădeau înapoi de la folosirea mijloacelor magice în vederea asigurării carierei.

Pe de altă parte, libertinajul, care cîștiga teren în anumite cercuri aristocratice disprețuitoare ale „prejudecăților“ religiei oficiale, și-a găsit o formă predilectă de manifestare în cultivarea magiei. A produs cîndva mare vîlvă zvonul că marchiza de Montespan, favorita Regelui-Soare, își prezenta pîntecele abatelui de Guibourg, care oficia pe el „liturghia neagră“, menită, probabil, să-i atragă bunăvoința suveranului. De regulă, practica magiei în „lumea bună“ nu era legată de riscuri decît în cazul cînd ritualurile malefice erau îndreptate împotriva vreunui personaj important. Vînătorii de vrăjitoare își alegeau victimele din rîndurile prostimii, acolo unde colcăiau mizeria și ignoranța și unde fermenta revolta.

Dar dincolo de principala semnificație istorică a vrăjitoriei, aceea de a constitui una dintre formele de rezistență față de ideologia religioasă oficială a evului mediu și de a servi ca obiect al represiunilor demonstrative menite să asigure supraviețuirea rînduielilor feudale, trebuie să menționăm încă un rol jucat de-a lungul timpului de vrăjitori, și mai cu seamă de indivizii suspectați de a fi vrăjitori : rolul de „țapi ispășitori". De unde vreme îndelungată biserica se străduise să desmintă superstițiile privitoare la determinismul supranatural al unor întîmplări curente, ca de pildă, fenomenele meteorologice sau evenimentele casnice norocoase sau nenorocoase, începînd de prin secolul al XIII-lea clerul de toate confesiunile a încurajat tendința de a se invoca explicații demoniace pentru faptele cele mai banale. Și cum, la necaz, omul este îndeobște dispus să caute vinovați din afară, a dat lesne urmare îndemnului de a cerceta cine a putut fi dușmanul care i-a făcut farmecele răspunzătoare de neputința sa sexuală, de avortul spontan survenit soției, de îmbolnăvirea unui membru al familiei, de dispariția unei vite, de înecarea semănăturilor etc. De la bănuială, la formularea publică a acuzației nu era o mare distanță, iar „opinia publică", înduioșată de vătămările suferite de denunțător și înfricoșată la gîndul că în mijlocul unei colectivități pașnice se ascunde o unealtă a diavolului, se arăta oricînd gata să purceadă la judecarea sumară a „vrăjitorilor".

Judecătorii bisericești sau mireni dădeau curs cu aceeași solicitudine reclamațiilor de acest gen. Astfel, în dioceza Lausanne, inchizitorul Pierre a anchetat, în jurul anului 1430, pe un anume Stedelein, denunțat că, prin vrăjile sale, a făcut-o să lepede de șapte ori, fără voie, pe o biată creștină și a împiedicat în același chip înmulțirea vitelor din gospodăria acesteia ; anchetatorul a stabilit că acuzatul se folosise pentru scopurile sale nelegiuite de o șopîrlă, pe care o ținea ascunsă sub pragul casei. Din nefericire, faimoasa șopîrlă nu a mai putut fi găsită, însă pămîntul săpat a fost mutat departe, iar vrăjitorul ars.

Medicina, îndeletnicire diavolească

Medicii savanți din epoca Renașterii nu se sfiau nici ei să pună pe seama vrăjitoriei îmbolnăvirile pe care nu reușeau să le trateze cu succes. Faptul acesta avea consecințe practice destul de negative pe plan terapeutic, căci de vreme ce suferința fusese provocată prin mijloace magice, era logic ca și tratamentul să îmbrace aceeași formă.

Cît de mare este numărul bolilor care pot surveni datorită manoperelor vrăjitorești, aflăm din scrierea demonologică *Antipalus Maleficarum* (Contralovitura dată vrăjitoarelor) a abatelui Johannes Trithemius, cunoscut savant de la începutul secolului al XVI-lea : „Nu există nici o parte a trupului nostru pe care vrăjitoarele să nu o vatăme. De cele mai multe ori, ele îl dau pe om pradă diavolului, care-l chinuiește cu suferințe nemaipomenite... Din nefericire, numărul acestor vrăjitoare este foarte mare în orice ținut ; mai mult încă, nu există o localitate oricît de mică în care să nu se afle o vrăjitoare. Iar inchizitorii și judecătorii care să poată răzbuna această ocară adusă deschis lui Dumnezeu și naturii sînt atît de puțini și de rari ! Oameni şi dobitoace pier datorită demonilor acestor femei şi nimeni nu bagă de seamă că aceste lucruri sînt săvîrşite de vrăjitoare. Mulţi suferă în permanenţă de bolile cele mai grave şi nici măcar nu ştiu că sînt vrăjiţi“.

Astfel, psihoza vrăjitoriei a prilejuit, constată Gregory Zilboorg, o treptată invadare a domeniului medicinii de către demonism, numeroase tulburări organice, nemaivorbind de cele psihice, fiind atribuite răutăţii drăceşti. Bula din 1484 a papei Inocenţiu al VIII-lea denunţase, aşa cum am văzut, înverşunarea cu care vrăjitorii trimit boli asupra oamenilor şi animalelor. În felul acesta prevenirea şi vindecarea îmbolnăvirilor nu mai erau doar de resortul medicilor, ci intrau şi în competenţa celor care combăteau demonismul prin metode judiciare, deci în competenţa inchizitorilor şi a magistraţilor. Teologii se străduiau să precizeze, eventual cu concursul medicilor, criteriile prin care bolile de origine diavolească pot fi deosebite de cele cu determinism natural. De multe ori, îmbolnăvirile erau puse pe seama unor persoane despre care se ştia că se pricep la lecuire, precum ţărăncile „doftoroaie“, moaşele sau medicii : de vreme ce aceştia cunoşteau tehnica alungării bolii, se putea presupune că erau meşteri şi în provocarea suferinţelor prin utilizarea unor procedee magice.

Aşa s-a întîmplat spre sfîrşitul secolului al XVII-lea cu un medic, pe nume Poiret, care a fost acuzat de una din pacientele sale, Marie de Ranfoin, o nobilă lorenă, că ar fi încercat să-i dea filtre de dragoste, fapt pentru care ea

a şi renunţat la serviciile lui. Curînd însă, ne informează un publicist contemporan, Marie a prezentat stări alarmante : „Jumătate din corp îi era înţepenită de frig şi insensibilă, în timp ce jumătatea cealaltă era agitată de mişcări atît de violente, încît, cu toate că era vorba de o femeie slăbuţă, patru oameni foarte puternici abia puteau să o ţină. Craniul, cînd i se deschidea, cînd i se închidea şi cînd i se umfla pînă la dimensiuni monstruoase... Medicul şi partizanii săi atribuiau aceste fenomene imaginaţiei bolnavei. Episcopul o chemă la Nancy şi şase din cei mai distinşi medici din oraş au fost însărcinaţi să o examineze, după care au declarat în unanimitate că unele din simptomele bolii nu se pot explica în chip natural. Episcopul a însărcinat pe clericii cei mai învăţaţi şi mai pricepuţi să examineze starea bolnavei, adăugîndu-li-se şi cîţiva episcopi. Au fost folosite exorcisme şi toţi au fost de părere că Marie era posedată de demon. Într-adevăr, ea era ridicată în aer cu atîta putere, încît şase persoane abia puteau să o reţină ; se urca în copaci, din cracă în cracă, cu uşurinţa unei pisici ; făcea tot ce i se comanda în italieneşte, nemţeşte, latineşte, greceşte, ebraică ; a citit în latineşte o scrisoare închisă şi a indicat o literă sărită. Spiritele care o posedau pe bolnavă îl desemnau regulat pe Poiret ca autor al bolii, astfel încît acesta se hotărî să o ia la fugă“. A fost însă prins, judecat şi executat „fără să dea vreun semn de căinţă“, adică fără să-şi recunoască vina.

Astăzi ne dăm seama că nefericitul medic a fost victima unei psihopate. Dar cum de-au putut fi cîndva crezute istorisirile ridicule despre demonii care o chinuiau pe isterica Marie de Ranfoin ?

Extrem de răspîndită devenise la un moment dat şi credinţa că impotenţa sexuală se datoreşte uneltirilor vrăjitoreşti. Cărturarul Guilbert de Nogent povesteşte că, îndată după căsătoria lor, părinţii săi s-au aflat în această situaţie din pricina farmecelor făcute de către mama vitregă a unuia dintre ei ; soţia s-a arătat răbdătoare şi credincioasă timp de şapte ani, măcar că legile bisericeşti prevedeau că, dacă o căsătorie rămîne fără efect timp de trei ani ca urmare a uneltirilor vrăjitoreşti, ea poate fi desfăcută. Farmecele duşmănoase ale mamei vitrege ar fi fost, pînă la sfîrşit, risipite prin intervenţia unei vrăjitoare şi mai iscusite.

Vrăjitorii, stăpîni ai stihiilor

Calamităţile naturale erau foarte frecvent puse pe seama slujitorilor necuratului, probabil şi fiindcă oamenilor le venea greu să învinuiască dumnezeirea de premeditarea şi făptuirea unor acţiuni dăunătoare. În cronica cetăţii Metz a lui Philippe de Vigneulles este consemnat un episod caracteristic petrecut în anul 1456 : „În ziua de 22 a lui aprilie din suspomenitul an '56, viile din jurul Metz-ului aveau cea mai frumoasă înfăţişare, care promitea cel mai mare belşug de struguri de patruzeci de ani încoace ; dar în pomenita zi, către orele patru dimineaţa, s-au lăsat o brumă şi un frig mare, datorită cărora viile au fost în cea mai mare parte pierdute şi degerate. Şi mulţi spuneau că asta s-a întîmplat din meşteşugul drăcesc al vrăjitorilor şi vrăjitoarelor. Şi într-adevăr, s-a găsit o fată, locuind la Pont, lîngă Mousson, şi avînd vîrsta de 16 ani, care a spus că a fost de cîteva ori împreună cu pomenitele vrăjitoare, chiar şi atunci cînd pomenitele vii au fost pierdute şi au degerat în felul arătat. Şi a rostit numele cîtorva bărbaţi şi femei despre care spunea că i-a văzut ; dintre care au fost prinşi cîţiva,

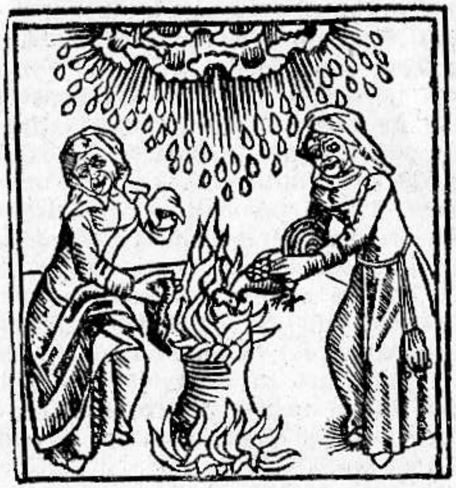

Vrăjitoare provocînd ploaia
(după tratatul lui Ulrich Molitor din 1489)

şi anume în oraşul Pont patru bărbaţi şi femei, în oraşul Nomeney trei femei şi un bărbat, în cetatea Toul trei femei ; în oraşul Vyc a fost prins un bărbat despre care s-a spus că este unul din meşterii vrăjitori, numit «sfîntul bătrîn», care a fost ars în ziua de 18 a lui mai, cînd a declarat public că această brumă se întîmplase fiindcă pomeniţii vrăjitori şi vrăjitoare au aruncat într-o fîntînă de lîngă Desne un anume amestec făcut cu meşteşug drăcesc, din care fîntînă a ieşit şi a venit acea brumă care a stricat viile. Şi a mai spus că el a fost pricina că un preot de la Pont à Mousson îşi pierduse jumătatea lui *(la moitié de luy)* ; şi a mai spus că a omorît un copilaş şi a făcut multe rele mari şi pagube mari, căci era vrăjitor de mai bine de 43 de ani“.

Psihoza vrăjitoriei luase o asemenea amploare încît uneori se creau „stări de mulţime“ care puneau în dificultate chiar autorităţile, aşa cum reiese şi dintr-o petiţie înaintată, în 1457, regelui Franţei de doi negustori de la Marmande, localitate de lîngă Bordeaux. Petiţionarii încercau să se disculpe de învinuirea de a fi tolerat, cu patru ani mai înainte, pe vremea cînd erau consilieri comunali, asasinarea a şapte femei bănuite de vrăjitorie : „În anul 1453 a fost multă moarte şi molimă în pomenitul oraş Marmande, astfel că numeroase persoane au murit din pricina molimei. Cu care prilej s-a ridicat un mare murmur în populaţia pomenitului oraş, zicînd că pomenita moarte provenea de la femeile vrăjitoare şi că în pomenitul oraş erau cîteva care foloseau meşteşugul diavolesc al vrăjitoriei şi omorau pomenita populaţie. Şi fiindcă pomeniţii petiţionari, împreună cu alţi tovarăşi ai lor erau în acel an consilieri în acel oraş Marmande, a venit la ei un anume Gaubert Chamfré, din pomenitul oraş Marmande, şi le-a spus în rezumat cam vorbele următoare : «Domnilor consilieri, în casa mea se află un om care vine din Armagnac, care spune că acolo a fost prinsă o femeie vrăjitoare, care învinuieşte şi spune că Jehanne Canay este vrăjitoare ; drept care faceţi cele de cuviinţă». Şi atunci pomeniţii petiţionari, împreună cu judecătorul regal din pomenitul oraş, s-au deplasat seara foarte tîrziu acolo unde era pomenita Canay, au prins-o şi au băgat-o la închisoare, fără să fi făcut vreo anchetă în prealabil. Şi cum o duceau la închisoare, populaţia pomenitului oraş a ieşit la ferestre, întrebînd cine este. La care unii le răspunseră că fusese prinsă o vrăjitoare. Şi atunci pomeniţii orăşeni se ridicară şi spuseră pomeniţilor petiţionari şi judecătorului că mai erau cîteva alte vrăjitoare în pomenitul oraş şi că trebuiau prinse toate ; şi cerură pomenitului judecător şi pomeniţilor petiţionari, fiind înarmaţi cu săbii şi ciomege şi înfierbîntaţi cu toţii, să meargă să le ridice. Care petiţionari văzînd că pomenita mulţime era atît de înfierbîntată, se despărţiră de ea fiindcă era noapte şi plecară la casele lor. Şi atunci pomeniţii orăşeni, care erau în număr de două sute şi mai mult, văzînd aceasta se împărţiră în două direcţii ale pomenitului oraş şi făcură două cete şi prinseră alte femei, pînă la numărul de zece sau de unsprezece, şi le băgară în închisoare cu pomenita Canay, în aceeași noapte. Și după ce pomenitele femei fură închise, pomeniții orășeni îi aduseră să vorbească cu ele pe pomeniții petiționari, pentru a vedea ce este de făcut cu pomenitele femei, spunînd că ele sînt vrăjitoare. Și hotărîră între ei ca pomenitele femei să fie păzite și de cine anume... Și a mai fost stabilit de pomeniții orășeni ca a doua zi de dimineață să fie spînzurată o anume Péronne de Benville, despre care se spunea că este și ea vrăjitoare, și să fie bătute clopotele pentru a se aduna poporul pomenitului oraș, ca să vadă cum trebuie procedat față de pomenitele femei. La care, pomeniții petiționari se împotriviră și invocară competența lor, fiindcă aceea era nașa unuia dintre pomeniții petiționari. A doua zi se adunară pomeniții orășeni la stăreția pomenitei localități, chemați de pomenitul clopot, pînă în număr de două sute sau trei sute de persoane, împreună cu care au fost pomeniții petiționari, și fu stabilit de pomeniții orășeni, în prezența pomeniților petiționari și fără consimțămîntul lor, ca pomenitele femei care erau închise să fie torturate și puse la întrebări ; și s-a mai stabilit de acei orășeni ca pomenita Péronne să fie închisă. La care, pomeniții petiționari iarăși n-au fost de loc de acord. Și după o zi sau două, pomenitele femei fură torturate și puse la întrebări, fără vreo sentință interlocutivă sau vreo procedură prealabilă. Datorită cărui interogatoriu sau altminteri, o anume Cachète și o alta anume Franque Joffre și o alta anume Languairande au mărturisit că erau vrăjitoare și că au folosit meșteșugul vrăjitoriei și au omorît cîțiva copii. Drept care fură condamnate de judecătorul regal și de alții. Iar pomeniții petiționari au fost de părere ca pomenitele trei femei să fie arse, ceea ce s-a și făcut. Iar dat fiind că pomenita Péronne de Benville și Jehanne Canay n-au menținut cele spuse la interogatoriu, pomenitul judecător nu le-a condamnat la moarte ; de aceea pomeniții petiționari n-au fost de părere ca ele să moară, dat fiind că ele nu și-au mai menținut pomenitele declarații, lucru de care pomeniții orășeni fură foarte tare indignați și porniți împotriva pomeniților petiționari și judecător și vroiră să-l omoare pe acel judecător. Și efectiv, acei orășeni le luară pe pomenitele Péronne de Benville și Jehanne Canay și le duseră la rug și fură arse ca și celelalte, împotrivindu-se prin aceasta pomeniților petiționari. Și fiindcă o anume de Benlaigne și o alta anume de Condon nu au vroit să mărturisească nimic, au fost torturate amîndouă de pomeniții orășeni sau de căpeteniile lor, împinși la aceasta și neîndrăznind să-i contrazică, iar datorită pomenitului interogatoriu și torturii, ele au murit după una sau două zile. Iar celelalte femei care erau închise au fost eliberate după ce fuseseră torturate, întrucît nu au mărturisit nimic și sînt încă în viață" (după J. Hansen).

Am reprodus acest lung reportaj pentru interesul lui multiplu. Mai întîi fiindcă oferă informații directe și indirecte asupra procedurii urmate la anchetarea și judecarea vrăjitoarelor. Apoi fiindcă arată cum se manifesta psihoza

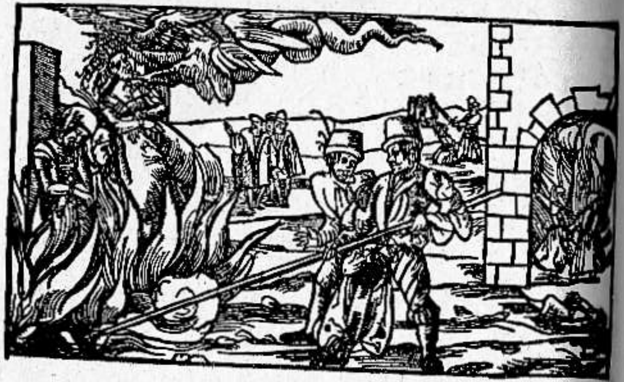

Vrăjitoare pe rug (gravură germană din 1555). Diavolul o „eliberează“ pe una din osîndite

vrăjitoriei la mijlocul secolului al XV-lea printre tîrgoveţii din Franţa. În sfîrşit, fiindcă pune în evidenţă rolul panicii provocate de marile epidemii în exacerbarea acestei psihoze.

Rezultă, pe de altă parte, din relatarea de mai sus că atitudinea populaţiei faţă de vrăjitoare se schimbase radical în interval de cîteva veacuri. Michelet s-a complăcut în a zugrăvi în culori idilice vrăjitoarea dinainte de secolul al XIII-lea, un fel de zînă tînără, frumoasă, modestă şi binefăcătoare, lecuitoarea şi consolatoarea masei ţărăneşti. Nu ştim cît de veridic este acest portret, dar vrăjitoarea din epoca Renaşterii a fost o fiinţă temută şi detestată, obiect al răzbunării colective pentru vini imaginare.

Apare neîndoios că adesea ea nu era decît o alienată. Şi astăzi unii bolnavi mentali pretind că au legături strînse cu Diavolul ; cu atît mai mult într-o epocă în care doctrina „pactului satanic“ dobîndise o consacrare oficială era firesc ca tendinţele psihopatice să se cristalizeze de preferinţă în forme pretins demoniace. Declaraţiile despre orgiile care se desfăşurau în cursul iluzoriilor sabaturi dovedesc că presupusele vrăjitoare erau nu arareori nişte obsedate sexuale, al căror dezechilibru psihic inchizitorii îl exploatau pentru a le smulge mărturisiri scabroase privitoare la legăturile trupeşti cu demonii.

Cea dintîi ardere pe rug a unei vrăjitoare condamnate pentru relaţii carnale cu diavolul a avut loc în 1275, la Toulouse. Mitologia vrăjitoriei s-a îmbogăţit ulterior în asemenea măsură cu relatări despre ispitirea muritorilor şi muritoarelor de către sucubi şi incubi, încît Zilboorg apreciază că unele scrieri de demonologie se prezintă ca nişte tratate rudimentare de psihopatologie sexuală.

3

Tortura și judecata

O sentință judecătorească

Între 1320 și 1350, șase sute de persoane au fost anchetate pentru vrăjitorie de inchizitorii din Toulouse și jumătate dintre ele au trebuit să urce pe rug. În august 1335 s-a desfășurat aici un proces în care au fost inculpați 63 de vrăjitori de ambele sexe ; opt, dintre care două femei, au fost executați. Iată un extras din actul de condamnare al celor două vrăjitoare:

„Anne-Marie de Georgel și Catherine, soția lui Delort, amîndouă din Toulouse și adulte, au declarat în mărturiile lor judiciare că, de vreo douăzeci de ani, intraseră în armata nenumărată a Satanei, dîndu-se lui atît în viața aceasta, cît și în cealaltă ; că foarte adeseori și totdeauna în noaptea de vineri spre sîmbătă, au asistat la sabat, care se ținea fie într-un loc, fie în altul ; că acolo, în tovărășia unor bărbați și femei nelegiuite ca și ele, făceau tot felul de lucruri nevrednice, a căror amănunțire îngrozește. Fiecare dintre ele, interogată separat, a dat explicații care ne-au format o convingere deplină despre vinovăția lor.

„Anne-Marie de Georgel declară că într-o marți dimineață, cînd era singură și spăla rufele alor săi, a văzut deasupra orașului, aproape de tot de Pech-David, cum vine spre ea, zburînd deasupra apei, un om de statură uriașă, cu pielea foarte neagră, ai cărui ochi lucitori păreau din cărbuni aprinși și care era îmbrăcat într-o piele de animal. Acest monstru a întrebat-o dacă vrea să i se dea lui ; la care, ea a răspuns că da. Atunci, el i-a suflat în gură și, începînd chiar cu sîmbăta următoare, a fost dusă la sabat, ca urmare doar a voinței sale. Acolo a găsit un țap uriaș, pe care l-a salutat și în voia căruia s-a lăsat. În schimb, țapul a învățat-o tot felul de taine răufăcătoare : i-a arătat cum să recunoască plantele veninoase, a învățat-o descîntece și în ce fel trebuie făcute vrăjile în nopțile dinainte de Sfîntul Ioan, de Crăciun și din primele vineri ale fiecărei luni. A sfătuit-o să facă, dacă putea, împărtășanii pîngăritoare, pentru a-l jigni pe Dumnezeu, spre slava Diavolului. Ea a dat ascultare acestor îndemnuri nelegiuite.

„Anne-Marie de Georgel a continuat prin a mărturisi că, în decursul lungului răstimp care s-a scurs de la posedarea ei pînă la arestare, nu a încetat să facă rele, să se dedea la practicile sale dezgustătoare, fără să dea înapoi de teama lui Dumnezeu. Ea punea la fiert în ceaun, pe un foc blestemat, ierburi otrăvite, substanțe scoase fie din animale, fie din corpul omenesc, pe care, printr-o groaznică profanare, mergea să le smulgă din odihna pămîntului sfințit al cimitirelor, pentru a se sluji de ele la descîntece ; noaptea, dădea tîrcoale spînzurătorilor, fie pentru a lua fîșii din veșmintele spînzuraților, fie pentru a fura frînghia de care atîrnau sau pentru a pune mîna pe părul, unghiile și grăsimea lor.

„Întrebată despre simbolul apostolilor și despre credința pe care orice creștin o datorează sfintei noastre religii, a răspuns, ca o adevărată fiică a Satanei, că există o egalitate deplină între Dumnezeu și diavol, că primul este regele cerului, iar celălalt al pămîntului, că toate sufletele pe care diavolul izbutește să le amăgească sînt pierdute pentru Cel de Sus și rămîn pe veci pe pămînt sau în văzduh, că ele vin în fiecare noapte să viziteze casa în care au locuit, încercînd să insufle copiilor și rudelor dorința de a-l sluji mai degrabă pe demon decît pe Dumnezeu.

„Ea ne-a mai spus că lupta aceasta dintre Dumnezeu și diavol dura din veșnicie și va dura la nesfîrșit, că izbîndeau cînd unul, cînd celălalt, că acum lucrurile au luat o întorsătură care face ca triumful Satanei să fie asigurat. Arestată în urma denunțurilor unor persoane respectabile și care toate aveau să se plîngă de vrăjile sale, ea a negat mai întîi pactul său oribil și a rezistat solicitărilor stăruitoare pe care noi și alții i le-am adresat.

Dar cînd, cu ajutorul unei drepte severități, a fost silită să dea explicații, a sfîrșit prin a ne dezvălui un șir de crime vrednice de pedeapsa cea mai teribilă. Ea a declarat că se căiește și a cerut să se împace cu biserica (spovedindu-se și împărtășindu-se — *G. B.*), ceea ce i se și admite, fără însă ca prin aceasta să fie scutită de a mai fi predată autorităților laice, care vor aprecia pedeapsa pe care trebuie să o primească.

„Catherine, soția lui Pierre Delort, din Toulouse, a trebuit să recunoască, datorită și mărturiilor unor persoane demne de a fi crezute, că acum zece ani, aflîndu-se la țară, în parohia Quint, a legat o prietenie criminală cu un cioban, care abuzînd de trecerea pe care a dobîndit-o în fața ei, a silit-o să încheie un pact cu duhul infernal. Această odioasă ceremonie a avut loc la miezul nopții, la marginea unei păduri și la o încrucișare de drumuri. Acolo, ea s-a tăiat la brațul stîng și a lăsat să curgă sîngele pe un foc aprins cu oase omenești furate din cimitirul parohiei ; a rostit și cuvinte ciudate, pe care nu și le mai amintește, iar demonul Bérit i-a apărut sub forma unei flăcări violete. De atunci se ocupă cu prepararea unor ingrediente și băuturi vătămătoare, care omoară oameni și turme“.

După ce înșiruie „crimele“ făptuite de presupusa vrăjitoare și după ce demască opiniile ei eretice, procesul-verbal continuă : „Catherine a mai spus și alte lucruri la fel de scelerate, ca apoi să nu le mai recunoască și a continuat să mărturisească sau să nege, după cum era forțată să vorbească sau era lăsată în pace. În această ultimă eventualitate, ea făcea declarații solemne că este drept-credincioasă, punînd tot restul pe seama visurilor, arătări pe care le-ar fi avut chiar și în stare de veghe, vroind să ne facă să credem că toate nelegiuirile sale n-ar fi decît niște iluzii fără temei. Noi nu ne-am lăsat însă păcăliți de aceste subterfugii sugerate, în chip vădit, de îndemnurile Satanei și, după ce am cerut părerea unor persoane înțelepte și luminate, declarăm că va fi predată autorităților laice, spre ispășirea păcatelor sale“ (după J. Hansen).

Documentul acesta ne oferă schema scenariului dramelor care se jucau în fața tribunalelor Inchiziției sau a instanțelor civile. Vrem să subliniem numai două aspecte relevate de actul de condamnare reprodus : mai întîi, strădania anchetatorilor de a demonstra că presupusele vrăjitoare împărtășesc opiniile religioase eretice îndeobște atribuite catarilor de către persecutorii lor și, în al doilea rînd, rolul torturii în obținerea unor „mărturisiri“ menite să justifice sentințele de condamnare cele mai crunte.

Combaterea judiciară a vrăjitoriei a căpătat, la sfîrșitul evului mediu, în foarte multe țări europene caracterul unei îndatoriri permanente a autorităților bisericești și mirene. Ceea ce nu împiedica organizarea, din cînd în cînd, a unor adevărate campanii împotriva vrăjitorilor în regiunile reputate a fi focare de erezie.

În orașul Bamberg din Bavaria a fost construit, în 1627, un sediu anume pentru tribunalul vrăjitoarelor. Clădirea, artistic decorată la exterior, purta, printre altele, o inscripție reproducînd foarte liber un verset din *Biblie* : „Casa aceasta trebuie să slujească drept pildă. Oricine va trece pe lîngă ea se va mira și va spune : de ce oare Domnul a urgisit pămîntul acesta și casa aceasta ? Și i se va răspunde : Fiindcă ei l-au părăsit pe Domnul și stăpînul lor și au urmat zeii străini, i-au cinstit și li s-au închinat ; de aceea Domnul a adus asupra lor atîta nenorocire“ (*Cartea întîia a regilor*, IX, 8—9). În cele două etaje erau dispuse celule, săli de anchetă, camere de tortură și alte amenajări necesare anchetării și judecării a cîte 26 de vrăjitori concomitent.

Depistarea slugilor Satanei

Sesizarea tribunalelor se făcea fie în urma primirii unor denunțuri de la persoanele particulare păgubite de vrăjitori sau „binevoitoare“ față de Sfîntul oficiu, fie pe baza revelațiilor obținute în cursul instruirii altor cazuri asemănătoare. Cîteodată, inchizitorii lansau un apel de pe amvon, la sfîrșitul liturghiei, cerîndu-le tuturor credincioșilor care au cunoștință de existența unor unelte ale Satanei să le demaște neîntîrziat.

Pentru a da curs unui denunț sau unei mărturii acuzatoare nu era nevoie ca tribunalul să dispună de garanții în ce privește seriozitatea și onorabilitatea martorului sau reclamantului. Erau considerate valabile depozițiile oricui, chiar cele ale copiilor, dacă aceştia mergeau la biserică şi ştiau *Tatăl Nostru, Crezul* şi *Ave Maria.* Deşi vrăjitorii erau, prin definiţie, socotiţi sperjuri şi mincinoşi, întrucît contractaseră faţă de diavol obligaţia să înşele şi să facă rău, totuşi declaraţiilor lor spontane sau smulse prin tortură li se acorda încredere cînd era vorba de aflarea numelui altor slujitori ai Satanei. Depoziţiile rudelor foarte apropiate şi ale propriilor servitori nu erau acceptate în caz cînd îl favorizau pe învinuit, dar aveau deplină valabilitate şi chiar li se acorda o deosebită importanţă atunci cînd contribuiau la întărirea acuzării.

Singura posibilitate de a respinge o mărturie era să dovedeşti că persoana care a depus-o este de rea-credinţă, fiindcă te duşmăneşte. Dar cum secretul identităţii martorilor era păstrat cu stricteţe, trebuia să ghiceşti cine te-a reclamat, ca să te poţi disculpa.

La arestare, presupusul vrăjitor era supus unei amănunţite percheziţii corporale şi domiciliare, pentru a descoperi eventualele amulete ascunse asupra sa, care l-ar fi putut încuraja să reziste la presiunile anchetatorilor, şi pentru a confisca utilajul vrăjitoresc : fiole cu unsori miraculoase, oase de animale şi de om, înscrisuri cu diavolul etc.

În general, instruirea cazului trebuia să înceapă cît mai repede, pentru ca necuratul să nu apuce să dea instrucţiuni slugii sale în legătură cu atitudinea de adoptat în faţa tribunalului. Unii acuzaţi, care ştiau ce-i aşteaptă, făceau din capul locului „mărturisiri complete“. În procesul-verbal încheiat în iunie 1614, la Orléans, cu ocazia arestării lui Silvain Nevillon, un curelar şi zidar în vîrstă de 77 de ani învinuit de vrăjitorie, se arată că îndată ce anchetatorul a poruncit ca „prevenitul“ să fie ras peste tot şi îmbrăcat în alte haine, acesta a strigat : „De ce vreţi să mă omorîţi, domnilor ; dacă vă spun adevărul, nu mă radeţi !“ Şi într-adevăr, arestatul a început să descrie cu lux de amănunte fantasticele sabaturi la care, chipurile, ar fi asistat.

Raderea părului avea ca scop tot înlăturarea influenţelor drăceşti, deoarece se credea că diavolul obişnuieşte să se ascundă în podoaba capilară. În scrierile demonologice se relatează că la Regensburg, în Bavaria, un grup de vrăjitoare n-au putut fi arse pe rug, fiindcă lemnele refuzau să se aprindă. Aruncate în rîu, criminalele nu s-au înecat. Toată populaţia a postit trei zile, după care s-a făcut lumină : vrăjitoarele aveau „farmece“ ascunse sub piele. Îndată ce substanţele magice au fost înlăturate, sentinţa de condamnare a fost dusă la îndeplinire fără nici o greutate.

Deşi opinia generală era că „vrăjitorii, oricît de răi ar fi fost, nu pot aduce nici o vătămare judecătorului“, Sprenger citează cazuri cînd, aflîndu-se în exerciţiul misiunii sale, s-a văzut adeseori asaltat de duhuri malefice, care luaseră înfăţişarea de maimuţe, cîini sau ţapi. Din prudenţă, magistraţii cereau ca, la interogatorii, vrăjitoarele să fie introduse cu spatele, astfel ca ei, iar nu ele, să le vadă mai întîi, ceea ce părea să-i asigure împotriva farmecelor. De asemenea, judecătorii se fereau ca cei anchetați să le atingă trupul, mai ales la încheieturi. Mulți purtau la ei un săculeț cu sare alujită de Rusalii sau anume ierburi puse în ceară sfințită. Un bun mijloc profilactic ar fi fost semnul crucii repetat sistematic. O vrăjitoare condusă pe rug într-o localitate din Schwarzwald i-ar fi suflat în față călăului, spunîndu-i : „Iată-ți și răsplata“, și fiindcă gîdele nu luase nici o măsură preventivă, a murit peste cîteva zile, mîncat de o groaznică lepră...

Anchetatorii „pricepuți“ îi recunoșteau pe vrăjitori dintr-o privire, după aspectul lor dizgrațios, după ochii veșnic roșii și urduroși, după privirea piezișă, după tremurul care-i apuca ajungînd în fața tribunalului, după faptul că nu erau capabili să plîngă de durere. Suspiciunea de vrăjitorie era întărită și de faptul că acuzatul era originar dintr-o localitate bîntuită permanent de demonism, că se trăgea din părinți dovediți a fi avut relații cu Satana, că îi plăceau pisicile, că fusese văzut hoinărind seara prin apropierea cimitirelor, că-și schimba des domiciliul etc.

O valoare decisivă pentru punerea diagnosticului de vrăjitorie o avea descoperirea „semnului diavolului“ *(stigma diaboli)*, o pată neagră ori roșietică sau o zonă insensibilă pe corp, presupusă urmă a peceții aplicate de Satana cu prilejul admiterii la sabat. Oameni specializați inspectau cu grijă trupul celui anchetat, înțepînd pretutindeni cu acul, pentru a descoperi locul insensibil, care, dată fiind iscusința răutăcioasă a diavolului, putea fi ascuns pînă și în anus.

O sinistră celebritate își cîștigase în perioada revoluției burgheze din Anglia Matthew Hopkins, care se autointitulase „Generalul descoperitor de vrăjitoare“ *(Witch-finder General)*. Însoțit de asistentul său John Stearne și de alte patru ajutoare (doi bărbați și două femei), el străbătea orașele, punîndu-se la dispoziția magistraților pentru a examina pe suspecți. De fiecare vrăjitor dat de gol, el încasa o sumă fixă, ceea ce i-a permis să facă o mică avere, apreciată la vreo mie de lire (valorînd de o sută de ori mai mult în moneda actuală), întrucît în fiecare localitate care se oprea dibuia măcar cîțiva „vînduți dracului“. Numai în orășelul Bury St. Edmunds, 68 de persoane au fost spînzurate după indicațiile lui. Sfîrșitul strălucitei sale cariere s-a produs în 1646, cînd a acuzat de vrăjitorie pe John Lowes, venerabil preot la Brandeston, dar care, la cei 80 de ani ai săi, devenise cicălitor și-și atrăsese antipatia multora din enoriași. Pentru a scăpa de el, aceștia l-au asmuțit pe Hopkins împotriva nesuferitului bătrîn. Atît de radicale au fost mijloacele de investigație aplicate de „general“, încît preotul a recunoscut că, înainte cu cinci ani, încheiase un pact cu diavolul. În timp ce era dus spre locul de execuție, „vrăjitorul“ a oficiat slujba de înmormîntare pentru sine însuși. Scandalul iscat cu acest prilej l-a îndemnat totuși pe Hopkins să renunțe la mănoasa lui meserie și să dispară.

Interogatoriul punea față în față două persoane aflate în situații cu totul deosebite : de-o parte, un inchizitor sau un magistrat sigur de sine și de încrederea pe care i-o arată autoritățile eclesiastice și mirene, un om instruit, priceput în a pune întrebări „cu încuietoare", gata la orice pentru a smulge mărturisiri apreciate de superiorii ierarhici ; de cealaltă parte, de obicei o țărancă incultă, terorizată de întreaga ambianță amenințătoare, umilită de operația tunderii și a inspecției corporale, complet ignorantă în ce privește subtilitățile teologice, dispusă să recunoască orice îi sugerează omul credinței și al legii.

Judecătorii se simt judecați

Nu trebuie pierdut din vedere că procesul vrăjitoarei era, de fapt, dublat de un proces al anchetatorilor și judecătorilor, care trebuiau să demonstreze că manifestă o perfectă principialitate, că nu se lasă intimidați de eventualele amenințări ale Satanei, că nu s-au contaminat ei înșiși cu idei eretice. Ca în orice înscenare de „proces politic", pentru anchetatori era o chestiune vitală, ținînd de securitatea și confortul personal, să obțină de la inculpați mărturisiri cît mai acuzatoare și mai senzaționale.

Așa se face că inchizitorii se temeau mai mult ca orice de tăcerea anchetaților, de refuzul acestora de a recunoaște competența tribunalului și de a răspunde la întrebări. Tocmai de aceea „taciturnitatea" a fost proclamată o probă de vinovăție, ca fiind un indiciu al asistenței acordate vrăjitorului de către diavol chiar în decursul anchetei. Pentru a evita un asemenea

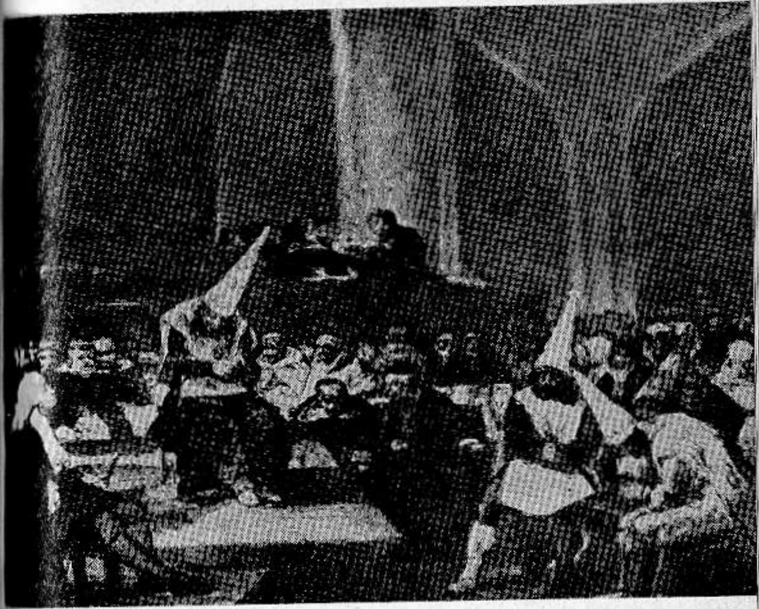

Un tribunal al Inchiziției spaniole judecînd vrăjitori,
pictură de Goya (fragment)

risc, anumiţi magistraţi recurgeau la mijloace magice, administrîndu-i prevenitului înainte de interogatoriu, pe nemîncate, trei înghiţituri de agheasmă în care fusese topită ceară sfinţită.

Orice metodă de a-l face pe cel arestat să vorbească era recomandabilă, chiar cînd se recurgea la minciună şi la şantaj sau la promisiuni făcute cu intenţia fermă de a nu le respecta. În cursul instruirii faimoasei afaceri din 1459—1461 de la Arras, anchetatorul Jacques du Boys a izbutit prin viclenie să obţină de la cavalerul Payen de Beauffort recunoaşterea vinovăţiei sale, măcar că acesta declarase în momentul arestării, sub prestare de jurămînt, că nu s-a ocupat niciodată cu vrăjitoria, afirmaţie care, de altminteri, corespundea pe deplin realităţii. Pentru a obţine de la el dorita mărturie falsă, du Boys a ajuns să-l implore în genunchi, prevenindu-l că dacă refuză să se autoacuze, nimic nu-l va putea scăpa de rug, averea îi va fi confiscată, iar copiii săi vor ajunge cerşetori, pe cînd dacă „va face mărturisiri“, avea perspectiva eliberării imediate, fără să mai fie umilit sau păgubit în vreun fel. Deoarece Beauffort i-a atras atenţia că procedînd astfel ar deveni un sperjur, inchizitorul l-a îndemnat să nu-şi facă probleme în această privinţă, întrucît el îi va acorda absolvirea de păcat. Drept urmare, Beauffort a recunoscut că este vrăjitor şi a fost condamnat la şapte ani închisoare, biciuire şi o amendă ridicată. Cel puţin a scăpat cu viaţă ! Reabilitarea lui a intervenit

post-mortem, în 1491, la 31 de ani după ce fusese judecat.

Unii anchetatori au ridicat problema dacă le este îngăduit să apeleze, în cazuri extreme, la alţi magicieni, înzestraţi cu puteri mai mari, pentru a risipi farmecele prin care deţinuţii reuşesc să păstreze tăcerea. Celebrul teolog Prierio a demonstrat că aceasta nu este o procedură ilicită. În ianuarie 1329, un călugăr carmelit a fost condamnat „pentru cele mai mîrşave vrăjitorii“, ca pînă la urmă să fie iertat deoarece, prin iscusinţa sa, „a ajutat mult la obţinerea mărturisirilor din partea ereticilor şi a dezvăluit lucruri importante, spre marele cîştig al Inchiziţiei, care speră să aibă şi mai mult folos de la el pe viitor“.

Tortura, mijlocul suprem de anchetă

Dar magistraţii civili sau bisericeşti dispuneau de o metodă mai simplă şi mai puţin suspectă de a obţine mărturisirile dorite : torturarea deţinutului. Acest mijloc de anchetare era prevăzut, cu anumite restricţii, în dreptul roman, dar în primele secole ale evului mediu fusese oficial dat uitării, deşi, în practică, niciodată nu s-a renunţat la el. Secolul al XI-lea a restabilit tortura în vechea ei „demnitate legală“. Papa Inocenţiu al IV-lea a autorizat, prin bula *Ad Extirpanda*, din 1253, întrebuinţarea torturii de către organele inchizitoriale care combăteau erezia catară. În secolul următor, folosirea acestei metode de instrucţie s-a extins tacit în mai toate tribunalele eclesiastice. Declarînd, în 1468, vrăjitoria drept *crimen exceptum* (delict excepțional), Sfîntul Scaun a îngăduit utilizarea oricăror procedee judiciare în lupta împotriva demonismului. Curînd, tortura a devenit o metodă folosită curent și deschis de toate tribunalele, inclusiv cele civile, care pînă în epoca Renașterii nu fuseseră autorizate să aplice acest sistem de anchetă.

Într-o singură țară, tortura nu a căpătat sancțiunea legală, în Anglia, ceea ce explică, remarcă Trevor-Roper, aerul ceva mai decent al declarațiilor făcute de acuzații din procesele de vrăjitorie de peste Canal. Nu trebuie însă uitat că și aici a fost utilizat, cel puțin în epoca Războiului civil, un mijloc de a-i chinui pe cei suspecți că se ocupă cu vrăjitoria, *tormentum insomniae,* tortura prin împiedicarea adormirii, ceea ce-i provoacă anchetatului o stare de exasperare și confuzie favorabilă obținerii mărturisirilor solicitate de magistrații zeloși.

Metodele de schingiuire folosite în diferite țări ale Europei și Americii și în diferite epoci au fost destul de variate. Către sfîrșitul perioadei de ființare a Inchiziției în Franța se selecționaseră două forme principale de tortură, cea ordinară și cea extraordinară. Prima consta din legarea victimei de mîini și de picioare cu lanțuri prinse în zid ; trăgînd cu frînghia de mijlocul celui anchetat se putea obține luxarea principalelor articulații. Tortura extraordinară consta dintr-o „cură de apă“, prin administrarea forțată a cîtorva litri de lichid.

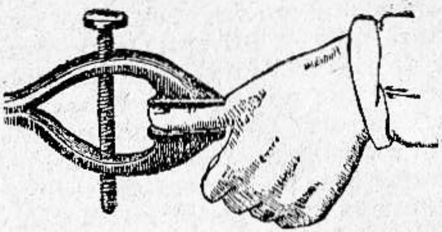

Instrument pentru zdrobirea degetelor
(după A. H. Verrill)

Exista, de altfel, o anumită reglementare oficială a aplicării torturii, reglementare menită să asigure „moderația, precum și evitarea vărsării de sînge“. Se pretindea, de pildă, ca inchizitorul și episcopul să fie neapărat prezenți la schingiuirea anchetatului, tocmai pentru a veghea la respectarea „regulilor umanității“. În principiu, un deținut nu putea fi supus la chinuri decît o singură dată, dar dispoziția aceasta era eludată prin subterfugiul „continuării“ în zile succesive a aceluiași interogatoriu sub tortură. Nu puteau fi introduse în camera de tortură persoane sub paisprezece ani, dar nu existau restricții în legătură cu sexul, starea socială, averea sau profesia celui instruit.

Se mai prevedea ca înainte de a fi expusă schingiuirii, victimei să i se prezinte instrumentele de tortură, tactică eficace în nenumărate cazuri, cînd, de teama oribilelor suferințe în perspectivă, presupușii vrăjitori deveneau cît se poate de docili. Dacă spectacolul arsenalului inchizitorial nu se dovedea suficient de edificator, anchetatul era dezbrăcat, legat pe scaunul de tortură, pus să privească la înroșirea vergelelor de fier sau la ungerea menghinelor și apoi invitat din nou să-și recunoască vina. În caz că inculpatul păstra și acum muțenia, se trecea la aplicarea unor procedee mai „blînde“ : frigeri ușoare cu fierul încălzit, lovirea cu biciul, atîrnarea de degetele mîinii sau ale picioarelor etc. Pe măsură ce rezistența victimei se arăta mai încăpățînată, și mijloacele folosite pentru a-l obliga să vorbească deveneau mai energice. Se recurgea la o întreagă aparatură de ars, înțepat sau strivit degetele, mîinile ori labele piciorului, se întindea trupul pe roată sau se aplica faimosul procedeu denumit *strappado* sau *estrapade* : anchetatul era legat cu mîinile la spate ; de încheieturile pumnului i se prindea o sfoară, petrecută apoi printr-un scripete ; trăgîndu-se de frînghie, victima era ridicată la înălțime și lăsată apoi să cadă brusc, pînă aproape de podea. După primele operații de acest fel se producea luxarea articulației umărului, însoțită de dureri atroce.

Mărturisirile făcute sub tortură nu erau valabile dacă anchetatul nu le întărea după aceea, „liber și nesilit de nimeni“. Uneori, el îndrăznea să-și retracteze declarațiile anterioare, dar exista în acest caz riscul reînnoirii schingiuirilor sau chiar al adăugirii învinuirii de erezie și sperjur, întrucît toate mărturisirile se făceau sub prestare de jurămînt.

Cei mai mulți acuzați supuși chinurilor recunoșteau orice. Se găseau însă și persoane care rezistau cu un rar stoicism. În procesul-verbal de anchetare al unei anume Anna Eve, judecată pentru vrăjitorie la Leipzig în prima jumătate a secolului al XVII-lea, stă notat cu o mînie parcă totuși admirativă : femeia „a fost întinsă pe scaunul de tortură... i s-a pus pucioasă aprinsă sub bărbie, la subțiori, sub tălpi și la părțile rușinoase... dar n-a spus decît cuvintele acestea : «O, tu, fiul lui David, ai milă de mine !» După asta a stat liniștită destul de multă vreme și, oricît o strigai, nu răspundea nimic... cu fața colorată încă, fără nici o lacrimă, dar cu picături de sudoare căzîndu-i de pe frunte... A fost din nou stropită și frecată cu pucioasă aprinsă“, dar tot fără să i se poată smulge mărturisirile așteptate.

Regulamentele inchizitoriale interziceau prelungirea caznelor pînă la uciderea celui anchetat, dar asemenea accidente se produceau cîteodată. Foarte des se întîmpla ca acuzatul să răposeze în închisoare la cîteva zile după aplicarea schingiuirilor. Unii magistrați obișnuiau să-i elibereze pe deținuții de la care nu puteau obține recunoașterea vinei nici după folosirea torturii. Alții considerau însă că lipsa mărturisirilor împiedică pronunțarea verdictului de condamnare, dar nu justifică punerea în libertate a prevenitului, care de multe ori rămînea să putrezească în închisoare.

De dragul „mîntuirii sufletului”

Bună parte din cei care acceptau învinuirile absurde formulate de anchetatori făceau aceasta nu numai de groaza chinurilor, ci și din dorința de a beneficia de împărtășanie, „taină" considerată indispensabilă mîntuirii sufletului, dar care nu era administrată decît celor care dovedeau că se pocăiesc. Iată cum, din prea mare respect față de ritualurile religioase, unii ajungeau să declare că au încheiat pacte cu diavolul...

Oricare are fi fost însă tehnica prin care magistrații obțineau recunoașterea vinii de vrăjitorie, o depoziție în acest sens nu era considerată completă dacă nu conținea și o listă mai lungă sau mai scurtă de „complici" sau de cunoscuți „întîlniți" la sabaturi. Într-o vreme, Inchiziția promitea absolvirea ereticilor care-și demonstrau căința demascîndu-i pe tovarășii de rătăcire.

Asemenea liste de complici erau absolut necesare magistraților, pentru a-și prelungi și extinde sacra lor activitate. Pe de altă parte, întocmirea acestui recensămînt al vrăjitorilor corespundea mitologiei moderne a demonismului, mitologie în care magicianul nu mai apărea ca un individ izolat, ci ca membru al unei vaste conspirații. În Franța, se ajunsese la credința că ar fi existat un număr fix de vrăjitori și vrăjitoare în fiecare canton, astfel că admiterea în tagma slujitorilor Satanei se făcea doar pe măsură ce apărea un „loc vacant". În Anglia, unii presupuneau că vrăjitorii sînt organizați în căprării de cîte 12 persoane, conduse de un responsabil. Acest sistem de a stoarce prin tortură nume peste nume explică proporțiile pe care în anumite perioade, ca de

pildă în 1590-1620, le-a luat vînătoarea de vrăjitoare.

Dar și mai înainte, epidemiile de denunțuri spontane sau provocate prin teroare și suplicii făcuseră ravagii pe alocuri. A rămas memorabilă seria proceselor de vrăjitorie desfășurate la mijlocul secolului al XV-lea în orașul Arras din nordul Franței. Un pustnic, acuzat de legături cu diavolul, a fost ars în 1459 în localitatea Langres. În cursul instrucției, el a acuzat de erezie, de vrăjitorie și de practicarea perversiunilor sexuale pe doi indivizi : o femeie de moravuri ușoare din Douai și pe Jean la Vitte, pictor și poet din Arras, care, deși a încercat să scape cu fuga, a fost arestat și torturat pentru a se obține de la el numele celor cu care participase la sabaturi. De desperare, acesta și-a tăiat limba cu un briceag, dar anchetatorii l-au obligat să facă „revelațiile" în scris. Cuprins de frenezia denunțării, la Vitte a întocmit lungi liste cu concetățenii săi, începînd cu poporul de rînd și terminînd cu nobilii și înalții demnitari bisericești. Procurorii ecleziastici începură să facă arestări, dar alarmați de proporțiile pe care amenința să le ia afacerea, i-au eliberat pe toți deținuții și au încetat urmăririle.

Au intervenit atunci Jacques du Boys, despre care a mai fost vorba, și episcopul de Beyrouth, care s-au constituit amîndoi în reclamanți și au determinat adoptarea unei hotărîri de continuare a instrucției. Arestările au fost reluate și, în mai 1460, un lot important a fost condamnat la moarte. Inculpaților li s-a citit actul de acuzare în faţa publicului adunat în piaţa Palatului Episcopal şi li s-a cerut să-şi recunoască păcatul de a fi frecventat sabaturi. Toţi au mărturisit că învinuirile aduse sînt exacte, afară de un anume Jean le Febvre, care se spînzurase în închisoare şi-i fusese tîrît la adunare doar cadavrul. După ce vrăjitorii s-au declarat ca atare în public, inchizitorii au făcut cunoscută sentinţa de predare a acuzaţilor către instanţele lumeşti, ceea ce se ştia că echivalează cu arderea pe rug şi cu confiscarea tuturor bunurilor lor imobiliare în favoarea ducelui de Bourgogne, iar a celor mobiliare în favoarea episcopului local. Atunci condamnaţii au izbucnit în strigăte de spaimă şi de protest, arătînd că au fost înşelaţi cu neruşinare, întrucît „mărturisirile" le fuseseră stoarse după ameninţarea cu tortura şi cu rugul şi după ce li se promisese că, în cazul unei recunoaşteri publice, li se va aplica doar pedeapsa efectuării unui pelerinaj într-o localitate din apropiere. Flăcările au înăbuşit însă declaraţiile lor de nevinovăţie.

Au urmat numeroase arestări, multe printre notabilităţi, şi destule trimiteri pe rug ale unor acuzaţi care, în clipa morţii, afirmau că recunoscuseră numai datorită caznelor. Teroarea a cuprins oraşul şi afacerile prosperului centru manufacturier Arras au început să lîncezească, întrucît negustorii îl ocoleau, de teamă să nu fie tîrîţi în faţa tribunalului eclesiastic. Zadarnic au arătat membrii acelui tribunal, încercînd să liniştească spiritele, că arestările nu se fac decît după ce opt sau zece martori declară sub prestare de jurămînt că persoana respectivă

a fost văzută la sabat. Pînă la urmă, ducele de Bourgogne s-a văzut nevoit să dispună încetarea prigoanei, ca după mulţi ani să fie proclamată completa reabilitare a „vrăjitorilor şi ereticilor" din Arras.

Psihoza trece Oceanul

De notat totuşi că avalanşa denunţurilor nu era stîrnită întotdeauna prin utilizarea teroarei fizice. Isteria demoniacă înregistrată dincolo de Ocean, în orăşelul Salem din Noua Anglie, în 1692—1694 dovedeşte la ce excese se poate ajunge într-o lume dominată de rigiditate morală şi fanatism. În această aşezare locuită de puritani intoleranţi a fost executată, sub acuzaţia de vrăjitorie, o spălătoreasă de origine irlandeză şi de religie catolică; spălătoreasa insultase o clientă, iar copilul acesteia, care asistase la scenă, fusese cuprins de convulsii.

Peste patru ani, tîrguşorul a fost din nou onorat de Satana. Tituba, o bătrînă sclavă indiană care slujea în casa pastorului Samuel Parris, a recunoscut că, la porunca diavolului, care i se arătase sub forma unui porc sau a unui dulău negru, a făcut farmece împotriva cîtorva copii din localitate. Denunţul pornise de la fiica pastorului care, în iarna 1691—1692, strînsese la ea acasă un grup de fete între 9 şi 17 ani. Prietenele se amuzaseră să înveţe de la Tituba ghicitul în palmă şi alte practici „magice". Pînă la urmă, ele au acuzat-o însă pe bătrînă că, împreună cu alte două femei, le-a vrăjit. În cadrul unor şedinţe de delir halucinatoriu, fetele dezvăluiau numele concetăţenilor care, pretindeau ele, întreţin relaţii cu necuratul. Au fost astfel arestate peste două sute de persoane, dintre care 19 au fost spînzurate pentru vrăjitorie dovedită, iar una a decedat sub tortură. Victimele vînătorii de vrăjitoare desfăşurate la Salem către sfîrşitul secolului al XV-lea au fost reabilitate în 1957 de parlamentul statului Massachussetts.

În istoria demonismului se întîlnesc şi cazuri cînd unii dezechilibraţi mintali s-au autoacuzat din proprie iniţiativă că sînt slugi ale infernului. Aşa s-a întîmplat cu Major Weir, din Edinburg, bărbat cu o reputaţie ireproşabilă, întemeiată mai cu seamă pe pioşenia pe care o manifesta cu orice prilej. Este adevărat că în înfăţişarea sa se străvedea ceva drăcesc, şi-au amintit după aceea concetăţenii : era un om înalt şi negricios, cu faţa severă şi nasul mare, privea mereu în pămînt şi purta totdeauna un baston. Fără să-i solicite cineva vreo declaraţie, el s-a prezentat în 1670 în faţa autorităţilor şi a mărturisit că este vrăjitor, ba încă un şef al cetei închinătorilor Satanei, drept care a şi fost ars pe rug, nepocăit, împreună cu nedespărţitul său baston, care-i servea, chipurile, ca instrument magic. Demonologii nu ne spun ce-l împinge pe diavol să-şi predea supuşii braţului neîndurător al bisericii.

Revenind la efectele torturii, observăm că această metodă de investigaţie a făcut cîteodată să se descopere chiar printre inchizitori şi magistraţii laici unelte demoniace. S-a întîmplat, într-adevăr, ca vrăjitoarele anchetate să afirme, în deznădejdea lor, că recunosc în cutare anchetator întruchiparea diavolului şi era de ajuns ca cineva să aibă interesul de a se lua în consideraţie un asemenea denunţ ca, prin aplicarea supliciului, cel vizat să treacă la mărturisiri. Un judecător scoţian, anume Robert Grieve, a acuzat în 1649 de vrăjitorie o femeie care, pe temeiul unui vis, l-a putut ulterior demasca pe persecutorul ei că este o căpetenie vrăjitorească. Tot în Scoţia, reverendul Allan Logan, reputat detector de vrăjitoare, „s-a dovedit" a fi el însuşi un demon.

La Bamberg, unde sub domnia prinţului-episcop Johann Georg Fuchs von Dornheim (1623—1633) au fost arşi şase sute de vrăjitori, printre victime s-a numărat şi episcopul cancelar dr. Haan, demascat ca vrăjitor după ce se constatase că manifesta o suspectă moliciune în exercitarea funcţiei sale de judecător. Supus torturii, el a semnalat prezenţa la un sabat a cinci consilieri comunali din Bamberg, care au fost apoi trimişi şi ei pe rug. Unul dintre aceştia, Johannes Julius, a dat numele altor 27 de participanţi la sabat, ca înainte de execuţie să trimită pe ascuns fiicei sale Veronica o scrisoare în care arăta că schingiuirile sînt acelea care l-au adus în situaţia de a formula asemenea „falsuri şi născociri".

Ordaliile

O variantă specială a torturii era reprezentată de aşa-numitele *ordalii*, probe judiciare superstiţioase întemeiate fie pe presupunerea că Dumnezeu îi ocroteşte pe nevinovaţi, fie pe credinţa în posibilitatea punerii în evidenţă a anumitor „simptome demoniace“.

Unul dintre procedeele folosite în mod curent, începînd mai ales din secolul al XV-lea, pentru a stabili dacă persoana acuzată de vrăjitorie este sau nu o unealtă a Satanei a fost „proba apei“. Bănuitului sau bănuitei i se lega mîna dreaptă de piciorul stîng şi mîna stîngă de piciorul drept, după care era aruncat într-un lac sau într-un rîu adînc. Dacă se afunda, era semn de nevinovăţie, dar dacă plutea, dovada vrăjitoriei era făcută, deoarece spiritele malefice aveau „o natură mai uşoară“. Atît de mare era încrederea în acest sistem de investigaţie, încît acuzaţii înşişi stăruiau să fie supuşi „probei apei“. Pe alocuri, ea era denumită „proba apei reci“, deoarece exista şi una „a apei calde“ : persoana suspectată de vrăjitorie trebuia să-şi cufunde braţul într-un vas cu apă clocotită, gradul de nevinovăţie măsurîndu-se după vătămarea produsă. Se mai foloseau ordalii „ale focului“ şi „ale fierului înroşit“, precum şi o „probă a cîntăririi“, bazată tot pe presupunerea că, întrucît conţine substanţă drăcească eterată, corpul vrăjitorului este mai uşor decît s-ar cuveni.

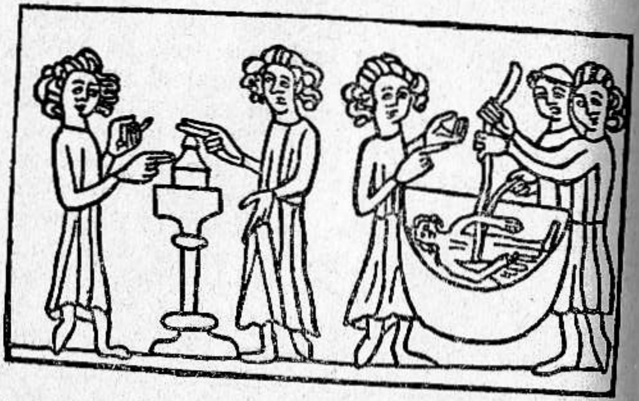

Anchetarea unor vrăjitoare: depunerea jurămîntului şi proba apei (după o gravură contemporană)

Mitologia vrăjitorească

Una din cele mai importante consecinţe ale folosirii torturii, către sfîrşitul evului mediu şi în perioada Renaşterii, ca metodă curentă de investigaţie judiciară a fost unificarea şi difuzarea mitologiei vrăjitoriei „moderne“. Tot felul de eresuri locale, rămăşiţe ale culturilor păgîne sau forme degradate ale dogmaticii creştine, au fost preluate de inchizitorii răspîndiţi pe aproape întreaga arie a catolicismului şi încadrate într-un sistem demonologic mai mult sau mai puţin coerent. „Este absolut evident — constată Trevor-Roper — că noua mitologie îşi datoreşte în întregime sistemul său inchizitorilor înşişi“. Un mare rol au jucat în această privinţă manualele de combatere a vrăjitoriei, redactate pentru orientarea magistraţilor. Punînd peste tot întrebări identice şi aplicînd tortura pentru a obţine răspunsurile indicate în manuale ca fiind revelatoare pentru erezie, anchetatorii au impus, cu voie sau fără voie, aceleaşi doctrine „diabolice“ în toate ţările în care au acţionat. Preocuparea de „a clasa ştiinţific“, cum se exprimă Lea, datele disparate şi contradictorii culese din mărturisirile spontane sau obţinute prin silnicie de la persoanele acuzate de vrăjitorie, i-a obligat pe inchizitori să construiască o întreagă teorie despre vrăjitorie şi manifestările acesteia, teorie prin prisma căreia au fost ulterior interpretate toate manifestările aşa-zisului cult demoniac reprimat de instanţele bisericeşti şi civile.

O dată elaborată de inchizitori şi sancţionată de teologi, mitologia vrăjitorească a început să-şi trăiască existenţa independentă, impunîndu-se atît societăţii, ca un fenomen „cultural“ obiectiv, cît şi indivizilor atraşi de prestigiul magiei, indivizi care şi-au adaptat propria lor viziune despre vrăjitorie schemelor omologate de biserică şi autorităţile judecătoreşti laice. Istoricul englez Wallace Notestein constata în această privinţă că ideea de vrăjitorie era foarte confuză şi nediferenţiată în minţile englezilor pînă la legiferarea delictului respectiv ; îndată ce vrăjitoria a fost urmărită penal, au fost formulate acuzaţii din ce în ce mai precise şi s-au putut întocmi tratate explicative. Drept urmare, vrăjitoria, deşi în cea mai mare

măsură o invenţie superstiţioasă, a devenit, în felul său, o realitate istorică, expresie a crizei pe care o străbătea societatea în preajma Renaşterii şi după aceea.

Vrăjitoria şi politica

De altminteri, frămîntările sociale ale epocii au fost adeseori punctate de afaceri judiciare, în care ca inculpaţi apăreau adversari politici acuzaţi că au încercat să atenteze, prin mijloace magice, la viaţa guvernanţilor şi a prinţilor bisericii.

Din lunga serie a proceselor de acest soi vom aminti unul care a avut loc în Anglia secolului al XV-lea, pe vremea regelui Henric al VI-lea. Un anume Roger Bolingbroke a fost arestat sub învinuirea că a măsluit horoscopul Eleonorei Cobham, ducesă de Gloucester, pentru a demonstra că aceasta are şanse de a ajunge pe tron. Ambii complotişti au recunoscut că sînt vinovaţi de vrăjitorie şi trădare. Ducesa a fost pedepsită să străbată străzile Londrei cu capul descoperit, desculţă şi cu două lumînări grele în mîini, în semn de pocăinţă ; Bolingbroke avea să fie spînzurat, iar după aceasta să i se smulgă măruntaiele.

În categoria proceselor politice în care a fost menţionată şi acuzaţia de vrăjitorie, poate fi inclusă şi judecarea la Rouen, în 1431, a Ioanei d'Arc. Printre învinuirile formulate de tribunalul inchizitorial care, practic, se pusese la dispoziţia ocupanţilor englezi, întîlnim şi cîteva cu caracter magic şi vrăjitoresc: îngerii şi sfinţii cu care „fecioara din Orléans“ declara că stă de vorbă au fost consideraţi apariţii diabolice; afirmaţiile Ioanei că „vocile cereşti“ i-au prezis viitorul strălucit al Franţei şi al regelui său legitim arătau că ea s-a ocupat cu divinaţia; portul hainelor bărbăteşti şi a părului scurt era un semn de idolatrie. Asemenea calomnii n-au putut însă destrăma aureola de sfinţenie cu care fervoarea populară a încununat-o pe cea care, la epoca aceea, a simbolizat aspiraţiile către libertate şi justiţie.

Un mister de nepătruns planează încă asupra procesului de vrăjitorie intentat în 1440 lui Gilles de Rais, mareşal al Franţei şi fost tovarăş de arme al Ioanei d'Arc. Gilles făcea parte din marea nobilime, era un om de aleasă cultură şi se distinsese pe cîmpurile de bătălie. Fusese unul dintre cei mai bogaţi seniori ai vremii, dar s-a priceput să cheltuiască grabnic o mare parte din avere, ducînd o viaţă plină de desfătări şi apreciind fastul şi luxul. Iubea cărţile şi era pasionat, ca mulţi învăţaţi ai epocii, de alchimie şi magie.

Printre altele a fost acuzat de a fi ucis nenumăraţi copii, după ce-i necinstea, şi de a fi folosit resturile lor la operaţii de necromanţie, întrucît semnase o serie de contracte cu diavolul. De fapt, în actul de acuzare, învinuirea aceasta fusese plasată pe un plan secundar: principala vină care i se imputa lui Gilles de Rais era de a fi intrat în conflict cu autorităţile. Dar în cursul procesului, magistraţii s-au concentrat asupra aspectelor eretice şi demoniace ale comportării marelui senior.

Acesta a respins mînios acuzaţiile şi i-a insultat pe judecători, spunîndu-le că sînt vînduţi şi criminali. Iată însă că la scurt timp după aceasta, atitudinea acuzatului s-a schimbat pe de-a-ntregul: nu numai că a recunoscut valabilitatea tuturor faptelor imputate, dar a cerut plîngînd şi în genunchi iertare pentru vorbele nesăbuite aruncate la adresa tribunalului. Nimeni nu a putut explica această bruscă transformare. Să i se fi prezentat lui Gilles probe zdrobitoare despre vinovăţia sa, să fi fost ameninţat cu tortura, să fi ajuns el însuşi la concluzia că ruptura cu ierarhia eclesiastică i-ar periclita „mîntuirea sufletului“ ?

Cînd ceva mai tîrziu judecătorii au decis ca acuzatul, deşi acceptase toate învinuirile, să fie totuşi supus la cazne în vederea completării instrucţiei, Gilles a implorat să fie scutit de această oribilă formalitate procedurală, după care a făcut o mărturisire plină de atîtea grozăvii, încît pare-se că a trezit îndoieli asupra veracităţii ei chiar printre îndîrjiţii săi prigonitori. Mai mult decît atît, după ce a apreciat el însuşi că a oferit judecătorilor o listă de păcate care ar fi fost suficientă pentru „a trimite la moarte zece mii de oameni“, învinuitul a cerut ca mărturisirea lui să fie citită în public, pentru ca această umilinţă să contribuie la dobîndirea iertării cereşti. Purtarea sa în faţa tribunalului, purtare care aminteşte în chip izbitor de autoacuzările vehemente ale unor inculpaţi inocenţi din anumite procese, i-a asigurat „împăcarea cu biserica“ : o mare procesiune a precedat ceremonia execuţiei, clerul şi poporul rugîndu-se pentru sufletul acestui „monstru“, ale cărui oase au fost apoi venerate ca nişte sfinte moaşte. Se pare că Gilles ucigaşul şi vrăjitorul este prototipul legendarului Barbă-Albastră.

Se cunosc, de altminteri, multe procese de erezie şi vrăjitorie al căror mobil evident nu a fost apărarea „dreptei credinţe“, ci dobîndirea unor averi după care jinduiau autorităţile civile şi, eventual, cele eclesiastice. Legea prevedea, într-adevăr, ca toate bunurile celui condamnat să fie confiscate în favoarea puterii lumeşti, care dispunea de ele după bunul său plac. Cea mai faimoasă dintre afacerile judiciare montate în vederea deposedării acuzaţilor este, fără îndoială, seria de procese intentate în prima jumătate a secolului al XIV-lea cavalerilor templieri, procese declanşate de Filip cel Frumos, regele Franţei, aflat în mare lipsă financiară, datorită cheltuielilor impuse de războiul cu Flandra, şi deci, dornic să intre în posesia fabulosului tezaur al acestui ordin călugăresc. Printre acuzaţiile aduse cavalerilor au figurat şi cîteva cu caracter demoniac şi vrăjitoresc : invocarea şi adorarea Satanei, uciderea de copii, purtarea de talismane diabolice, pîngărirea odoarelor creştine etc. Multe din amănuntele cultului satanic atribuit templierilor amintesc în chip curios de mitologia sabatului. Pentru a-i convinge pe cavalerii anchetaţi să declare că s-au ocupat cu treburi vrăjitoreşti, magistraţii instructori au ordonat cele mai nemiloase schingiuiri. Numai la Paris, 36 de templieri au murit din pricina rănilor căpătate în camerele de tortură.

Statistici ale victimelor

Cît priveşte numărul victimelor vînătorilor de vrăjitoare, cifrele cele mai diferite sînt prezentate de istorici, dar cine a ţinut evidenţa activităţii tribunalelor ordinare şi extraordinare bisericeşti şi laice care au funcţionat timp de secole în cele două continente ? Unii apreciază la o sută de mii numărul celor condamnaţi pentru vrăjitorie, dar, observă alţi cercetători, dacă este adevărat că numai judecătorul Benedict Carpzov a osîndit la moarte, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, 20 000 de vrăjitori, cifra propusă este prea modestă. În 1404, la aniversarea unui secol şi jumătate de la întemeierea Sfîntului oficiu, Paramo declara că, pînă atunci, inchizitorii lichidaseră 30 000 de vrăjitori şi-i îndemna pe contemporani să reflecteze ce mare nenorocire ar fi fost pentru omenire dacă această nelegiuită mulţime ar fi putut să-şi desfăşoare pînă la capăt uneltirile drăceşti.

Cronicarii binevoitori sau ostili tribunalelor religioase au consemnat statistici impresionante. Un episcop din Geneva a trimis la moarte cinci sute de vrăjitoare în trei luni. La Londra au fost arse nouă sute în 15 ani. La Würzburg, pe timpul domniei prinţului-episcop Philipp

Adolf von Ehrenberg, într-un interval de opt ani (1623—1631) au fost arse nouă sute de persoane, inclusiv propriul nepot al prințului și 19 preoți catolici ; aici s-a înregistrat o adevărată hecatombă printre copiii de 9—12 ani. În șase ani, la Trier s-au făcut 368 de execuții ; se spune că în două cătune de la periferia orașului mai rămăseseră către sfîrșitul secolului al XVI-lea doar cîte două femei, celelalte fiind demascate ca fiind vrăjitoare ; sigur este că în vara anului 1586 au fost arși în acest oraș renan 118 femei și doi bărbați declarați vinovați de a fi menținut, prin farmece, pînă în iunie timpul friguros. La Bonn au fost executați, printre alții, cancelarul împreună cu soția sa, apoi soția secretarului arhiepiscopului, mulți studenți și cîțiva adolescenți ; pe copiii de trei-patru ani dovediți că au avut relații amoroase cu demonii nu i-a salvat de rug decît vîrsta lor prea fragedă. Isteria s-a întins, la un moment dat, pînă și în depărtata Suedie, unde, în 1669, în localitatea Mohra au fost arestate vreo sută de femei pe motiv că au dus la sabat o ceată de copii, care au recunoscut și ei că au participat la reuniuni diabolice ; 70 de femei și 15 copii au fost dați focului, iar 36 de femei și patru copii au fost doar biciuiți.

S-a remarcat că, pînă în secolul al XVI-lea, tribunalele bisericești au arătat mult mai mult zel în urmărirea și nimicirea vrăjitoarelor decît cele civile. Din acest secol, situația se schimbă : mulți judecători laici au manifestat o severitate pe care n-au egalat-o nici cei mai temuți inchizitori. Ca să alegem exemplele

doar din Franța, vom pomeni numele lui Nicolas Rémy, magistrat loren, care, pare-se, a trimis pe rug trei mii de persoane și care făcea cîndva următoarea însemnare bucuroasă, în legătură cu femeile arestate : „Justiția mea este atît de bună, încît 16, care fuseseră închise în ajun, nici n-au mai așteptat, ci s-au spînzurat din capul locului" ; Henri Boguet, judecător în Jura, care a condamnat la moarte șase sute de vrăjitori ; Pierre de Lancre, judecător la Bordeaux, care a dispus lichidarea a cinci sute de persoane, în special fete și băieți. Lucru de necrezut, toți acești trei crunți magistrați au fost oameni de cultură, mari iubitori ai clasicismului, dar și autori ai unor scrieri de demonologie în care abundă istorisirile superstițioase și îndemnurile pătimașe la stîrpirea tagmei vrăjitorilor.

Trevor-Roper constata, de altfel, că persecuția cea mai sălbatică a vrăjitoarelor s-a exercitat în ținuturile mărginașe și mai ales în țările mici și slab centralizate, în care principii și căpeteniile bisericești se luau la întrecere în a-și dovedi zelul religios. De fapt, tocmai în asemenea regiuni îndepărtate și slab dezvoltate din punct de vedere social-economic inerția formelor feudale era mai accentuată, iar demonologia a fost prin excelență, apreciază istoricul englez citat, „un apendice al gîndirii medievale".

În ce privește sistemul pedepselor aplicate vrăjitoarelor este de observat că, multă vreme, tribunalele eclesiastice se mulțumiseră să pretindă din partea acuzatului o declarație de re-

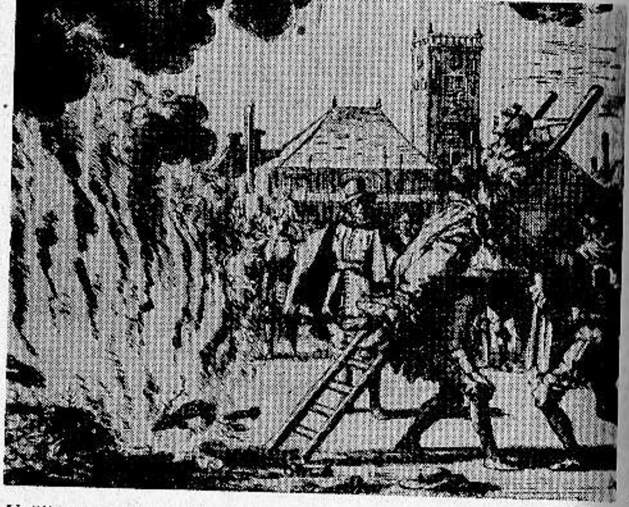

Vrăjitoarea Anne Hendriks este arsă la Amsterdam în 1571, gravură de Jan Luyken

nunțare la relațiile cu duhurile rele și efectuarea anumitor canoane de pocăință. Mai tîrziu, această atitudine clementă a fost considerată manifestare de slăbiciune. Mulți teologi susțineau că, dacă Hristos a suferit pe cruce pentru păcatele altora, ereticii trebuie să sufere măcar pentru răscumpărarea propriilor păcate. De aceea, după ce erau judecați și condamnați de instanțele bisericești, vrăjitorii pocăiți sau nepocăiți erau predați tribunalelor lumești, care, de regulă, îi trimeteau de îndată pe rug. Toată lumea era astfel mulțumită : biserica, fiindcă nu oamenii săi pronunțau și puneau în

plicare sentințele de condamnare la moarte, și utoritățile civile, fiindcă li se permitea să-și ducă contribuția la întărirea ordinei publice la apărarea credinței.

În majoritatea țărilor, vrăjitorii erau arși pe ug. Pe alocuri, ca în Scoția, pentru ca moartea fie mai puțin chinuitoare, se proceda în realabil la sugrumarea condamnaților. În Anlia se obișnuia ca vrăjitorii să fie spînzurați, upă care cadavrele erau arse, iar cenușa pulberată.

Iată cum, în numele unei religii care prolama iubirea drept una dintre virtuțile cardinale, au fost trimise la moarte mulțimi de evinovați. Aceasta fiindcă ierarhia clericală ocotea acum că lucrul cel mai de preț devenise supunerea, fie ea o supunere dobîndită rin teroare și sînge.

4

Vrăjitoria şi combaterea ei în Ţările Române

În Transilvania

Pînă în secolul al XVI-lea nu ştim despre existenţa unor procese de vrăjitorie pe teritoriul patriei noastre. Este drept că într-o condică orădeană din prima jumătate a veacului al XIII-lea sînt înşirate aproape 400 de ordalii, cu aplicarea de regulă a „probei fierului înroşit", dar în aceste cazuri de speţe foarte diferite nu avem de-a face cu clasica „vînătoare de vrăjitoare", pe care avea să o cunoască abia epoca Renaşterii şi a Reformei.

La începutul secolului al XV-lea se semnalează prezenţa în Transilvania a unui inchizitor, călugărul franciscan Iacob; nici o ştire nu ne permite totuşi să afirmăm că în raza sa de preocupări ar fi intrat şi combaterea vrăjitoriei.

Lucrurile se schimbă cu desăvîrşire începînd de la mijlocul veacului al XVI-lea, de cînd, fapt vrednic de a fi subliniat, Reforma a cîştigat poziţii serioase în Transilvania, mai cu seamă în mijlocul populaţiei săseşti şi maghiare. Asistăm şi aici timp de două secole la adînci frămîntări sociale, exprimate sub forma competiţiei înverşunate dintre diferitele confesiuni. În atmosfera de misticism, instabilitate şi suspiciune care se instalase, acuzaţia de vrăjitorie devine tot mai frecventă şi este îndreptată atît împotriva reprezentanţilor cultului advers, cît şi a unor elemente „nesigure" din punct de vedere social-economic şi politic.

Obsesia demonismului găseşte teren şi în Transilvania. Mulţi teologi de frunte, catolici, luterani, calvinişti sau aparţinînd altor rituri reformate, au admis realitatea pactelor cu diavolul şi au aprobat, în consecinţă, campaniile împotriva slujitorilor Satanei.

Gabriel Bethlen, unul din cei mai luminaţi principi ai Ardealului, era convins că îmbolnăvirea, în 1620, a soţiei sale se datora farmecelor făcute de Ana Báthori, sora lui Gabriel Báthori, cel care-l precedase la tron.

Soţia lui Mihail Apafi I, principe al Transilvaniei în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea, manifesta o teamă demenţială de vrăjitorie. Nu putea suferi ca în camera în care intra să se afle vreo muscă, întrucît s-ar fi putut ca vrăjitoarele să încerce să o atace pe prinţesă transformîndu-se în gîze. O comisie parlamentară a anchetat numeroase femei învinuite de a o fi îmbolnăvit pe suverană prin folosirea de procedee magice, la instigaţia unei nobile dintr-o familie duşmană. În anul 1686, cîteva presupuse vrăjitoare, găsite vinovate pentru nebunia soției principelui, au și fost arse pe rug.

Clujul este unul din primele orașe de peste munți în care s-au organizat procese de vrăjitorie. A contribuit, probabil, la aceasta și tensiunea socială instalată în secolul al XVI-lea în cetatea de pe Someș, unde conflictele religioase s-au desfășurat nu numai între catolici și reformați, dar și între luterani, calviniști și unitarieni. Cel dintîi proces de vrăjitorie despre care avem știri s-a desfășurat în 1565, soldat cu arderea a cinci femei, după care, pînă la sfîrșitul secolului, s-au succedat aproape zece alte asemenea afaceri judiciare, ale căror documente s-au păstrat. Cele două procese din 1584 au prilejuit executarea a zece vrăjitoare.

Marea majoritate a pîrîților și a martorilor era reprezentată de femei despre care se precizează fie că sînt slujnice, fie că sînt sărace. În primul lot de victime ale reprimatorilor vrăjitoriei a figurat și Clara Boczi, o moașă empirică, fostă servitoare. Se întîlnesc printre acuzate și cîteva soții de „jeleri“, meșteșugari neadmiși în bresle și lucrători agricoli.

La Sighișoara au avut loc în ultimele trei decenii ale secolului al XVII-lea peste zece procese de vrăjitorie. Numai în anul 1750 s-au desfășurat în acest oraș cinci asemenea procese, din care unul a fost încheiat cu trimiterea pe rug, altul cu alungarea din cetate, unul cu o sentință de achitare, iar celelalte două cu verdicte necunoscute. În „almanahul“ său, consilierul municipal sighișorean Michael Hirling

nsemna laconic, într-o zi din 1697 : „M-am dus la Keisd ; a fost arsă o vrăjitoare“. Iar altă dată : „La Weisskirch a fost arsă o vrăjitoare. Era foarte frig. În casa parohială am mîncat o gîscă“.

Iată și o listă, întocmită de doctorul Zoltán Szabó, a proceselor de vrăjitorie care au avut loc la Brașov în decurs de un secol (1621—1713) : în martie 1621, bănuindu-se că judele Johannes Chrestel a murit nespovedit și neîmpărtășit datorită farmecelor făcute de trei femei, acestea au fost arse pe rug ; în iulie 1625 au fost arse de vii două vrăjitoare ; în 1631, văduva bogătașului Climen a fost urcată pe rug pentru vrăjitorie, dar cînd să se dea foc, pedeapsa a fost comutată în alungare din oraș ; în octombrie 1651, o femeie suspectată de vrăjitorie a fost supusă probei apei, împreună cu fiica sa, dar nu se cunoaște rezultatul acestei investigații ; în octombrie 1663 a fost arsă o vrăjitoare, ca la mai puțin de o săptămînă după aceea să fie dată focului, împreună cu vasele ei de bucătărie, o slujnică învinuită că prepara fierturi magice ; în aprilie 1664 a fost pusă pe rug o femeie dovedită vrăjitoare prin proba apei ; în iunie 1682 au fost decapitați doi bărbați pe motiv că falsificaseră bani, cu ajutorul diavolului ; la cîteva zile după aceea a fost arsă o vrăjitoare demascată prin proba apei ; în 1684 au fost suiți pe rug un homosexual și o vrăjitoare ; în aprilie 1696 a fost arsă pentru vrăjitorie patroana unei cuțitării ; în aprilie 1699 au fost dați focului o mamă, acuzată de vrăjitorie și fiul său, acuzat de furt ;

în mai 1706 a fost executată o vrăjitoare din Rotbav ; în decembrie 1713 o altă cuțităreasă a fost arsă pentru vrăjitorie.

Și la Sibiu s-au desfășurat numeroase procese ale vrăjitoarelor, cu care prilej au fost descoperite adevărate asociații de preotese ale Satanei, organizate, zice-se, ca niște detașamente militare, avînd pînă și fanfară și frecventînd *in corpore* sabaturile de pe un munte de lîngă Salzburg (Ocna Sibiului). Probele apei erau efectuate la Lacul croitorilor, de lîngă vechiul cimitir. Într-o singură zi, în 1678, au fost supuse aici „verificării“ șase femei, care toate au plutit și deci au fost declarate unelte ale diavolului și arse pe rug. În 1753, trei soldați au fost prinși la Sibiu pe cînd încercau să fure dintr-o biserică împărtășania, pentru a o folosi la manopere magice ; unul dintre ei a fost executat introducîndu-i-se în gură praf de pușcă și dîndu-i foc, iar ceilalți prin decapitare.

La Rupea și în imprejurimi au fost arse pe rug cîteva zeci de vrăjitoare. Un țăran din Slimnic căruia „i s-a umflat gîtul“, avînd probabil un flegmon amigdalian, a învinuit-o de farmece pe soția unui anume Weingelt, care a și fost arsă pe rug.

Nu vom mai stărui asupra prigonirii vrăjitoarelor la Mediaș, la Sebeș-Alba și în alte localități. Menționăm doar două procese desfășurate la Tîrgu-Mureș în 1752 și 1753, încheiate cu ultimele execuții de vrăjitori pe teritoriul Transilvaniei.

Bătrîna Barbara Farkas, care se îndeletnicea cu moșitul, a fost anchetată sub tortură și supusă „probei apei“, stabilindu-se că „numita acuzată de vrăjitorie... a amenințat pe alții cu propriile ei cuvinte, iar după amenințări le-a adus multe daune și chiar le-a cauzat moartea, deoarece pe unii i-a strîns de gît noaptea, altora le-a schilodit copiii, iar altor copii le-a încleștat gura... Un martor verificat ca bună-credință și corectitudine afirmă că a văzut, fiind cu mintea întreagă, cum acuzata, sub înfățișarea ei și cu veșmintele ei, a pătruns în casă printr-o gaură a ferestrei, mare cît o farfurie, pentru a face rău oamenilor. Unora, coborînd pe coș, le-a schimbat copiii... Ea a mai spus că, dacă nu va fi chemată la nașteri, respectivii se vor căi pentru aceasta. A prorocit femeilor cîți copii vor avea. A deocheat copiii, care apoi se îmbolnăveau și mureau. A tăiat în două o castană și cu ea a vindecat bolnavi de flăcariță. A vrut o dată, pe înserate, să fure unei lăuze copiii, dar cînd mama a băgat de seamă și a strigat, ea a dispărut. A mai spus unei martore să-și înfigă un ac sub sîn, ca după aceea copilul să nu mai sugă de fel, întrucît i se va încleșta gura și va muri de foame, ceea ce s-a și întîmplat, copilul martorei murind peste nouă zile. A intrat pe coș, ușa fiind închisă, a strîns oameni de gît și apoi a dispărut. S-a verificat că acuzata a apărut sub forma unei gîște“. După zece zile de interogatorii cu aplicarea torturii și după audierea a 104 martori, din care 78 ai acuzării, a fost arsă de vie.

În anul următor, tot la Tîrgu-Mureș, un anume János Oláh a fost condamnat la moarte pentru vagabondaj și vrăjitorie. A fost urcat pe rugul înălțat pe malul Mureșului, dar zbătîndu-se de durere, a rupt legăturile și a reușit să o ia la goană. Nu ar fi fost prins, dacă nu i se striga că degeaba fuge, întrucît există regula ca osînditul care scapă din foc să fie grațiat. Însă, îndată ce au pus mîna pe el, l-au suit din nou pe rug, avînd grijă ca de dată aceasta să-l lege mai țeapăn...

Vînătoarea de vrăjitoare a avut un neîmpăcat adversar în persoana doctorului Andreas Teutsch (1669—1730), fiul unui meșteșugar din Sighișoara. A studiat medicina, dreptul și teologia la Wittenberg și la Utrecht, apoi, întorcîndu-se în patrie, s-a instalat la Sibiu, unde a dobîndit o reputație medicală atît de solidă, încît a devenit primar al orașului, iar după aceea a fost desemnat *comes Saxorum*, reprezentant al populației săsești în consiliul de locotenență al Transilvaniei. Folosind calitatea sa oficială și influența politică de care dispunea, a izbutit să împiedice pe teritoriul în care își exercita funcția de magistrat suprem prigonirea femeilor suspectate de legături cu diavolul.

O caracteristică generală a luptei împotriva vrăjitoriei în Transilvania este desfășurarea tuturor proceselor în fața unor instanțe laice, fără participarea călugărilor inchizitori sau a altor magistrați eclesiastici. De menționat că goana după vrăjitoare a început aici relativ tîrziu și s-a prelungit destul de mult, ca un

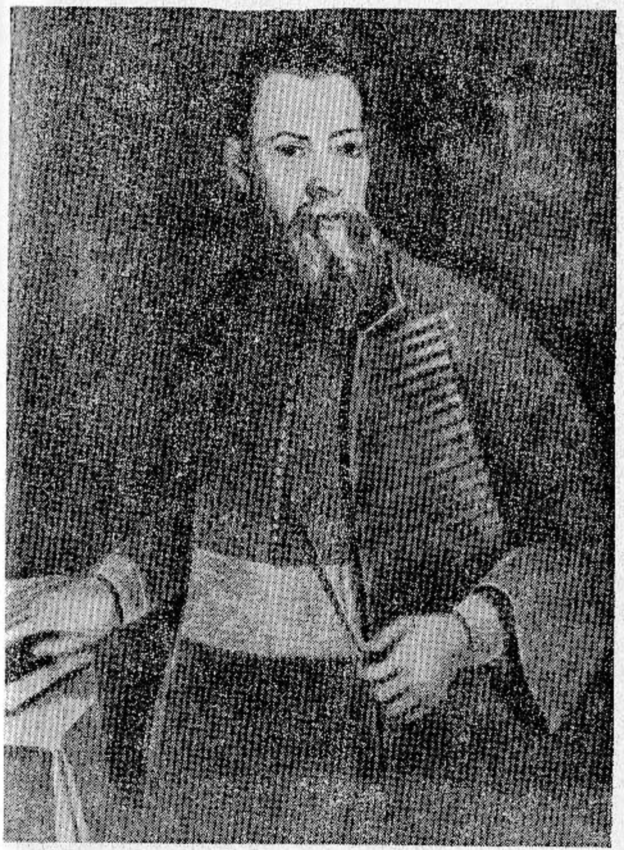

Andreas Teutsch (1669—1730),
portret din Muzeul Bruckenthal

reflex al persistenței tensiunii sociale exacerbate de rivalitatea dintre diversele confesiuni.

Psihoza vrăjitoriei a fost însă puțin cultivată de populația românească din Transilvania, în primul rînd fiindcă această populație nu a luat parte directă la luptele religioase dintre catolici și reformați. Se semnalează totuși cazuri cînd femei sau bărbați de origine valahă au fost învinuiți de vrăjitorie. În 1508, de pildă, au fost anchetate „doamnele vrăjitoare Anușca, Zora și Voica“, din ținutul Făgărașului, reclamate de Ștefan Stoica, Costea Marcu, Dragomir și Martin Scheiul.

O superstiție destul de răspîndită în populația românească era cea privitoare la „moroi“, morți care își părăsesc mormîntul pentru a suge sîngele celor vii. În 1756, de pildă, cadavrul unei femei din Scheii Brașovului a fost deshumat și ars, fiindcă se răspîndise zvonul că moarta se transformase în vampir. De altfel, credința în vampirismul morților căpătase o asemenea extindere în Imperiul austriac, încît în 1755 Maria Tereza a instituit o comisie medicală cu misiunea expresă de a stabili dacă este vorba de fenomene reale și naturale.

În Moldova și Țara Românească

Dimitrie Cantemir ne încredințează în *Descrierea Moldovei* că și la români, mai cu seamă la cei din Transilvania, se întîlnește străvechea credință deșartă în *strigă*, adică „o vrăjitoare bătrînă care omoară copiii nou-născuți, pe neștiute, cu meșteșug drăcesc“. Tot el amintește despre credința în licantropie întîlnită la moldoveni : „Ei zic că, cu meșteșugul vrăjilor, oamenii se pot preface în lupi și alte fiare sălbatice și că pot să-și însușească în așa chip firea acestora, că pot să se năpustească asupra oamenilor și dobitoacelor și să-i sfîșie“. *Legătura* „ar fi un fel de fermecătură cu care se poate opri mirele să se împreuneze cu mireasa lui în noaptea nunții“, iar *farmecul* „este o vrajă obișnuită la țărani prin care femeile, după cum își închipuie ele, fac să se apropie de ele iubitul lor sau pot să-l facă să înnebunească pe cel care le este lor urît“ (trad. de P. Pandrea). Domnitorul filozof povestește și o întîmplare la care a fost martor în Moldova copilăriei sale, cînd o babă vrăjitoare a sculat din morți, prin descîntece, un cal mușcat de șarpe.

Iată dar că în lumea moldovenească circulau destule „eresuri“ din cele întîlnite în Europa occidentală. Dar nici în Moldova și nici în Țara Românească aceste credințe superstițioase nu au fost sistematizate, ca în Apus, pentru a alcătui o adevărată mitologie vrăjitorească. Legiuirile oficiale scrise, de felul *pravilelor*, condamnau vrăjitoria, dar această condamnare avea un simplu caracter moral, fără să implice și o acțiune judiciară, așa cum devenise regulă în Occident. Ortodoxia românească nu și-a asumat niciodată misiunea cruciadei împotriva magicienilor.

Cunoaștem totuși un caz de reprimare în Țara Românească a vrăjitoriei, dar această excepție este parcă în măsură să confirme regula atitudinii tolerante manifestate în lumea ortodoxă față de „eretici“. Se povestește că de Sfîntă Măria anului 1714, deci chiar în ziua în care la Țarigrad Constantin Brâncoveanu a fost decapitat împreună cu fiii săi, Păuna, soția domnitorului Ștefan Cantacuzino, cel care îl pîrîse sistematic pe Brâncoveanu turcilor, se afla, „pentru evlavie“, la mănăstirea Dintr-un Lemn, din Vîlcea, cînd deodată a fost lovită, scrie cronicarul, de „o nevoie mare, de făcea toate grozăviile“. Ca să nu se creadă cumva că nevricalele doamnei sînt un semn al mîniei dumnezeiești, Ștefan Cantacuzino a „bănuit pe o soră a mamă-sei, mătușă călugărită de mulți ani, că ea ar fi făcut farmece cu alte muieri, de-au ajuns-o nevoia“. Drept care maica Olimpiada, mătușa doamnei, a fost trimisă la o altă mănăstire, unde au zidit-o într-o chilie, iar cele două presupuse complice au fost spînzurate. Nu avem de-a face deci în acest caz cu un proces „clasic“ de demonomanie, ci cu o diversiune politică oarecare.

Dacă în cele două principate dunărene vînătoarea de vrăjitoare nu a luat amploare, aceasta se datorește în primul rînd faptului că biserica ortodoxă locală nu a devenit niciodată o forță lumească în stare să exercite un control absolut asupra tuturor sectoarelor vieții publice. Nefiind persecutată, vrăjitoria nu a putut „prospera“. Ceea ce desigur că nu a fost spre paguba bieților oameni de pe aici.

5

Diavolul se astîmpără

Ultimii demonologi

Celebrul tratat al lui Jakob Sprenger *Malleus Maleficarum* a deschis cale largă unei abundente literaturi demonologice elaborată nu numai de teologii de diverse confesiuni, dar și de juriști și oameni de stat.

Pe unii din autorii acestor scrieri, care promovau obscurantismul în numele combaterii influențelor demoniace, i-am pomenit în paginile anterioare. Dintre ei, îl reamintim pe Jean Bodin, eminent gînditor politic, dar stegar al superstiției cînd a fost vorba de combaterea vrăjitoriei. În cartea *Demonomania vrăjitorilor*, el nu se mulțumește să ceară uciderea „uneltelor Satanei“, dar opinează că aceeași soartă o merită și cei care, exprimîndu-și îndoiala în privința realității ceremoniilor infernale, nu fac decît să adoarmă vigilenţa creştinilor. Într-atît de agresiv şi de ridicol este obscurantismul profesat aici de Bodin, în contrast cu poziţia adoptată în alte opere ale sale, şi mai cu seamă în *Heptaplomeres*, încît N. P. Sokolov este de părere că *Demonomania* nu ar fi decît „un protest voalat împotriva proceselor vrăjitoarelor".

Căci trebuie semnalat fenomenul manifestării tot mai frecvente pe tărîmul publicisticii a unor personalităţi recrutate nu numai din rîndurile intelectualităţii laice, dar uneori şi dintre clerici, care, dacă nu neagă existenţa demonilor şi a pericolelor la care este expusă omenirea datorită uneltirilor Satanei, îşi manifestă deschis îndoielile în legătură cu relatările despre pactele diabolice sau despre adunările de sabat.

Inchizitorii se străduiau să-i intimideze pe aceşti sceptici „gură-cască". Dominicanul Silvestro Mozzolino, care a condus tribunalele din Lombardia ale Sfîntului oficiu, declara că aceia care nu cred în existenţa incubilor şi sucubilor „nu vorbesc limba catolică".

Este semnificativ în această privinţă un episod petrecut în Franţa la mijlocul secolului al XV-lea. În 1453, autorităţile eclesiastice s-au sesizat de faptul că în Normandia izbucnise o „epidemie de vrăjitorie". Cu atît mai uimitoare apărea atitudinea lui Guillaume Édeline, doctor în teologie şi stareţ al mănăstirii de la Clairvaux, care îşi îngăduia să afirme, în predicile sale, că istorisirile despre isprăvile vrăjitoarelor nu sînt decît nişte născociri. Ancheta deschisă de conducătorii bisericii „a stabilit" că, încă din 1438, stareţul încercase să fie admis la sabat, sperînd ca în felul acesta să se pună bine cu un nobil din vecinătate, om foarte temut. Diavolul i s-a prezentat ulterior, fie sub înfăţişare omenească, fie ca un ţap, şi i-a făgăduit tot felul de avantaje pămînteşti, cu condiţia să minimalizeze în predici primejdia vrăjitoriei, ceea ce, aprecia însuşi inculpatul în depoziţia sa, a înlesnit extinderea demonolatriei şi i-a împiedicat pe judecători să-i urmărească pe păcătoşi. La pronunţarea în public a sentinţei, călugărul cărturar a izbucnit în plîns, cerînd iertare divinităţii. Pedeapsa a fost neaşteptat de blîndă : închisoare pe viaţă, la regim de pîine şi apă. Peste patru ani, stareţul „vîndut diavolului" a fost găsit mort în celulă, într-o atitudine de rugăciune. Sentinţa aceasta lasă de presupus că, îmbinînd aplicarea torturii, cu fluturarea promisiunii cruţării vieţii, inchizitorii l-au convins pe Édeline ca, în interesul dreptei credinţe şi pentru a da un exemplu de pocăinţă credincioşilor expuşi rătăcirii datorită uşurătăţii cu care privesc problema vrăjitoriei, să se declare vechi aliat al Satanei. Aceeaşi reţetă, a combinării presiunilor fizice şi morale cu făgăduielile de clemenţă şi cu apelurile la spiritul de jertfă, a fost aplicată, cu destul succes, de-a lungul secolelor, pentru a obţine de la inculpaţi declaraţii publice de autoacuzare privind vini imaginare.

Rațiunea cheamă la ordine

Cu timpul, denunțarea doctrinelor fanteziste ale demonologilor nu a mai fost însă legată de primejdii atît de mari. În prima jumătate a secolului al XVI-lea, s-au găsit în Germania trei iezuiți care să publice lucrări împotriva brutalei persecutări a vrăjitoarelor. În scrierea sa, din 1626, *Teologia universală,* Adam Tanner afirmă deschis că deplasarea prin văzduh la sabat nu este decît o iluzie a simțurilor. Paul Laymann îi îndemna pe magistrați, în cartea *Despre procesul împotriva vrăjitorilor și a vrăjitoarelor*, apărută în 1629, să dea dovadă de mai mare prudență în problemele de demonologie. Friedrich Spee se convinsese, în practica de duhovnic al condamnaților la moarte, că „mărturisirile“ obținute de la cei arestați pentru vrăjitorie sînt pur și simplu efectul aplicării torturii ; descoperirea aceasta a încredințat-o publicației sale anonime *Precauția criminală,* tipărită în 1631 în orașul protestant Hameln.

Printre protestanți se întîlneau, de asemenea, atît partizani pasionați, cît și critici acerbi ai vînătorii de vrăjitoare. Astfel, Benedict Carpzov, care se lăuda că a citit *Biblia* de 53 de ori din scoarță în scoarță, că se împărtășește în fiecare săptămînă, că a perfecționat metodele de tortură și că a trimis pe rug 20 000 de păcătoși, a publicat, în 1635, scrierea *Practica afacerilor criminale,* care a devenit imediat un „*Malleus* al luteranismului“. Pe de altă parte,

în 1690, pastorul olandez Balthasar Bekker avea să dea o grea lovitură credinței în uneltirile vrăjitorești, afirmînd în cartea sa *Lumea fermecată* că diavolul a fost alungat de Dumnezeu în iad și nu se poate amesteca oricînd în treburile omenești. La începutul secolului al XVIII-lea, cîțiva savanți de la Universitatea protestantă din Halle, în frunte cu Christian Thomasius, au pornit o curajoasă campanie de denunțare a absurdității și cruzimii proceselor de vrăjitorie.

Străbătînd vasta galerie a luptătorilor împotriva superstiției și fanatismului, vrem să ne oprim, măcar pentru o clipă, în fața a încă două figuri. Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim, celebru medic savant și filozof, a scris, printre altele, și cîteva tratate în care se referă, pe alocuri critic, la așa-zisele „științe oculte“, extrem de cultivate în epoca Renașterii. În 1519, pe cînd era avocat al orașului Metz, s-a prezentat la tribunal, pentru a apăra o femeie acuzată de vrăjitorie doar pe temeiul că mama acesteia fusese arsă pe rug sub aceeași învinuire. Deși prima dată a fost alungat din incinta judecătoriei, a reușit să impună achitarea impricinatei, dar imprudenta sa stăruință l-a făcut să-și piardă funcția și l-a obligat să părăsească orașul, unde nu se mai afla în siguranță.

Elevul său Johannes Weyer, doctor în medicină de la Paris, a practicat la curtea tolerantului duce renan Wilhelm von Jülich-Kleve-Berg. Aici a scris cartea *De Praestigiis Daemonum* (Despre vicleniile demonilor), apărută în

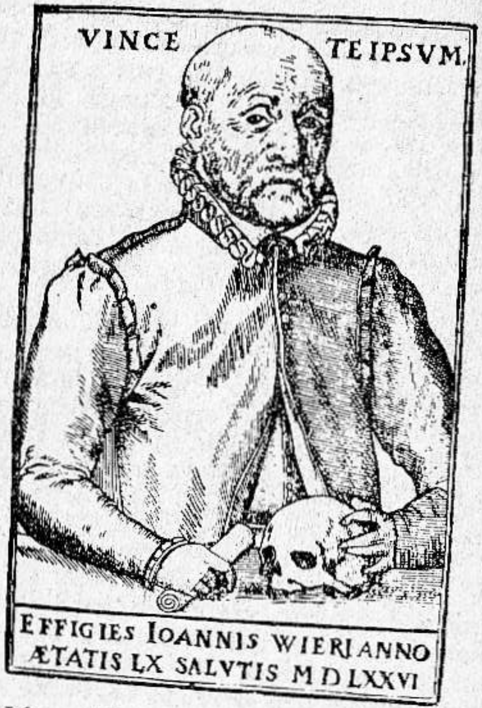

Johannes Weyer (1515—1588), gravură din 1576, purtînd deviza: „Învinge-te pe tine însuți“

1563. În această lucrare, el nu neagă existența diavolului și nici autenticitatea mărturisirilor făcute de vrăjitoare în fața instanțelor inchizitoriale, dar declară cu hotărîre că evenimentele relatate de vrăjitoare sînt doar iluzorii, fiindu-le sugerate acestora fie de către demoni, fie de o simplă stare patologică. Dintr-o dată, procesele de vrăjitorie apăreau sub o lumină inumană și chiar sinistră : de vreme ce avem de-a face cu femei bolnave sau chinuite de diavol, care nu păcătuiesc efectiv împotriva aproapelui, ci doar își închipuie, și nu din vina lor, că păcătuiesc, umilirea, torturarea și arderea pe rug a acestor nefericite căpătau aspectul unor adevărate blestemății.

Iată de ce ecoul stîrnit de cartea lui Weyer a fost imens. Spiritele emancipate au salutat cu căldură apariția acestei lucrări, deși prietenii îl implorau pe medicul filozof fie să-și dezavueze opera, fie să o rescrie. Dar în loc să dea urmare acestor îndemnuri la precauție, Weyer a tipărit o nouă carte, intitulată *De Lamiis* (Despre strigoi), în care își aroga întregul merit și întreaga răspundere pentru tezele susținute în cartea precedentă.

Alarma binevoitorilor săi era însă justificată. Teologii reacționari și prinții bigoți cereau aspra pedepsire a ocrotitorului vrăjitoarelor. Jean Bodin a scris un apendice la *Demonomania* sa, consacrat „respingerii opiniilor lui Johannes Weyer“, apendice pe care-l încheia cu observația că acest „doctoraș“ *(petit médecin)* „discipol al Marelui Vrăjitor“, încearcă să dezmintă prin „sofisticării copilărești“ cele consemnate în „legile lui Platon, ale celor 12 table, ale jurisconsulților, împăraților și ale tuturor popoarelor și legislatorilor persani, evrei, greci, latini, germani, francezi, italieni, spanioli, englezi, care au decretat pedeapsa capitală împotriva vrăjitoriei". Thomas Graftus, profesor de medicină la Heidelberg, exclamă indignat : „Împreună cu Bodin, consider că Weyer s-a dat pe sine vrăjitoarelor, că este tovarășul și complicele lor la crime, că el însuși este un magician și un fabricant de otrăvuri ! Oh ! dacă un asemenea om nu s-ar mai fi născut niciodată sau, cel puțin, dacă n-ar fi scris nimic !" Cărțile lui Weyer au fost puse la index de guvernatorul catolic al Olandei și arse la Universitatea luterană din Marburg.

Și totuși Weyer este una dintre cele mai luminoase figuri din istoria medicinii și a culturii secolului al XVI-lea. Zilboorg îl consideră „fondatorul psihiatriei moderne", deoarece a fost primul care a demonstrat că vrăjitoarea este cel mult o bolnavă, care are nevoie de asistența medicului, iar nu de „purificarea" prin foc.

Dacă pînă către mijlocul secolului al XVII-lea, în disputa dintre apărătorii doctrinei „ortodoxe" despre realitatea diabolică a vrăjitoriei și partizanii punctului de vedere sceptic, primii își puteau impune concepțiile cu destulă ușurință, după 1650 demonologii trec, practic, în defensivă și pierd teren în permanență, măcar că, pe alocuri și temporar, vînătoarea de vrăjitoare se mai putea înteți. În ambianța social-economică, politică și culturală a unei epoci în care rînduielile feudale mergeau în chip evident spre pieire, funcționarea tribunalelor inchizitoriale devenise un anacronism tot mai anevoie de suportat.

Încă din secolul al XV-lea, autoritățile civile începuseră să refuze, la Veneția, punerea în execuție a severelor sentințe pronunțate împotriva vrăjitorilor de instanțele eclesiastice. Această opoziție a căpătat un caracter aproape sistematic în veacul următor, prilejuind numeroase conflicte între republica dogilor și Sfîntul Scaun. Atitudini asemănătoare încep să se desemneze și în alte părți, mai ales în secolul al XVII-lea. Merită consemnat, în această privință, și un gest al papei Urban al VIII-lea, care, adresîndu-se în 1637 judecătorilor eclesiastici sau civili, și-a exprimat nemulțumirea în legătură cu abuzurile săvîrșite la instruirea prin tortură a afacerilor de vrăjitorie.

Sub domnia lui Ludovic al XIV-lea, marele matematician și filozof Pierre Gassendi a efectuat un experiment psiho-sociologic, care i-a impresionat mult pe contemporani. Într-un sat din Alpi, vestit din pricina vrăjitorilor pe care-i adăpostea, a administrat narcotice banale unor țărani, spunîndu-le acestora că le dă să bea o licoare magică. La trezire, țăranii i-au descris cu lux de amănunte sabatul la care pretindeau că fuseseră conduși datorită virtuților băuturii „fermecate".

Ultimele procese

În 1670, Parlamentul din Rouen a judecat un mare grup de pretinși vrăjitori și a decis arderea pe rug a cîtorva dintre ei ; ministrul

Colbert a ordonat să se suspende execuția programată și chiar judecarea unui nou lot de indivizi inculpați pentru aceeași crimă. Vînătoarea de vrăjitoare începea astfel să fie tot mai anevoioasă.

Pasul următor avea să fie săvîrșit în august 1682, cînd Ludovic al XIV-lea a semnat un decret prin care deveneau pasibile de sentința capitală doar delictele de vrăjitorie în care „superstiția se unește cu sacrilegiul și jignirea celor sfinte“, pentru magia curentă rezervîndu-se pedepse penale obișnuite. Ultimele execuții de vrăjitori au avut loc în Franța la începutul secolului al XVIII-lea.

Se pare că, în Anglia, ultima sentință de condamnare la moarte pusă în aplicare într-un proces de vrăjitorie datează din 1682, căci osîndiții din 1705 și 1716 au fost grațiați. În catolica Scoție s-a înregistrat o execuție și în anul 1722.

În 1714, curînd după suirea sa pe tron, regele Friedrich Wilhelm I al Prusiei a dispus ca nici o sentință importantă pronunțată în procesele de vrăjitorie să nu devină executorie înainte de confirmarea regală. O doamnă din Nauen a dat în judecată, în 1721, pe soția unui cizmar, pe motiv că i-a vîndut unt vrăjit, care peste noapte s-a transformat în baligă; magistratul care a dat curs reclamației a fost destituit, fiindcă nesocotise recentul ordin de a nu se mai intenta procese de vrăjitorie.

Maria Tereza, împărăteasa Austriei, a ordonat și ea, în 1740, să nu se mai aplice, fără aprobarea sa, pedepse cu moartea în materie de vrăjitorie. Încălcîndu-se această dispoziție, în 1749 a fost decapitată la Würzburg o călugăriță bătrînă, acuzată de practici diavolești. Sora Maria-Renata, provenită dintr-o familie nobilă, fusese adusă de tînără la mănăstire și contrar voinței sale. Era o fire retrasă și poate puțin disprețuitoare, așa că nu se bucura de multă simpatie. Survenind printre călugărițe un val de „demonism“, Maria-Renata a fost acuzată că ea a oploșit diavolii în mănăstire. „Anchetatorul spiritual“ trimis de episcop a pretins că a discutat în contradictoriu cu demonii ascunși în pîntecele maicilor; la somația anchetatorului, unul din draci și-a spus numele: îl chema Navadonesah. Supusă la cazne, Maria-Renata „a recunoscut“ că întreține de multă vreme legături cu Satana, drept care a fost trimisă la moarte.

Ultimele execuții legale de vrăjitoare pe continentul european au avut loc în 1781 și 1782, în Spania, și în 1782, în Elveția. S-a mai semnalat o asemenea execuție în 1793 la Poznan, în Polonia, dar este vorba de un act ilegal, căci procesele de vrăjitorie fuseseră interzise pe teritoriul respectiv încă din 1787.

În schimb, vînătoarea de vrăjitoare a continuat pînă tîrziu în secolul al XIX-lea în America Latină, unde tradițiile Inchiziției se păstrau încă vii. În orașul San Juan de Jacobo au fost arși pe rug în 1874 doi vrăjitori, mama cu fiul, iar peste trei ani, cinci vrăjitoare. Judecătorii au recunoscut că execuțiile au avut ca scop să semene teroarea în mijlocul unei populații formată în majoritate din indieni insuficient ataşaţi religiei creştine şi puţin dispuşi să arate cuvenitul respect faţă de autorităţi. Se pare că ultima execuţie legală a unei vrăjitoare pe continentul american a avut loc în 1888, în Peru.

Dar psihoza demonismului, întreţinută de autorităţile clericale şi civile timp de secole, nu a încetat o dată cu interzicerea proceselor de vrăjitorie. De-a lungul primei jumătăţi a veacului trecut s-au înregistrat în Franţa cîteva cazuri de ucidere a unor presupuşi vrăjitori. Ultimul episod de acest fel s-a semnalat în 1850 la Tarbes, cînd o femeie a fost omorîtă de doi soţi, care au torturat-o spre a-i smulge mărturisirea că ea a provocat, prin mijloace magice, boala de care suferea bărbatul; juraţii i-au condamnat pe asasini la patru luni închisoare şi la plata către văduv a unei despăgubiri anuale de 25 de franci.

În 1836, în satul de pescari Zeinova, din peninsula Hel, populaţia a organizat un proces de vrăjitorie sui-generis : femeia despre care se bănuia că l-a îmbolnăvit prin farmece pe un bărbat a fost supusă „probei apei“ ; ea a promis apoi că-l va vindeca pe suferind, iar cînd bolnavul, într-adevăr s-a înzdrăvenit, mulţimea a ucis-o pe „vrăjitoare“, pe motiv că dovada puterilor ei diavoleşti era făcută.

În Rusia, o presupusă vrăjitoare a fost asasinată în preajma lui 1900 de populaţia unui sat din gubernia Novgorod.

Prestigiul vrăjitorilor nu a pălit nici astăzi cu totul chiar în acele ţări din lumea occidentală care au atins un nivel de remarcabilă

dezvoltare economică. Pare de necrezut, dar numai în oraşul Hamburg au fost semnalaţi, în 1951, cinci sute de indivizi care se pretindeau „alungători de demoni şi vrăjitoare“, în care calitate îşi ofereau serviciile, desigur, contra plată. De altminteri, credinţa naivă în realitatea demonismului este împărtăşită şi de unii savanţi contemporani cu vederi fideiste, precum Margaret Alice Murray sau reverendul Montague Summers, ale căror lucrări de istorie a vrăjitoriei le-am consultat şi noi. Este drept că, în ultima vreme, însăşi conducerea Bisericii catolice se străduieşte să atenueze preocupările dogmatice demonologice, înţelegînd, probabil, că credinţa în draci este incompatibilă cu viziunea fundamentată pe ştiinţă a omului modern.

„Somnul raţiunii zămisleşte monştri”

Dar, deşi diavolii cu coarne, coadă şi copite se pregătesc, în condiţiile civilizaţiei actuale, să părăsească cu toţii planeta noastră (precum şi satelitul ei natural...), primejdia reînvierii pasiunii pentru vînătoarea de vrăjitoare nu este de fel înlăturată. Maccartismul, cultivat pînă nu de mult în S.U.A., constituie una din cele mai recente expresii ale acestei forme de teroare spirituală.

În măsura în care o autoritate constituită, civilă sau religioasă, simte că destinul său este pus în cauză, că justificarea sa istorică trezeşte îndoieli şi că pretenţiile sale depăşesc

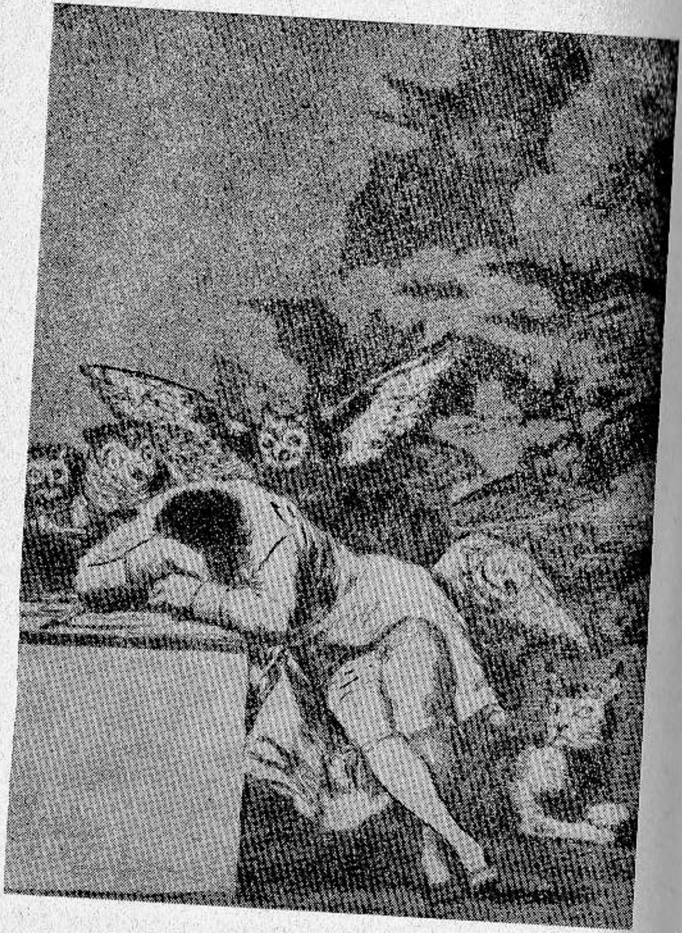

„Somnul rațiunii zămislește monștri", gravură de Goya din ciclul „Capricii"

propria capacitate de rezolvare a problemelor vitale, ea adoptă în mod reflex o atitudine de intoleranță. Montarea de procese absurde se dovedea a fi pentru regimurile anacronice una din metodele cele mai comode de a semăna teroarea, în scopul realizării unei iluzorii consolidări pe plan politic și ideologic.

Biserica a creat sperietoarea diavolească tocmai pentru a demonstra că este mai puternică decît acest adversar imaginar, dar pînă la urmă nu a reușit decît să se compromită, ducînd o luptă absurdă cu fantomele pe care ea însăși le-a inventat. Din nefericire, în această luptă au căzut mii de oameni nevinovați, zdrobiți de un sistem care nu avea de dat nimănui socoteală.

Vînătoarea de vrăjitoare nu a putut lua amploare decît într-un climat în care existența omenească și conștiința omenească erau adînc disprețuite, măcar că biserica proclama „mîntuirea" omului drept supremul ei țel. Psihoza demonismului a impus abandonarea lucidității și cultivarea iraționalului și a fanatismului. De aceea, peste secolele întunecoase ale goanei după vrăjitoare se poate pune drept epitaf titlul, care sună și ca un avertisment, al unei celebre gravuri de Goya: *„El sueño de la razon produce monstruos"* (Somnul rațiunii zămislește monștri).

Bibliografie

Principalele lucrări moderne de la care ne-am îndatorat pentru redactarea scrierii de față au fost următoarele: **Friedrich Müller,** *Beiträge zur Geschichte des Hexenglaubens und des Hexenprozesses in Siebenbürgen*, Braunschweig, 1854; **Jules Michelet,** *La Sorcière*, Paris, 1862; *Soldan's Geschichte der Hexenprozesse*, revizuită de H. Heppe, 2 vol., Stuttgart, 1880; **Henry Charles Lea,** *The History of the Inquisition in the Middle Ages,* 3 vol., New York, 1888; **Joseph Hansen,** *Quellen und Untersuchungen zur Geschichte des Hexenwahns und der Hexenverfolgung im Mittelalter*, Bonn, 1901; **Théodore de Cauzons,** *La Magie et la Sorcellerie en France*, 4 vol., Paris, f. a.; **Wallace Notestein,** *A History of Witchcraft in England*, Washington, 1912; **Margaret Alice Murray,** *The Witch-Cult in Western Europe*, Oxford, 1921; **Lynn Thorndike,** *A History of Magic and Experimental Science*, 6 vol., New York, 1923 – 1941; **Montague Summers,** *The History of Witchcraft and Demonology*, Londra, 1926; **Grillot de Gévry,** *Le musée des Sorciers, Mages et Alchimistes*, Paris, 1929; **A. H. Verill,** *L'Inquisition*, Paris, 1932; **Arturo Castiglioni,** *Incantesimo e Magia*, Milano, 1934; **Gregory Zilboorg,** *The Medical Man and the Witch during the Renaissance*,

Baltimore, 1934; **Jean Palou,** *La Sorcellerie,* Paris, 1957; *Istoriia svobodomîsliia i ateizma v Evrope,* sub redacția lui **N. P. Sokolov,** Moscova, 1966; **Ronald Seth,** *Stories of Great Witch Trials,* Londra, 1967; **Hugh R. Trevor-Roper,** *Witch and Witchcraft,* în „Encounter", mai-iunie 1967.

Prețioase informații despre trecutul vrăjitoriei în Transilvania am cules și din lucrările tovarășilor Valeriu L. Bologa, Samuel Goldenberg, Carol Göllner, Arnold Huttmann, Samuel Izsák, Iosif Spielmann și Zoltán Szabó.

Cuprinsul

Pag

Introducere 5

1
Pactul cu diavolul 9

2
Vrăjitorie și crezie 51

3
Tortura și judecata 118

4
Vrăjitoria și combaterea ei în Țările Române . . 154

5
Diavolul se astîmpără 165

Bibliografie 181

Lei 4

în aceeaşi colecţie:

I. Biberi, *Arta de a trăi*

Îndemn la cunoaştere de sine şi formulare a unor principii de călăuzire în viaţă, adresate cu deosebire tineretului.
Cartea, răsfrînge o îndelungată experienţă personală, pe întinse lecturi ştiinţifice şi filozofice şi prezintă bilanţul unei activităţi medicale de mai multe decenii.

orizonturi
1
Ion Biberi
arta de a trăi

A. I. Ostrovski, *Simple şi totuşi...*

75 de probleme neobişnuite, care, nedepăşind bagajul de cunoştinţe predate în şcoala generală, îţi cer să gîndeşti cu capul tău propriu, să te abaţi de pe căile bătătorite ale rutinei şcolare. O „gimnastică a minţii", care dezvoltă capacitatea de a gîndi matematic şi de a folosi metode ingenioase.

orizonturi
3
A. I. Ostrovski
simple şi totuşi...

O. Şafran, *Instrucţie şi educaţie*

O carte care nu poate lipsi din nici o familie! Ea nu cuprinde „reţete" sau „sfaturi practice", ci reprezintă o iniţiere în dificila ştiinţă şi splendida artă a educaţiei.
Este o carte pentru educatori şi educaţi, pentru tineri, adulţi şi vîrstnici...

orizonturi
4
O. Şafran
instrucţie şi educaţie

Gheorghe
Brătescu

procesele vrăjitoarelor

orizonturi
2